

T.C.
NIĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ŞEKERİM KUDAYBERDİULI'NIN SANATI VE ŞİİRİ ÜZERİNDE İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Rakhat MANEKEYEVA

Niğde

Haziran, 2019

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ŞEKERİM KUDAYBERDİULI'NIN SANATI VE ŞİİRİ ÜZERİNDE İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Rakhat MANEKEYEVA

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Erdinç DEMİRAY
Üye : Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Genç Osman GEÇER

Niğde
Haziran, 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Şekerim Kudayberdiuli'nın Sanatı ve Şiiri Üzerinde İnceleme” Başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterdiği ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım 02/07/2019

Rakhat MANEKEYEVA

ONAY SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi Erdinç DEMİRAY danışmanlığında Rakhat MANEKEYEVA tarafından hazırlanan " Şekerim Kudayberdiuli'nin Sanatı ve Şiiri Üzerinde İnceleme" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

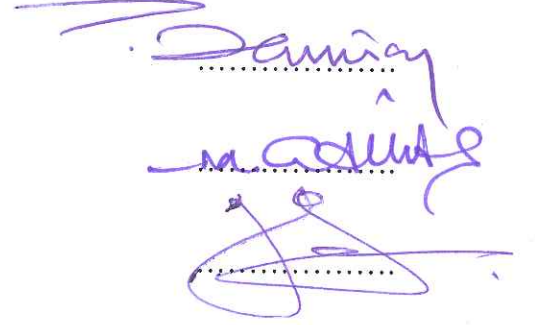
Tarih: 27/06/2019

JÜRİ :

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Erdinç DEMİRAY

Üye : Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Genç Osman GEÇER

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun ..... tarih ve ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK
Enstitü Müdürü

Ön Söz

Şekerim XIX. yüzyılın ortası ve XX. yüzyılın başında Kazak edebiyatı tarihinde şair Abay Kunanbayulı'dan sonra gelen isimlerden biridir. Şairin büyümesi Kazak Türklerin toplumsal hayatında, kültür ve milli edebiyatında önemli yenilikler yer almaya başladığı zamana ve hocası Abay'ın gerçekçilik edebiyatı geliştiği döneme denk gelmiştir. Şair toplumsal hayat gerçeğinin farkındaydı ve sessiz kalamadı, kaleminden gerçek anlamda eserler çıktı.

Çalışmada şairin hayatı ve özellikle eserleri üzerinde inceleme yapıldı. Eserlerinde dil kullanışı ve üslup özellikleri, şekil ve tür incelemesi ile devam edildi. Eserlerin özellikle şiirlerin konu bakımından incelenmesi ele alındı. Biz bu çalışmada eksiklerin az seviyede olmasına gayret gösterdik ve umudumuz bu alanda yapılacak yeni çalışmalar sayesinde eksiklerin giderilmesidir.

Şekerim Kudayberdiulı'nın inceleme malzemesi olarak seçtiğimiz şiirleri, destanları, çeviri ve nesirleri hem Kazak edebiyatı tarihi hem de Türk Dünyası için önemlidir. Çalışmamız giriş ve sonuç bölümleri hariç beş bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, Şekerim Kudayberdiulı'nın yaşadığı dönemin tarihî, siyasî ve kültürel manzarasını kısaca tanıtmaya gayret ettik. Çarlık Rusya'nın uyguladığı sömürge siyasetinin kötü sonuçlarının Kazakların kültürel, edebi, manevi ve siyasî yaşam tarzına ne derecede tesir ettiğini tespit etmeye çalıştık.

Birinci bölümde *Şekerim'in Hayatı* yani *Çocukluğu ve Şiire Başlaması* adlı başlıklara yer verilmiştir.

İkinci bölüm, Şekerim Kudayberdiulı'nın şiirleri ve destanlarının tanıtımına ayrıldı. Tüm eserlerin başlıkları ve özetleri kronolojik şekilde sıralanarak bazılarının özellikleri ile ilgili bilgiler verildi.

Üçüncü ve dördüncü bölümlerde, Şekerim Kudayberdiulı'nın şiirleri dil ve üslup, şekil ve tür bakımından incelendi. Burada edebî eseri merkez alan tahlil metodu izlendi. Şiirlerin dil ve üslup bakımından sınıflandırılmasında esas alınan ölçütler: 1 – Şekerim şiirlerinde geçen deyimlerin özellikleri, 2 – Şairin eserlerinde yer alan yabancı kökenli kelimeler ve yeni kavramlar, 3 – Şiir ve destanlarda eskimiş ve unutulmaya yüz tutmuş sözcüklerin kullanışı.

Beşinci bölümde, Şekerim Kудayberdiulı'nın şiirlerinde işlenen temel konular, tema ve anlatım tarzı Kazak lirik şiir geleneği çerçevesinde değerlendirildi. Şekerim eserlerinde İlahi Aşk, Beşeri Aşk, İnsanlık, Tefekkür, İman, Adalet konuları ön planda yer tutmaktadır. Aynı zamanda şair, Milliyet, Eğitim, Vicdan İlmi, Hürriyet temalarına da değinmiştir. Bunların hepsi şair eserlerinin ana merkezini oluşturmaktadır.

Çalışmanın hazırlanmasında özellikle aruzlu ve hece ile söylenen şiirler konusunda yardımda bulunan Doç. Dr. Turgut Koçoğlu'na şükranlarımı sunarım. Ve çalışmamın başından sonuna kadar sabırla destek veren ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Erdinç DEMİRAY'a şükranlarımı sunarım. Ayrıca, zor zamanlarımda yanımda bulunan, çalışma sırasında manevî açıdan desteğini eksik etmeyen eşime teşekkür ederim.

Rakhat MANEKEYEVA

NİĞDE, 2019

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞEKERİM KUDAYBERDİULI'NIN SANATI VE ŞİİRİ ÜZERİNDE
İNCELEME

Rakhat MANEKEYEVA
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Erdiñ DEMİRAY
Haziran, 2019

Hümanizm, insanlık, eğitimcilik fikirlerini nasihat eden Şekerim Kudayberdiuli Kazak edebiyatının klâsik yazarıdır. Şair XIX. yüzyılın zor şartları altında toplumsal, ruhani, edebi hayata müdahale etti, yaşadığı dönemin toplumsal görüntüsünü sundu. Düşünce arayışları ile edebi hayata katkıda bulunan şair, düşünür Abay Kunanbayuli'nin yolu devam ettirdi. Sovyetler Birliği döneminde haksız suçlamalarla “halk düşmanı” ilan edilen, Şekerim eserlerini basılması ve okunması uzun yıllar boyunca yasaklandı. Ancak yıllar sonra “halk düşmanı” sıfatı kaldırılır ve eserlerin basılmasına izin verilmiştir. Bu çalışmada Şekerim'in hayatı ve yaratıcılık yeteneği, eserleri üzerinde incelenmiştir.

Çalışmamızda nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup, özellikle kaynak ve literatür tarama tekniğine başvurulmuştur. Şekerim'in eserleri araştırma aşamasında Kazakistan Milli Kütüphanesi, Kazakistan Milli Akademik Kütüphanesi ve Almatı şehrinde bulunan Devlet Arşivinden elde edilen çeşitli bilgiler, kitap ve gazeteler, tezler taranarak, tespit edilmiş ve incelenmiştir. Şekerim eserlerini inceleyen S.İztileuova, T.Şanbay, A.İsmahova gibi bilim adamları ile mülakat yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Şekerim Kudayberdiuli, Kazak edebiyatı.

SUMMARY
MASTER'S THESIS
A Review of Sekerim Kudayberdiuli on Art and Poetry
Department of Turkish Language and Literature
Thesis Advisor: Doctor lecturer Dr. Erdinç DEMİRAY
June 2019, 124 Page

Şekerim Kudayberdiuli is a classical author of Kazakh literature, who counseled humanism, humanity, and ideas about education. Under the difficult conditions of XIX century poet intervened social, spirital and literary life, presented the social image of the period. The poet, who contributed to the literary life through the search of thoughts, continued the path of the philosopher Abay Kunanbayuli. His legacy remained under silence and unfair deformation for many years and was forbidden to read his works. However, after years, the title of public enemy was removed and the works were allowed to be published. In this study, life and creativity of Şekerim and his works were presented.

In our study, qualitative research method has been used and especially literature scanning technique has been applied. Various information, books newspapers and dissertations from The State Archives, The National Library and The National Academic Library in Almaty were analyzed during the research phase.

Key words: Sekerim Kudayberdiuli, Kazakh literature.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	1
ÖZET.....	3
SUMMARY	4
KISALTMALAR	9

0. GİRİŞ

0.1.XIX – XX. YÜZYILDA KAZAKLARIN SOSYAL VE SİYASÎ DURUMU	10
0.2. XIX. YÜZYIL ORTALARI VE XX. YÜZYIL BAŞLARINDAKİ KAZAK EDEBİYATI VE YAYIN HAYATI	11
0.3. ŞEKERİM KUDAYBERDİULI'NIN YETİŞTİĞİ EDEBİ- KÜLTÜREL ORTAM	15

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ŞEKERİM KUDAYBERDİULI'NIN HAYATI

1.1. ÇOCUKLUĞU VE GENÇLİĞİ	18
1.2. ŞİİRE BAŞLAMASI VE SANATÇILIĞI	24

İKİNCİ BÖLÜM

2. ŞEKERİM KUDAYBERDİULI'NIN ESERLERİ

2.1. ŞİİRLER.....	28
2.2. MANZUMELERİ	35
2.2.4. Leyla-Mecnun... ..	35
2.2.1. Kalkaman-Mamır	36
2.2.2. Enlik-Kebek	36
2.2.3. Nartaylık-Aysulu	36
2.2.4. Leyla-Mecnun	37
2.3. ÇEVİRİLER	38

2.3.1. Hoca Hafız Sözünden.....	38
2.3.2. Dubrovski Hikayesi.....	39
2.3.3. Boran	39
2.3.4. Asarhidon-Laeli.....	40
2.3.5. Üç Soru	40
2.3.6. Vicdan	41
2.3.7. Şemsiye Emri	41
2.3.8. Pan-Ci-Zan-Han	41
2.3.9. Kriz Padişahı	41
2.4. NESİRLER.....	41
2.4.1. Kardelen Bahçesi.....	41
2.4.2. Gerçek Bahtın Aynası	42
2.4.3. Adil ve Marya.....	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ŞEKERİM KUDAYBERDİULI'NIN ESERLERİNDE DİL VE ÜSLÛP

3.1. DEYİMLER	44
3.2. YABANCI KÖKENLİ KELİMELER	45
3.3. TERİMLER.....	47
3.4. DİNİ KONULU KELİMELER.....	48
3.5. ARKAİK KELİMELER.....	50

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ŞEKERİM KUDAYBERDİULI ESERLERİNİN TÜR VE ŞEKİL İNCELEMESİ

4.1. HECE VEZNİYLE YAZDIĞI ŞİİRLER.....	51
---	----

4.2. ARUZ VEZNİYLE YAZDIĞI ŞİİRLER	54
4.3. SERBEST NAZIM İLE YAZDIĞI ŞİİRLER.....	56
4.4.ŞİİRLERDEKİ KAFİYE YAPISI.....	57
4.4.1. Yarım Kafiye.....	58
4.4.2. Tam Kafiye.....	59
4.4.3. Zengin Kafiye.....	61
4.4.4. Tunç Kafiye.....	63
4.4.5. Cinaslı Kafiye.....	64
4.5. KAFİYE DÜZENİ	65
4.5.1. Düz Kafiye	65
4.5.2. Çapraz Kafiye.....	66
4.6. ŞİİRLERDEKİ AYAK.....	67
4.6.1. Tek Ayak	67
4.7.2. Döner Ayak	69

BEŞİNCİ BÖLÜM
5. ŞEKERİM KUDAYBERDİULI'NIN ESERLERİNDE
TEMEL KONULAR

5.1. İLAHİ AŞK	70
5.2. BEŞERİ AŞK	72
5.3. TEFEKKÜR	74
5.4. MİLLET	75
5.5. EĞİTİM.....	77
5.6. GENÇLİK	79
5.7. ADALET	81
5.8. VİCDAN	81
5.9. HÜRRİYET.....	81

5.10. EMEK.....	83
5.11. TABİAT	84
5.12. DİNİ KONULAR.....	85
5.12.1. Allah	85
5.12.2. Peygamberler.....	86
5.12.3. Melekler	88
5.12.4. Şeytan	88
5.12.5. Semavî Kitaplar.....	89
SONUÇ	90
KAYNAKÇA	92
ŞEKERİM KUDAYBERDİULI'NIN ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER.....	97
ÖZGEÇMİŞ	124

KISALTMALAR

bs.: basım

s.: sayfa

vb.: ve benzeri

yy.: yüzyıl

0. GİRİŞ

0.1. XIX – XX. Yüzyılda Kazakların Sosyal ve Siyasî Durumu

XIX. yüzyılın ortası – XX. yüzyılın ilk çeyreği Kazak halkının kaderini belirleyecek kadar karmaşık değişim ve çeşitli olaylarla dolu bir zaman dilimine denk gelmektedir. Cungar (Kalmuk, Oyrat) halklarının kanlı saldırılarından kurtulmak için çare aramaya koyulan Kazaklar, Abulhayır Han'ın Çarlık Rusyası yönetimiyle birkaç defa yaptığı görüşmeleri neticesinde 1731 yılında Çarlık Rusyası himayesinde olmayı kabul etmişlerdir. Fakat Rusya iktidarı anlaşmaya göre Kazakları dış düşmanlardan korumak yerine aktif bir şekilde kendi emperyalist emellerini gerçekleştirecek politikalar uygulamaya koyulmuş, uçsuz bucaksız Kazak bozkırının her tarafına kaleler, sınır karakolları yaptırarak verimli, zengin arazileri iç Rusya'dan gelen fakir işçilere dağıtmaya başlamıştır. Özellikle Kazak Hanlığı'nın Rusya himayesine girişinin üzerinden yüzyıl geçtikten sonra Rusya'nın sömürge siyaseti gittikçe güçlenmeye başlamıştır. Çarlık Rusyası tarafından 1867-1868 yıllarında Kazakistan'da yürütülen inkılâp çalışmaları Rusların sömürge siyasetinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Çünkü Rusya tarafından bağımlı devletlere yönelik 11 Temmuz 1867 yılında “Yedisu ve Sırderya Eyaletlerini İdare Etmek Hakkında” ve 21 Ekim 1868 yılındaki “Turgay, Oral, Akmola ve Semey Eyaletlerini İdare Etmek Hakkında” başlığıyla çıkartılan inkılâp kanunları, başkanlık yapıları, toprak sorunları, mahkeme sistemi, maarif ve din meseleleri gibi Kazak toplumunun geleneksel siyasî, sosyal, ekonomik yapısını dönüştürücü hususları ihtiva etmiştir. Rusya hükümeti, Kazakistan bölgesine valilik sistemini mecburî uygulayarak bozkırda sömürge siyasetini mümkün olduğunca hızlı bir şekilde kurumsallaştırmayı amaçlamıştır. Böylece 11 Temmuz 1867 yılında Çar II. Aleksandr'ın fermanıyla Rusya sınırında Türkistan General Gubernatorluğu (Türkistan Genel Valiliği), 1868 yılında Orınbor ve Batı Sibiry General Gubernatorluğu (Genel Valiliği) kurulmuştur. Bu düzenlemelerin temel amacı Kazak topraklarının yönetimini, merkezî Rusya'nın yönetim biçimi ile uyumlu hale getirerek, Rusya'ya bağımlı Türk topluluklarını tek iktidar sistemine dâhil etmek olmuştur. Böylece Çarlık Rusyası'nın Kazakistan'daki mütevellileri yerel aristokratların, kabile önderlerinin Kazaklar üzerindeki nüfuzunu kaldırarak, onları etkisizleştirmeye, aynı zamanda kendi planladığı hareketleri kolay ve çabuk gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Genel olarak yukarıda bahsedilen

düzenlemeler, Çarlık Rusyası'nın Kazakları kontrol altında tutabilmesi ve bölgedeki doğal kaynaklardan istedikleri kadar yararlanabilmesi için, Ruslara oldukça elverişli ortam yaratmayı hedeflemiştir. Araştırmacı B. Süleymenov bu konuyla ilgili olarak: “Çarlık Rusyası'nın amacı Kazakistan ülkesini birçok eyaletler ve askeri bölgeler haline getirip, Kazakların millî birliğinin oluşmasını engelleyerek Kazak halkını sömürücüler baskısında tutmayı kolaylaştırmaktır” demiştir (Süleymenov, 1982: 47). Rus bilim adamı E. Fedorov, “Kazakistan – Çarlık Rusya Bağımlısı” adlı çalışmasında “Çarlık Rusyası Kazakların merkezlerini bilerek parçaladı, böylece tüm idarî sistemleri parçalamak yoluyla Kazak halkının kültürel gelişimini önleyerek onları karanlıkta tutmayı planladı”, demiştir (Fedorov, 1954: 87).

Çarlık Rusyası'ndan sonra iktidara geçen Sovyetler Birliği yönetimi, başlangıçta ezilmiş, fakir, yoksul kesimin çıkarları için mücadele edeceğini ilan etmiştir. Fakat onlar da iktidarlara güçlendikçe verdiği sözlerini tutmayıp Rus olmayan halklar üzerinde baskılarını artırmaya başladılar. Sovyet yönetimi öncelikle bütün insanların yaşam tarzını Marksist-Leninist prensibe göre değiştirmeye zorlamış, dil, tarih, edebiyat gibi her milletin kendine has değerlerini reddetmiştir. Özellikle Türk boylarının manevi mirasları yapılan devrim uygulamaları ile unutturulmaya çalışılmıştır. Sovyet hükümetinin takip ettiği politikaya itiraz edenler ise sürgün edilerek mal, mülklerine el konulmuştur. 1930-1940 yılları arasındaki şüphe ve yok etme döneminin temel karakteristiği, Sovyet iktidarını ve uygulamalarını kabul etmeyenleri itibarsızlaştırmak, sürgün etmek ve öldürmektir. Bu acımasız uygulamalar yüzünden binlerce masum insan hayatını kaybetmiştir (Buran, 2010: 68-172). Onlardan biri de Bolşevikler tarafından kurşuna dizilen Şekerim Kudayberdiuli'dir.

0.2. XIX. Yüzyıl Ortaları ve XX. Yüzyıl Başlarındaki Kazak Edebiyatı ve Yayın Hayatı

XIX. yüzyıldaki Kazak edebiyatı gerek sanatsal, gerek konu ve muhteva bakımından birçok özellikleri mevcuttur. Genellikle XIX. yüzyılın ortalarına kadar sözlü edebiyat, ozanlar edebiyatı yaygınlık göstermişse de, bundan sonraki edebiyatın biçimi, örnekleri biraz değişime uğramıştır. İçerik bakımından da yenilikler meydana gelmeye başlamıştır.

Kazak aydını H. Dosmuhammedulı halk edebiyatını sanatsal bakımdan tasnif ederek XIX. yüzyıl Kazak edebiyatı örneklerinin yayımlanma ve incelenmesiyle ilgili aşağıdaki hususlara değinmiştir:

Halk edebiyatı XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sistematik bir şekilde yayımlanmaya başladı. Kazak sözlü edebiyat örneklerini atışma, destan, atasözleri, efsaneler, menkıbeler, tekerlemeleri olarak değerlendirebiliriz. Genellikle sözlü edebiyat örneklerini Radloff, Potanin, İlminskiy, Melioranskiy gibi oryantalist araştırmacılar kayda geçirdiler. Kazak halk edebiyatının gerçek uzmanı olarak halkbilimci Ebubekir Ahmetcanulı Divayev gösterilebilir (Dosmuhammedulı, 1991: 37).

XIX. yüzyılın ortasında Kazaklar arasında türkü söyleme geleneği yaygındı. Konar-göçer hayatın bir parçası olarak, Kazaklar bir araya gelip sık sık çalıp söyleyerek kendi aralarında eğlenirdi. Göç esnasında, düğünlerde, cenazelerde söylenen türküler vardı. Köy köy dolaşarak çalıp söyleyen “akın” adı verilen halk ozanları, halk tarafından çok sevilir, büyük bir memnuniyet ve hürmetle ağırlandı. Kazaklar arasında çalıp söyleyen kişilerin “akın” olabilmek için “akınlık” yeteneklerini halk karşısında ispatlamaları gerekirdi. “Akın” olmak isteyen kişiler, akınlıklarını halka kabul ettirmek için başka akınlarla yarışır eğer halk tarafından beğenilirlerse akın olarak kabul görürlerdi, ancak halkın beğenisini almayan kişilerin akınlığı kabul edilemezdi (Mukanov, 1979: 162).

Kazakların sözlü edebiyatı daha yaygınlık göstermişken, yazılı edebiyatı gelişmedi. Kazak Türkçesinin sözlü bir geleneğinden yazılı dil haline geçişi XIX. yüzyılın son kısımlarına doğru Kazakça yayımlayan gazete ve dergiler “*Türkistan Vilayeti Gazetesi*”, “*Dala Vilayeti Gazetesi*” vb. basınlar sayesinde oldu. Burada Kazak edebiyatı örnekleri, onlarla ilgili görüşler, eleştiriler yer aldı. Bu dönemde Ekim 1917 ihtilaline kadar Tataristan’ın başkenti Kazan’da çok sayıda şiir kitapları ve derlemeler yayımlanmaya başladı. Duvlat Babatayulı’nın “Vasiyet-namesi”, Şortanbay Kanayulı’nın “Bala Zarı” (Çocuk Kaygısı), çeşitli kıssa ve destanlar Kazak okuyucularıyla buluştu. Bu yüzden araştırmacı Muhtar Awezov Kazakistan’da yazılı edebiyatın geliştiğinin üzerinde durmuştur. Muhtar Awezov, bu dönemde meydana gelen çeşitli siyasi olayların yeni sanatsal motiflerin edebiyat alanına kazandırılmasına katkıda bulunduğunu öne sürmüştür (Kabdolov, 2007: 78).

Halkbilimci Sabit Mukanov, XIX. yüzyıl Kazak edebiyatıyla ilgili aşağıdaki görüşlerini aktarmıştır:

XIX. yüzyıl edebiyatı ondan önceki edebiyat örnekleri gibi bulanık değil, kesin ve net bir şekildedir. Örneğin, XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde özgürlüğü konu edinen edebiyat meydana geldi. XIX. yüzyılın 50-70'li yıllarında “Dar Zaman” edebiyatı önem kazandı. XIX. yüzyılın 70'li yıllarından itibaren aydınlatıcı (kültürel) edebiyat ortaya çıktı (Mukanov, 1979: 165).

Kazak sözlü edebiyatının belli başlı temsilcilerinden biri de İbray Altınсарın olmuştur. Altınсарın folklor çalışmaları sonucu derleyip yazıya geçirdiği halk hikâyelerinin yanında, çocuklara yönelik telif hikâyeler de yazmıştır. Diğer taraftan Rus yazarların hikâyelerini Kazakçaya çevirmiştir. Bu çeviri sırasında olay örgüsünü ve temayı korumuş ancak hikâyeyi Kazak kültürüne göre yeniden biçimlendirmiştir. Konstantin Dmitreviç Üşinskiy, Lev Nikolayevçi Tolstoy ve İvan Andreyeviç Krilov'dan çevirdiği 35 hikâye ile beraber, folklorik unsurlardan faydalanarak yazdığı hikâyelerini “Kırgızkaya Hrestomatiya” (Kırgızca (Kazakça) Okuma Kitabı) adlı eserinde toplamıştır. Altınсарın bu kitabını 1879'da bitirir (Ekrem, 2009: 526).

Yukarıda da bahsedildiği üzere XIX. yüzyıl Kazak edebiyatı tür ve konu bakımından epeyce zenginleşmiştir. XIX. yüzyılda Kazak edebiyatında geleneksel şiir örnekleriyle birlikte yeni şiir türleri gelişmeye başladı. Kapsamlı destanlar, çeşitli lirik şiirler, mizah, atışmalar çoğaldı. Düzyazı örnekleri (İbray Altınсарın hikâyeleri), eleştirel makaleler, çeviriler meydana geldi. Bu döneme ait edebi eserler genel muhteva ve tür bakımından aşağıdaki şekilde sıralanabilir: 1. Şiir ve türleri: nasihat şiirleri, türküler, kahramanlık şiirleri, tarihi şiirler, ağıtlar; 2. Atışma, şairler atışması, kız ve delikanlı atışması; 3. Kıssa ve destanlar; 4. Düzyazı örnekleri: kısa öyküler, hikâyeler, efsane ve menkıbeler; 5. Çeviri örnekleri: Doğu edebiyatından (Türk, Arap, Fars) yapılmış çeviriler, Batı edebiyatından (Rus, Yunan) yapılmış çeviriler.

Jırların (destanların) dışında, ertegiler (halk hikâyeleri ve masallar), aңыз-engimeler (efsaneler), düğünlerde söylenen jar-jar ve betaşar ile birlikte jumbaktar (bilmeceler), jañıltpaştar (tekerlemeler), makal-matelder (atasözleri, deyimler, veciz sözler) ve şaman-kamların okuduğu baksı türküleri denen manzumeler zengin Kazak sözlü kültüründe diğer önemli türlerdir (Sağlam, 2006: 9).

Kazaklar arasında yirminci yüzyılın başlarına kadar çok zengin bir sözlü gelenek gelişmişti. Okuma yazma oranı Kazaklar arasında çok yaygın olmamasına rağmen, Kazaklar medrese tahsili için ya kuzeye İdil-Ural bölgesine ya da Güneydeki Buhara, Semerkant gibi şehirlerdeki medreselere eğitim görmeye gidiyordu.

XIX. yüzyıla girerken Çarlık yönetimi artık zayıflamakta, çarlığın karşısındaki en büyük tehdit olan Bolşevikler güçlenmektedir. Kazakistan sahasında ise zaman zaman eyleme de dökülen halkın yönetime karşı isyanı sürmektedir. Bu zorlu dönemde Kazak edebiyat camiası için en önemli varlık gazete ve dergilerdir.

Bu gazetelerden biri olan “*Dala Vilayeti Gazetesi*”, esasen çarlığa bağlı yerel yönetimin yayın organı olsa da, B. Sırtanulı ve M. Janaydarulı gibi aydınların çabalarıyla resmî olmayan ekler verir. Bu eklerde Abay Kunanbayev, Şekerim Kudayberdiulı, Meşhur Jüsip Köpeyev, Jakıp Akbayev gibi isimlerin eserleri okuyucuyla buluşmuştur. “*Aykap*” Dergisi, dönemin bir başka önemli yayın organıdır. 1911-1915 yılları arasında Troitsk şehrinde çıkan dergide, eğitim; kadın hakları; yerleşik hayat düzeni ve şehirleşme ile siyaset ele alınan başlıca konulardır. Ayrıca dergide edebiyatla, özellikle nesirle ilgili çalışmalar yer almıştır. Kazak halkı, Doğu edebiyatının klasik eserleri ile Batı'nın hikâye örneklerini ilk defa olarak “*Aykap*”ta okumuştur. 1913-1918 yılları arasında Orınbor merkezli olarak faaliyet yürüten bir başka yayın organı ise “*Kazak*” gazetesi'dir. Gazetenin ilk yayın yönetmeni Ahmet Baytursın ve editörü de Mirjakıp Duvlatov'dur. Kazak gazetesi ile “Kazakları Avrupa kültürü ve edebiyatıyla yakından tanıştırmayı hedefleyen” Baytursın ve Duvlatov, bu hedeflerini gazetenin isminin altına slogan şeklinde yazmışlardır. Gazetede, Mağjan Jumabay, Şekerim Kudayberdiulı, Sultanmahmut Toraygırov, Sabit Dönentayev, Ekiram Galimov gibi önemli şahsiyetlerin makaleleri yanında telif hikâye ve şiirleri de yer almıştır. Makale ve edebî metinlerle beraber gazetenin genel tavrı ulusal bağımsızlık, hürriyet, istiklal mücadelesi gibi temalar üzerinde yoğunlaşmıştır.

XX. yüzyıl başındaki Kazak Edebiyatının önemli şahsiyetlerinden bahsederken şiir ve yazarlar arasında Ahmet Baytursınov, Mircakıp Duvlatov, Mağcan Cumabayev, Saken Seyfulin, İlyas Cansugurov, Sultanmahmut Turaygurov gibi isimleri sayabiliriz. Onların hikâyeleri, şiirleri, kısa öyküleri, destanları Kazak yazılı edebiyatının gelişmesine önemli ölçüde katkı sağlamıştı. Bu süreçte Şekerim Kudayberdiulı'nın eserleri de büyük bir rol oynamıştır.

0.3. Şekerim Kudayberdiulı'nın Yetiştığı Edebi-Kültürel Ortam

Çarlık Rusyası'nın sömürge siyasetine karşı Kazak aydınları, şairler, düşünürler ellerinden geldiği kadar kendi fikirlerini dile getirmişlerdir. Örneğin Abay Kunanbayulı, Çarlık Rusyası'nın uyguladığı sistem ve düzen yüzünden Kazakların hem maddi hem de manevi bakımdan zarara uğrayacağını kendi şiirlerinde dile getirmiştir (Muhyayeva, 1997: 238). Aynı zamanda Meşhur Cüsip Köpeyulı, Nurcan Nauşabayev, Şortanbay Kanayulı, Duvlat Babatayulı gibi şairler, düşünürler Rusya'nın sömürge siyasetini sert bir şekilde eleştiriye tabi tutmuşlardır. Mesela Duvlat Babatayulı'nın (1802-1871) şiirlerinin ana teması XIX. yüzyılın ilk yarısında güçlenmeye başlayan sömürgecilik faaliyetlere itiraz etmektir. Şair “Benim Kökümü Sorarsan...”, “O, Sariarka, Sariarka”, “Yüce Dağın Güzelliği Yok” vb. şiirlerinde vatan sevgisini, halkın derdini anlatır, sömürgecilikten kurtulmanın çaresini arar:

Kayran, Kazak, konısın,
Catka ketti, kayteyin?
Kaptatıp patşa orısın,
Taptap ötti, kayteyin?

*Zavallı Kazak mekânın,
Yabancı oldu, ne yapalım
Gönderip Çar Rusları
Ezip geçti, ne yapalım?*

Şair yurttaşlık bilinci ve felsefi düşüncelerle zengin şiirlerinde genellikle eğitimcilik, milliyetçilik, milli kurtuluş konularını ele almıştır (Babatayulı, 2001:3).

Şortanbay Kanayulı (1818 - 1881) Kazak Edebiyatı tarihinde özel yeri olan “Dar Zaman” (Zor Zaman) edebiyatının büyük temsilcilerinden biridir. Onun “Çocuk Üzüntüsü”, “Dar Zaman”, “Vefasız Dünya” başlıklı şiirleri yaşadığı zamanın gerçeklerini dile getirmekte, Çarlık Rusyası'nın sömürgecilik siyasetini detaylı bir şekilde izah etmektedir:

Ağaştı tauğa üy salıp,
Aldı kapir akırda,

Eldi erkine koymadı
Buirşınday takımdap,
Duvan bası, bolıs tur,
Kapirdin sözın makuldap.

*Ağaçlı dağa ev yapıp,
Sonunda kâfir yayıldı.
Milletimi ezip, basıp
Deve gibi bağırdı.
Sultanlar ve valiler
Kâfiri desteklediler (Kanayulı, 2002: 4).*

Diğer şairler gibi Meşhur Cüsip Köpeyulı'nın (1858-1931) 1907 yılında Kazan'da basılan "Hal-ahval", "Tirlikte Köp Jasağandıktan Körgen Bir Tamaşamız", "Sarıarka Kimdiki Ekendigi" adlı eserlerinin temel amacı Kazak toplumunun düşünce ve kültür düzeyini artırmak, manevi bilgisini yükseltmek, gençleri eğitim almaya davet etmektir. Şair, şiirlerinde milletin özgürlüğünü, eşitliğini, halk ve toprak meselelerini dile getirerek iktidarın uyguladığı politikasına karşı başkaldırmaya çağırır:

Eşikten kire almaytın kara şekpen,
Orındı kak carıp aldı törden.
Tutkında sorlı Kazak kalmap pa edin?
Kol koyıp ak kağazğa baksan mörden.

*Kapıdan giremez olan kara kaftanlı (Rus),
Yerini başköşeden gelip aldı.
Hapiste zavallı Kazak kalmadın mı?
İmzalayıp ak kağıda kaşe vurdu (Köpeyulı, 2003:4).*

Bu yıllar Şekerim Kudayberdiulı'nın yaşadığı döneme denk gelmiştir. Amcası Abay Kunanbayulı'nın verdiği eğitim sayesinde Şekerim, Çarlık Rusyası'nın takip ettiği sömürge politikası nedeniyle baskı altında olan Kazakların acı durumunu çok iyi bir şekilde anlamıştır. O, Rusya'nın sömürsünden kurtulmanın tek çaresinin okumak, eğitim almak olduğunu fark etmiştir. Dolayısıyla kendisi de aldığı eğitimi daha da

ilerletmeye çalışmıştır. “Gerçek Aşk Evliya”, “Hakiki Sırrım” adlı manzumelerinde gençleri diğerkâmlığa, eğitim ve bilime davet etmiştir.

1. ŞEKERİM KUDAYBERDİULI'NIN HAYATI

XX. yüzyıl Kazak halkının kaderi için büyük bir imtihanlarla dolu olduğu, millet olarak hayat-memat mücadelesinin âdeta terazi ile tartıldığı zaman olarak tarihe geçmiştir. Halkının sosyal, kültürel, ekonomik, siyasî geleceği için endişelenen, düşünen, mücadele eden aydınların hemen hepsi “halk düşmanı” ilan edilerek idam edildi. Milletın geleceğın düşünen aydınların hükümete karşı her türlü mücadelesi Çarlık ve Sovyet Yönetimleri tarafından askeri yöntemler de dahil, türlü baskıcı yöntemler kullanılarak bastırıldı. Sovyet hükümetleri Türk halkının kendi örf ve adetlerini, dinini yasakladı ve Türk halkını manevi miraslardan koparma siyasetini uyguladılar (Buran, 2010: 101). Kazak halkının eli kalem tutan şairlerini, yazarlarını, aydınlarını, imam-mollalarını türlü yollarla etkisizleştirerek Kazak halkını milli düşünce, geleneksel terbiye, milli fikir, milliyetçilik ruhundan ve manevi dünyadan mahrum bırakmaya çalıştılar. Geçmiş ile gelecek arasındaki bağı yeniden kurulması, unutturılmaya çalışılan değerlerin yeniden inşa ve ikâmesi Kazakların bağımsızlığına kavuşmasından sonra mümkün oldu.

Sadece eserlerinin değil, isimlerinin bile söylenmesi yasaklanan yetenekli ve yaratıcı düşünürlerin bıraktığı eserler ile genç neslin tanışma imkânı, ancak Kazakistan'ın bağımsızlığına kavuşmasından sonra olmuştur. Yetmiş sene dünyaya kapısı kapalı olan ve “taş kuyuda” boğulan Kazak halkının, “özü ölse de, sözü ölmeyen” aydınları Şekerim Kudayberdiuli, Alihan Bökeyhanov, Jüsipbek Aymautov, Mirjakıp Dulatov bağımsızlık sonrası suçsuz bulundu ve eserleri her yönden incelenmeye başlandı. Böyle bir yenilik Kazakların gönlünde sevinç duygusu yarattı. Çünkü insanlar düşünürlerin eserleriyle yeniden tanışmış, onların düşünceleri, rehber kabul edecek millî ebediyatını, tarihini, medeniyetini yeniden inşa imkan ve özgürlüğüne kavuşmuştur.

Kazak halkının manevi yaşamında Abay Kunanbayulı'nın şairlik hayatı ile mirasının yazılması, tanınması ve yayılmasını devam ettiren talebesi Şekerim

Kudayberdiuli, hayatının her anında didaktik eserler bırakmaya özen göstermiştir. Onun nasihat şiirleri, sözleri ve tavsiyeleri çoğunlukla Kazak gençlerine hitap etmiştir. Çünkü Şekerim, gençlerin ve gelecek neslin halkını kurtaracağına, aydınlığa kavuşturacağına inanmıştır. Özellikle şair, bu ülküsünü “*İnsanlık Vazifen*” adlı şiirinde dile getirmiştir:

Adamdık parızın halkına enbek kıl,

Ak joldan ainımai, Ar sakta onı bil.

İnsanlık vazifen halkına emek ver,

Hak yoldan kaymadan,

Vicdanını korumayı bil (Şekerim, 2000: 9).

1929-1938 yılları arası Sovyet iktidarının acımasız siyasetine dayanamayan halk hükümete karşı gruplar halinde başkaldırmaya başlamıştır. Şekerim, bu durumu görmezden gelmemiştir. İsyan çıkaran halk ile yerel iktidarı barıştırmaya çalışırken Sovyet militanları tarafından 1938 yılında vurularak öldürülmüş ve cesedi susuz kuyuya atılmıştır (Aşimhanov, 1992: 28). “Halk düşmanı” ilan edilerek Şekerim’in eserlerini, kitaplarını okumak yasaklanmıştır. Fakat 1988 yılında Şekerim’e iade-i itibar yapılır, böylece yeni nesil onun kıymetli miraslarına kavuşur. Aynı yıl şairin şiirleri “Yazıcı” ve “Calın” yayınevlerinden neşredilir. Doğumunun 130. yıldönümü 1988 yılında Abay İlçesinde, 140. yıldönümü ise 1998 yılında Semey şehrinde geniş bir çapta kutlanmıştır. Günümüzde Şekerim şiirleri ve tercümeleleri her yıl basılarak insanların manevi ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

1.1. Çocukluğu ve Gençliği

Şekerim 24 Temmuz 1858 yılında Semey İli Şingıstaw köyünde (Cengizdağı) dünyaya gelmiştir. Şekerim’in dedesi, Kazakların Argun boyunun, Tobıktı koluna mensup olan Kunanbay Öskembayovlu’dur. Kunanbay’ın soyu Oljay Batır’dan gelmektedir. Oljay Batır’dan Aydos, Kaydos, Jigitek adlı üç nesil doğmuş ve bunların her biri daha sonra bir boy olarak devam etmiştir. Aydos’un Irgızbay, Kötibak, Topay, Torğay adında dört oğlu olur. Bunların içinden Irgızbay babasının yöneticilik görevini devam ettirir. Irgızbay’dan Ürker, Mırzatay, Jortar, Öskembay adlı çocukları olur.

Bunlar içinden Öskenbay, geçim ehli ve idarecilikte adil birisi olarak nam salmıştır. Öskenbay'ın ilk hanımdan Kuttımuhambet, Kunanbay, Taybala adlı üç çocuğu olur. Öskenbay bey, orta yaşlara geldiğinde, beylik yetkisini oğlu Kunanbay'a devreder. Babası vefat ettikten sonra Kunanbay'ın mertebesi yükselerek 1849 – 1852 yıllarında Doğu Kazakistan bölgesinin “büyük sultanı” (ağa sultan) görevinde bulunmuştur. Yani Çarlık Rusya yönetimi tarafından bölge başkanı tayin edilmiştir. Kunanbay'ın dört eşi vardı. İlk eşinden Hüdaverdi (Kudayberdi), ikinci hanımı Ulcan'dan Tanrıverdi (Tanırberdi), İbrahim (Abay), İshak ve Osman (Curtbay, 2004: 9). Yani Şekerim'in babası Kudayberdi ile Kazak Türklerinin ünlü şairi Abay kardeşlerdir.

Amcası Abay 1845 yılının Ağustos ayında Doğu Kazakistan bölgesi Semey İline bağlı Şingıstaw (Cengizdağı) bölgesindeki Kaskabulak köyünde dünyaya gelmiştir. Çeşitli din hocalarının eğitiminden geçen Abay, kendi isteğiyle Orta Asya, Tacik ve Fars halklarının büyük şairleri Nevaî, Nizamî, Firdevsî, Rudaki, Seyheli, Molla Bedel ve Celaleddin Devvani'nin eserleriyle tanışır. Adı geçen şairlerin eserlerinin Abay'ın düşünce yapısının şekillenmesinde etkisi çok büyük olmuştur. Abay, Semey şehrinde bulunduğu yıllarında (1855-1858) sadece dinî bilgisini geliştirmekle kalmayıp kendi gayretiyle Arap, Fars ve Türk (Çağatay Türkçesi) dillerini öğrenmiş ve Doğu klasiklerini istediği kadarıyla okumuştur. Ondan sonra Semey'deki “Prihodskaya Şkol” (Manastır Mektebi)'a giderek Rusça da öğrenmiş ve Rus dilindeki eserleri de okuyarak Rusçasını iyice geliştirmiştir (Abay, 2006: 6). O dönem şartlarına bakıldığında bozkır yaşamı için bu çok ileri bir eğitim seviyesidir. Abay'ın eserlerinin temel kaynağı milli kültürdür, özellikle içinde doğup büyüdüğü Kazak sözlü edebiyatıdır. Köklü bir geçmişe sahip halk edebiyatında şairler ve ozanların ruhundaki inceliği, coşkuyu ve bilgeliği kendi kodlarına da almıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Şekerim, Kudayberdi'nin oğludur. Babası Kudayberdi Kunanbayulı, çocukluğundan itibaren eğitime ve bilime ilgi duyan bir kişidir. Şekerim'in annesi Dametken'in de Türkçe ve Arapça'yı iyi düzeyde bildiği ifade edilir. Aynı zamanda el sanatı ustası olan, elbiseler diken ve bıçaklar yapan annesinin çocuklarına karşı merhametli, cömert, çok zeki biri olduğu da bilinmektedir. Şekerim, çocukken annesinin “Kur'an”, “İslam İbadetleri”, “Muhtasar”, “Bedel” gibi dini kitapları, Hoca Ahmet Yesevi hikmetlerini okuduğuna tanıklık etmiştir. Bu yüzden Şekerim'in annesi Dametken'e herkes saygı göstermiş,

zor meseleleri sürekli ona danışmayı alışkanlık haline getirmişlerdir (Bazarbayev, 1994: 98).

Şekerim, oğlu Ahat'ın anlattığına göre, daha çocukken bile Kудayberdi'nin diğer evlatlarından akıl, zihin, kabiliyet bakımından farklı olduğu için babası ona karşı ümit beslemiştir.

Şekerim'in eğitim almasıyla ilgili bilgileri araştırmadan önce onun yaşadığı dönemdeki eğitim sistemine kısaca değinmemiz gerekir.

XVIII-XIX. yüzyıla kadar Kazaklar, Müslüman olmalarına rağmen yaşam tarzlarında daha çok geleneklerine bağlı kaldıkları için, düzenli bir eğitim sistemine sahip değildi. Bunda göçebe olmalarının yanı sıra uzun süren savaşların da etkisi büyük olmuştur.

Rus hükümetinin Tatar mollalara sağladığı imtiyaz sonrası Kazaklar arasında dini eğitim ağırlık kazanmaya başladı. Bundan sonra göçebe hayatın yerleşim alanı olan her köyde mutlaka bir Tatar molla bulunurdu. Bu mollalar, öğretmenlik yaparken aynı zamanda köyün imamlığını da üstlenirdi. Fakat aynı zamanda Kazak talebeler de yetişerek köy mollası görevini de üstlenmeye başlamışlardır.

İlk Kazak Okulu 1841 yılında Bökey Han Döneminde açılmış olup daha sonraki okul ise 1850 yılında Orınbor'daki sınır komisyonunun yanında açılarak eğitim-öğretime başlamıştır. Daha önce 1761 yılında Çarlık Rusyası, Doğu Kazakistan'daki Zmeynogorski'de yer alan kurşun-çinko maden bölgesindeki maden işçilerinin çocuklarına tahsis edilen bir okul açmıştır. 1786 yılında Ombı şehrinde "Azıyalıktar Mektebi'nin" temelleri atılmış ve daha sonra 1789 yılında Orınbor şehrinde olmak üzere buna benzer okullar ülkenin değişik yerlerinde açılmıştır. Kazak feodallerinden sultan, bey, hatip, subay vb. çocuklarına, Nepliyev Kadet Binası (1825) ve Ombı Kadet Binası (1848) gibi okullarda önemli ayrıcalıklar tanınarak buralarda eğitim almaları sağlanmıştır (Kurmanalina, Mukanova, Galimova ve İlyasova, 2010: 68).

Kудayberdi, Şekerim'i okutmak amacıyla Semey medresesinden yetişmiş Ötebay isimli mollaya müracaat etmiştir. Mollayı evine almış, evlendirmiş ve çocuklarının eğitim sorumluluğunu tamamıyla ona yüklemiştir. Ötebay sadece Şekerim'e değil, onun kardeşleri Amir, Murtaza, Şahmardan ve komşuların

çocuklarına da eğitim vermiştir. Şekerim, okula başladığında 5 yaşını henüz doldurmamıştır.

Şekerim, şiir söylemeye küçük yaşta başlamıştır. Babası Kудayberdi 37 yaşında vefat ettiğinde yedi yaşındaki Şekerim'i dedesi Kunanbay, bağrına basarak kendisi büyütmiştir (Abdimanulı, 2012: 12). Babasının vefatından dolayı Şekerim, “Öldürdün, ondan fayda var mı?” diye bir şiir söylemiştir. Bu şiirin kısaca özeti şudur: Babası vefat ettikten sonra Şekerim, oynamak için dışarı çıkar. Bir küçük solucanla oynarken ansızın onu öldürür. Sonra ona acır kendi halini hatırlayarak bu şiirini söyler. Şairin şiir dünyasındaki ilk adımı böyle gerçekleştirmiştir (Abdiğaziuli, 1994: 8).

Şekerim'in kardeşleri, özellikle Amir düğünlerde, toylarda şarkı söyleyip, şiir okumaya, yani eğlenceye düşkünmüş. Dombıra, kopuz gibi sazları çalıyor, gençlerle köy köy dolaşmayı seviyormuş. Aksine Şekerim de kitap okumaya, yazmaya ilgi oluşmuştur. Şekerim'in yeteneğini fark eden babası ve annesi onun iyi bir biçimde eğitim almasına dikkat etmişlerdir. Özellikle annesi ona okul dışında kalan boş zamanlarında da Arapça, Çağatayca öğretmeye çalışmıştır.

Şekerim çoğunlukla diğer çocuklara karışmadan tek başına oynamış. Bazen annesinin yanına gidip masal, kıssa dinlemeyi tercih etmiştir. Şarkı söylemeye, saz çalmaya gönül veren Amir, Şekerim'e dombıra çalmayı öğretmiştir (Şekerimtanu, 2007: 65).

Şekerim, yalnız kaldığında babasının kağıttan biçip yaptığı çeşitli resimleriyle, yani keçi, kurt, koyun, tilki, kuğu, kaz, ördek, şahin figürleriyle oynamış. Annesinin yanında iken onun çizdiği desenlere, diktiği elbiselere bakarak kendisi de el sanatlarını geliştirmiştir. Aynı zamanda da bıçak yapmakla, eşyaları süslemekle ilgilenmiştir.

Şekerim'in kendisinin de anlattığı gibi çocukken eli bir şey yapmadan durmazmış; gerek demiri törpüler, gerek desen oyar, gerek ahşap işlemiş. Böylece el sanatları ustası olarak da tanınmaya başlanmıştır.

Şekerim, oğlu Ahat'a anlattığı bir hikâyesinde şöyle demiştir:

“Babam öldükten sonra kışın mereğe gidip ocak közündeki bıçak yapmak istemişim. Onun için eski orağın demir çubuğunu kesip alarak, onu ateşe tutarak törpüledim. Fakat tekrar ateşe tuttuğum zaman hepsinin yüzü yarılarak kullanılamaz oldu. Böylece birkaç bıçak yapsam bile ateşte tutuldukça yüzleri körelmiş. Ben bu işle uğraşırken Abay geldi ve benim bıçak yapmaktaki olduğumu görünce “Bıçak mı yapıyorsun, Şekerim?” diye sordu. Ben “Evet. Fakat ateşe tuttukça hepsini yüzleri yarıyor”, diye halimi anlattım. Abay, “Sen gerçekten ustaymışsın, bıçaklarının biçimi de güzelmiş. Ama bıçağı köze nasıl tutmak gerektiğini niye yengeme sormadın?” demiş. Biz konuşurken annem geldi ve ben anneme bıçağı nasıl köze tutmak gerektiğini sordum. Annem bana bıçağı nasıl yapmam gerektiğini öğretti. Böylece bıçak yapmayı da öğrendim” (Kudayberdiuli, 2007: 325).

Şekerim, amcası Abay’ı çok seviyormuş. Abay, ailesini ziyarete geldiğinde onun hikâyelerini, şiirlerini sürekli dinliyormuş. Aynı zamanda Abay, Şekerim’den ezberlediği kıssaları, şiirleri söyletirmiş.

Şekerim “*Bin Bir Gece*” masallarını ezbere söyleyerek, masal halinde anlatarak, Arap ve Fars şairlerinin şiirleriyle ilgilenmiştir. Aynı zamanda Kazakların “*Er Tarğın*”, “*Aplamis*”, “*Kobılandı*”, “*Kız Jibek*” gibi kahramanlık destanlarını, aşk hikâyelerini ezberlemiştir. Buhar, Asan, Marabay, Markaska, Ümbetey gibi eski ozanların şiirlerini, özdeyiş okumayı da severmiş. Şekerim, “*Eski Şairlik*” adlı şiirinde Kazak ozanları ve şairlerinin özelliklerinden bahsederek onların halkı için çok emek verdiklerini dile getirmektedir (Kudayberdiuli, 1912: 78).

Şekerim, çocukluk yıllarında “*Kız Jibek*” aşk hikâyesindeki başkahraman Tölegen’in altı kaza anlattığı derdini, “*Alpamis*” destanındaki Alpamis’in oğlu Cadiger’in derdini ağlamadan okuyamadığını anlatır. Destan ve kıssaların beğendiği parçalarını arkadaşlarına ve çocuklarına söyleyerek “*Er Tarğın*” destanını, diğer hikâyeleri yazan Marabay’ı, Doğu ile Batı şairlerini övermiş (Sıdkov, 2014: 31).

Abay, Şekerim’in çocukluğundan dombıra çalmaya düşkün olduğunu fark ederek ünlü saz ustası Bitkenbay adlı kişiden Şekerim’e ezgi çalmayı öğretmeyi rica etmiştir. Bitkenbay, Abay’ın isteğini kabul eder ve Şekerim’e “*Saymağın Sarı Nehri*”, “*Alşağır’ın Acı Ezgisi*”, “*Asan Ezgisi*”, “*Elabayrak*”, “*Kertolğau*”, “*Azamat Hoca*”, “*Teriskakpay*”, “*Topal Kulan*”, “*Şubat Ezgisi*”, “*Kuğu Kasveti*”, “*Boz*

İngen”, “*Topal Koyun*”, “*Boz Beygir*”, “*Siyah Rahvan*”, “*Korkut Melodisi*”, “*Koramcan*”, “*Yetim Kızın Kaygısı*” vb. çok sayıda Kazak ezgilerini öğretir. Ondan memnun kalan Şekerim’in annesi Dametken, Bitkenbay’a kıymetli hediyeler vererek evine yollamıştır. Dolayısıyla Şekerim, kendi yazılarında “*Bana ezgi öğreten hocam Bitkenbay, onu bulan amcam Abay*”, demiştir. Oğlu Ahat’ın hatıralarında anlatıldığı üzere Abay, Rusça ve fen bilimleri öğrenmesi konusunda da Şekerim’e yardımda da bulunmuştur. Şekerim, Abay’ın bu emeği hakkında şöyle demiştir:

“İbrahim Efendi’ye Kazaklar Abay diye hitap etmişlerdir. Abay, çok iyi düzeyde hem Arapça hem de Rusça biliyordu. Aynı zamanda Allah’ın verdiği zekayla, akılyla diğer insanlardan farklı olmuştur. Ben büyüdükten sonra ondan eğitim alarak, verdiği çeşitli kitaplarını okuyarak bilimden faydalanmayı öğrendim.

Abay benim donanımlı kişi olmam için elinden gelenin fazlasıyla yapmıştı. Ona bu konuda çok minnettarım. Bir gün oturduğumuz köyü incelemeye bir Rus mühendis geldi. Abay bana o messaha yardımcı olmam gerektiğini söyledi. Gerek Rusça, gerekse de arazi ölçme işlerini öğrenirsin demişti. Ben Rus mühendisle birlikte üç ay çalıştım. Üç ay benim için üç yıl gibi verimli geçti. Mühendis benim Rusçamın zayıf olduğunu fark ederek iyi bir düzeyde geliştirmeme yardım etmişti. Bununla birlikte ben dik açının formülünü öğrenmiştim. Birbirinden uzak mesafede bulunan iki tepenin nasıl ölçüleceğini öğrendim. Demek ki, geometri kurallarını öğrenmiştim. Mühendis bana maden yatağını arayıp bulma yöntemlerini öğretti. Köyden ayrılırken ölçü malzemelerini, dürbününü de bana hediye etti. Bu da Abay’ın sayesinde gerçekleşmişti. Abay Dolgopolov, Mihaelis gibi arkadaşları evine konuk olarak gelirken her zaman beni de davet ederdi. Ben onların sohbetine katılarak değerli sözlerini, değerli tavsiyelerini duymuştum. Dolgopolov ve Mihaelis’in sosyoloji alanıyla ilgili sözleri, açıklamaları bugüne kadar aklımdan gitmedi. Benim için büyük bir ders oldu. Abay, Doğu ile Batı’nın eski dönemdeki düşünürleri, şair ve yazarlarından birçok bahsederek onların kitaplarını okumamı tavsiye etmişti. Bilim yoluna koyularak Asya ve Avrupa’da bulunan bilim merkezlerini gezip dolaşmama da Abay yardım etmişti. “Müslümanlık Şartı”, Türk, Qırğız-Qazaq hem Hanlar Şeciresi”, “Kalkaman - Mamır”, “Enlik - Kebek” vb. eserlerimin yazılmasında da Abay’ın katkısı büyüktür” (Kudayberdiulı, 2007: 347).

Bu ifadeler Abay Kunanbayulı’nın, Şekerim’in edebi ve düşünsel gelişimindeki rolünün ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

1.2. Şiire Başlaması ve Sanatçılığı

Şekerim dokuz yaşında çiçek hastalığına yakalanmış, bundan dolayı uzun zaman evden çıkamamış. Hastalığı yüzünden molladan ders alamamamış. Abay, Şekerim'in evini sık sık ziyaret ederek, yenge ve kardeşlerinin hal hatırını sorarak zaman geçirirmiş. Kardeşlerine, özellikle Şekerim'e sözlerini esirgmeden her zaman ona edebiyat kitapların verirmiş (Ötepbayeva, 2014: 69).

Şekerim on yaşına geldiğinde silah kullanmayı, dombıra ve akordeon gibi çeşitli müzik aletlerini çalmayı da öğrenir. Hatta çocukluk hayali olan terziliği arada yapıyormuş. Öğrenmeye meraklı olan Şekerim, küçüklüğünde farklı elektronik cihazların yapılışını incelemiş ve ayrıntılı bir şekilde araştırmıştır. Ayrıca güzel resim de yapıyormuş. On beş yaşına geldiğinde şahin ve kartal tutmasını öğrenmiş avcılığa çıkmıştır. Küçüklüğünde abisi Abay'ın şiirlerini okuyarak büyüyen Şekerim *"Düşüncem var şiir okuduğum gibi, ilime doğru geldiğim gibi"*, diyerek şiir sanatına, ilme, okumaya meraklı olduğunu ifade etmiştir (Orda, 2013: 9).

Şekerim on beş yaşa gelince avcılıkla ilgilenmeye başlamış. Kartalla avcılık Kazakların en eski avlanma geleneklerinden biridir. Şekerim ava hiçbir zaman tek başına çıkmamış. Her zaman arkadaşlarıyla, kardeşleriyle birlikte çıkmıştır. Böylece kışın kartalla tilki, tavşan avlamayı, yazın ise şahinle gölden ördek ve kaz yakalamayı adet haline getirmiş. Fakat ava çıkarken kitaplarını ve defterlerini yanında götürürmüş (Şekerimtanu, 2007: 56).

Şekerim'in saz sanatına düşkün olan dayıları, özellikle keman konusunda oldukça yeteneklilermiş. Şekerim, sürekli dayısının köyüne giderek on yedi yaşında onlardan keman çalmayı da öğrenmiştir. Şehre gidip Rus arkadaşından rica ederek bir keman bulmuştur.

Şekerim, Orınbasar Mırzatayulı, Ötegeldi Sengirbayulı, Ishak İrsayulı gibi şarkıcı, kıssacı, sanatçıları bir araya getirerek orkestra oluşturmaya çalışmıştır. Bunun için bazen dombıra, bazen keman, bazen ise akordeon çalarak köy sakinlerine bedava konserler vermiştir. Şekerim'in bu yeteneğinin Rus sanat kitaplarını okuduktan sonra ortaya çıktığı kuşkusuzdur.

Şekerim, yirmi yaşına gelince kendini bilim yoluna adadığını ve bu yolda emek sarf ettiğini “*Unutulmuşun Hayatı*” adlı biyografi eserinde şu şekilde anlatmıştır:

Cıyırmadan ötkende,
Azğana ğılım okıdım.
Alğızıp kitap şetten de,
Könülge biraz tokıdım.

(Mutılğannın Ömürü)

*Yirmiyi aşınca,
Az da olsa bilim aldım.
Aldırtım türlü kitabı,
Öğrendim birazını.*

(Unutulmuşun Hayatı)

Şekerim, yirmi yaşlarında yazdığı şiirlerinde sosyal hayat ve sosyal hayatın sorunlarına değinmiştir. Şiirlerinde daha çok gençlik, aşk gibi konular yer alır. Örneğin “*Gençlik hakkında*” şiirinde:

Gauharday közi,
Bulbulday sözi,
Cannan askan bir peri.
Cüzi bar ayday,
Minezi mayday,
Özgeden artık sol ceri.
Dariyaday akıl mol edi,
Can ğaşığım sol edi.

(Castık Turalı)

*Cevher gibi gözü,
Bülbül gibi sözü,
Candan değerli bir peri.
Yüzü var ay gibi,
Huyu yağ gibi,
Başkasından ayıran o yeri,
Derya gibi akıl bol idi,
Can aşığıım o idi.*

(Gençlik hakkında)

Şekerim, Abay'ın şairlik sanatından örnekler almış ve onun gözetiminde şairliğini geliştirmiştir. Amcasının tavsiyeleri ile yabancı kaynaklar da aldırarak farklı kaynaklardan da ilim öğrenmiştir (Cündibayeva, 2010: 108). Fakat yaşadığı bölgede büyükleri tarafından kadı olarak seçilen Şekerim, bu görevden vazgeçememiş ve eğitim hayatından bir süre uzak kalmaya mecbur kalmıştır:

Cıyırma men kırık arası –
Cas ömirdin sarası,
Bos ötkenin karaşı
Cürekke tögip kandı irin.

(Mutılğannın Ömürü)

*Yirmi ile kırk yaş arası –
Gençliğin tam zamanı,
Boş geçmesi ne yazık,
Yüreğe kanlı irin döküp –*

(Unutulmuşun Hayatı)

diye ilimden uzak kalmaktan dolayı çok pişman olmuştur.

Şekerim yirmi bir yaşında “Gençlik”, “İhtiyarlık” konulu şiirler yazmıştır. 1888 yılında Abay “Sekiz Ayak” adlı bir şiir yazar. Şekerim, bu şiiri çok beğenerek onu şarkı haline getirir. Şekerim, hayatının son yıllarına kadar çok sayıda şarkı icra etmiştir. Onun müzik mirası halihazırda sanat araştırmacıları tarafından geniş bir şekilde incelenmektedir.

Şekerim yazdığı şiir ile kıssalarını amcası Abay hayatta iken sürekli gözden geçirmiş, eksik ya da fazla yönleriyle ilgili görüşlerini, eleştirilerini bildirmiştir. Şekerim, ismini Abay'dan duyduğu yabancı şair ve yazarların kitaplarını, onların makalelerinin yayınlandığı dergi ve gazeteleri okumuştur. Bazı araştırmacıların yazdığına göre Şekerim'in zengin kütüphanesi o dönemdeki Kazak aydınlarının hiçbirinde yokmuş. Şekerim, Batılı ve Doğulu şair ve yazarların kitaplarını, Avrupa ülkelerinde, Rusya'da yayınlanmış gazete ve dergileri sipariş vererek satın almıştır.

Özellikle “*Bin Bir Gece*” külliyyatını okuyup yazabilen kişiler gibi olmuştur. Kütüphanesine çok önem vermiştir (Kışibekov, 1994: 88).

Abay’ın kendisinin oluşturduğu şiir ekolü sayesinde birçok genç Kazak şairleri bir araya gelerek çeşitli konularda şiir ve destanlar, hikâyeler yazmaya özen göstermişlerdir. Bunların arasında kendi oğulları Akılbay Abayoğlu (1861-1904) ile Mağauya Abayoğlu (1870-1904) da olmuştur. Abay şiir hayatına yeni adım atmış genç öğrencilere aklındaki çeşitli konuları tavsiye etmiştir. Örneğin Akılbay ile Mağauya’ya Kafkasya, Afrika ülkeleriyle ilgili destanlar yazmayı tavsiye etmiştir. Abay’ın verdiği tavsiyelerle Şekerim tarihi konulu destanlar yazmaya başlamıştır (Abdiğaziuli, 2004: 22).

Kardeşleri ve diğer akrabaları Şekerim’i, henüz yirmi yaşını doldurmadan “bolıs” (Çarlık Rusyası tarafından Kazakistan’da XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar uygulanmış günümüz ilçe başkanına denk görevdir) seçmişlerdir. Fakat kendisi bu göreve tayin edildiğine sevinmemiş, her bilim dalından eğitim almayı, Rusça ve Türkçe öğrenmeyi istemiştir. Bazı şiirlerinde Şekerim, başkanlık yaptığı yılları “hastalıkla geçen hayat” olarak adlandırmıştır. Çünkü ona göre idarî görevi kendisini isteklerinden, bilime olan ilgisinden uzaklaştırmıştır, hatta özgürlüğünü kısıtlamıştır (Tündikbayev, 1995: 197). Dolayısıyla üç yıldan sonra “bolıs” hizmetini bırakmış ve Abay’ın tavsiyesiyle Mekke, İstanbul, Paris gibi Doğu’nun ve Batı’nın tanınmış inanç, kültür ve bilim merkezlerindeki kütüphanelerde kendini geliştirmek için uzun yola çıkmıştır.

Şekerim, kırk yaşına kadar sadece Türkçe ve Çağatayca eserleri okumuş sonrasında daha çok Arapça, Farsça ve Rusça eserlerden yararlanmaya ve onları tercüme etmeye başlamıştır. Hayatının son dönemlerinde din konularını, bilimsiz mollaları, ahlaksız toplum konularını ele alarak din adamlarını ve adaletsiz hâkimleri sert bir dille eleştirmiştir.

Abay’ın şairlik ekolünün en seçkin öğrencilerinden biri olan Şekerim, kırk yaşında hayatı sorgulayan, kendini ve yaşadığı toplumun durumunu eleştiriye tabi tutan eserler yazmaya özen göstermiştir. Özellikle “*Kazak nasıl bir insan?*”, “*Dinim nasıl; ruhum nedir?*; *ölümden sonra yok olacağım mı?*”, “*Dünyayı kim yarattı?*” gibi şiirler yazmıştır.

1910 yılında Şekerim tek başına köyden uzak bir yere inzivaya çekilir. Buradaki amaç ise bu zamana kadar topladığı bilimi, öğrendiği ilmi kağıda geçirmek. 1930 yılları Stalin'nin “aydın tasfiyesi” politika neticesinde rejime ihanet etmekle suçlanır. 1931 yılında 2 ekimde Cengiz dağında askerler tarafından vurularak öldürülüyor. Ardından eserleri okunması ve basılması yasaklanıyor. Ancak 1958 yılında aklanarak itibarı edilerek, 1988 yılında kıymetli eserleri yeni nesille kavuştu.

2. ŞEKERİM KUDAYBERDİULI'NIN ESERLERİ

Bugün şairin farklı konularda 185 şiiri; 5 manzum şeklinde destanı (“*Kalkaman-Mamır*”, “*Enlik-Kebek*”, “*Leyla-Mecnun*”, “*Nartaylık ile Aysulu*”, “*Unutulmuşun Hayatı*”); “*Adil-Mariya*” adlı büyük romanı; özlü sözler, “*Seçere*”, “*Müslümanlık Şartı*” gibi eserleri, 23 bilimsel makale ile 10 adet tercüme çalışması vardır.

Şekerim'in ilk yayımladığı “*Türk, Kırgız hem de Hanlar Şeceresi*” ve din kaidelerine ilişkin “*Müslümanlık Şartı*”adlı çalışmaları 1911 yılında Orınbor şehrindeki “Turmuş” yayınevinde neşredilmiştir. Sanatçının ilk şiir derlemesi “*Kazak Aynası*” başlığı altında 1912 yılında “Yardım” neşriyatında basılmıştır. Ve aynı yıl birçok şiiri ilave edilerek “*Kalkaman - Mamır*” destanı da yayımlanmıştır. Şekerim'in 1880 yılından 1910 yılına kadar kaleme aldığı şiirleri yukarıda adı geçen iki kitabında yer almaktadır (Kümisbayev, 2015: 47).

2.1. Şiirleri

Şekerim şiirlerini 1879 yılından itibaren yazmaya başlamıştır. Gençlik, aşk, tabiat konulu ilk şiirleri 1912 yılında Semey şehrindeki “Yardım” matbaasında neşrettiği “*Kazak Aynası*” kitabına dahil etmiştir. Bu bölümde Şekerim'in çeşitli dönemlerde kaleme aldığı şiirleri muhteva bakımından değerlendirilecektir.

“*Gençlik Hakkında*” adlı şiiri 1879 yılında yazılmıştır. Şairin genç yaşta aşk ve sevgi konularını mübalağalı bir şekilde yazdığı lirik bir şiiridir. Şekerim Kudayberdiuli'nin oğlu Ahat'ın söylediğine göre bu şiirin bir de şarkısı vardır. Bu şiir 1959 yılında “Kazak Edebiyatı” adlı gazetenin №2 (210) sayısında yayınlanmıştır.

“İhtiyarlık Hakkında” – adlı şiiri 1879 yılında yazılmıştır ve ilk el yazısı olarak yayınlanmıştır.

“Gençlere” – adlı şiiri 1879 yılında yazılmıştır. Şiirin parçası 1959 yılının 9 Ocak günü “Abay Nüshası” adıyla “Kazak Edebiyatı” gazetesinde ve 1988 yılında “Örken” gazetesinde 43-45 sayılarında yayınlanmıştır.

“Yaz Gelir” – adlı şiiri 1880 yılında yazılmıştır. 1988 yılında “Kazak Edebiyatı” gazetesinin №16 (2038) sayısında yayınlanmıştır.

“Hayal” – adlı şiiri 1880 yılında yazılmıştır. Şiirin metni 1988 yılında “Sosyalistik Kazakistan” gazetesinin №89 (18164) sayısında yayınlanmıştır.

“Gerçek Sırrım” – 1881 yılında şarkı için yazılmıştır. İlk 1959 yılında “Kazak Edebiyatı” gazetesinin №2 (210) sayısında “Yirmi Üç Yaşında Bu Şiir Yazılmış” ismiyle yayımlanmıştır.

“Öfke ve İnsaf”, “İş ve İsrâf”, “Hakiki ve Meçhul”, “Aşk ve Heveslik”, “Dünya ve Ömür”, “Övme ve Kınama Cezası”, “Kusur Bulmak ve Kiskanmak”, “Eyer Takmak ve Söz Söylemek” şiirleri 1885-1890 yıllarında yazılmıştır. Şairin bu sekiz şiirine 1912 yılında Semey şehrinin “Yardım” matbaasında çıkan “Kalkaman-Mamır” adlı destanın son kısmında yer verilmiştir. Bu şiirlerinin içinde olan “Eyer Takmak ve Söz Söylemek” adlı şiiri 1988 yılında “Cetisu (Yedisu)” gazetesinin №75 (10628) sayısında yayınlanmıştır. Şekerim, bu şiirinde şiir sanatını at sırtına eyer takmakla karşılaştırmıştır.

*Er koskaŋa uksaydı söz söylemek,
Kisındırıp, cımpıtıp koysam demek.
Atka tınış, adamğa caylı kelip,
Közge sulu, özi önli bolsa kerek.*

*“Ol kalayşa uksaidi?” – dep oylama,
Baykarsın sözimdi okıp, kılsan şama.
Er men sözdi karalık salıstırıp,
Bireuine-bireui uykasa ma?*

(Er kopsak pen söz söylemek)

Eyer takmaya benziyor söz söylemek,
Hayvanın sırtına taksam gerek.
Ata uygun, insana mühim olup,
Göze güzel, gönlüne iyi gelmek.

“Bunlar nasıl benzer?” diye düşünme,
Sözümü okumaktan sen üşenme.
Bakalım eyerle sözü karşılaştırıp
İkisin birbirinden farklı görme.

(Eyer Takmak ve Söz Söylemek)

“Kendime”, “Zengin ve Misafir”, “Ölen İhtiyar”, “Pişmiş ve Çiğ”, “Zengin ve Fakir”, “Hilekârlar”, “Parti İnsanları”, “Abay Vefat Ettikten Sonra Kendime Söylediğim Şiirler”, “Ölen Gönül, Maksatsız Ömür”, “Ömür”, “Süslüler”, “Öfkeliler”, “Tembel”, “Heveslik”, “Ruh İle Beden Hem Gönül”, “Dünya Toplamak”, “Nasihat”, “Üzücü Hayat”, “Hayvan ve Aptallar”, “Şakacı”, “Söz Yazıp, Şiir Ölçmek”, “Ecelsiz Asker”, “Doymaz Nefis, Değişken Dünya”, “Boyalı Sıçan”, “Serçe ve Bildircin”, “Akıllı Serçe”, “Kurt, Tilki, Bildircin”, “Heves ve Akıl” adlı şiirleri 1912 yılında Semey’de “Yardım” matbaasında çıkan “Kazak Aynası” kitabında yayımlanmıştır.

Şairin “Pişmiş ve Çiğ”, “Nasihat”, “Zengin ve Misafir”, “Ölen İhtiyar”, “Ömür” adlı şiirleri 1988 yılında “Kazak Edebiyatı” gazetesinin №16 (21138) sayısında yayınlanmıştır. 1988 yılında “Ömür” şiiri “Leninşil Jas” gazetesinin №76 (11863) sayısında yayınlanmıştır. Şair “Kazak Aynası” kitabın lirik eserlerin birinci bölümü olarak yayınlamıştır ve şiirlerinin 1904 yılında yazıldığı gösteriliyor.

“İhtiyarlık Dediğimiz İsim Kalmış Gibi” şiiri 1905 yılında yazılmıştır.

“Ey, Çok Halk, Çok Halk”, “Kodar’ın Ölümü” – ne zaman yazıldığı belli değildir. Bu hikâye Cengiz Dağı etrafındaki bir köyde gerçekleşmiştir. Kodar, tarihi bir şahıstır. Bu hikâyenin tam metni ünlü Kazak yazarı Muhtar Awezov’un “Abay Yolu” adlı romanında yer almaktadır.

“Hüzünlü İhtiyar”, “Bulamadım İnsanın Hünerlisin”, “Eski Şairlik”, “Yaşımdan İyi Bildim Türk Dilini” adlı şiirlerin ne zaman yazıldığı belli değildir. İlk

1959 yılında “Kazak Edebiyatı” gazetesinin №2 (210) sayısında “*Lev Tolstoy’un Öğrencisiyim*” ismiyle, daha sonra ise 1988 yılında “Leninşil Jas” gazetesinin №76 (11863) sayısında yayımlanmıştır.

“*İnsanın En İyisi*” – yaklaşık olarak 1915-1916 yıllarda yazılmıştır.

“*Ben Yatırım Tek Başıma*” diye başlayan tek dördlükten oluşan şiir 1912-1913 yıllarında yazılmıştır.

“*Kazak*” gazetesi ve “*Aykap*” Dergisinin Söz Yazarlarına” adlı şiiri 1911-1912 yıllarında yazılmıştır.

“*Düzde Kaldım Yalnız Toplumdan Uzaklaşıp*” diye başlayan şiiri ne zaman yazıldığı belli değildir.

Şair “*Kardelen Bahçesi*” adlı külliyyatında “*Bu Kokusu Güzel Meyveli Kardelen*”, “*Düşünsün Söz Anlayan Erkek Varsa*”, “*İnsandan Değerli Yaradılış Yoktur*”, “*Bir Hanın Gövdesinde Yara Çıkmış*”, “*Bir Zaman Asker Çıktı Sağdan, Soldan*”, “*Doğmak, Ölmek – Kaderin Gerçek Kazası*”, “*Şair – Ölçüsüz Bir Nurdur*”, “*Nauşeruan Avcılıkta Ceylan Vurdu*”, “*Bir Hanın İki Oğlu Olmuş Akraba*”, “*Eskiden Kalan Sözü Toplar*”, “*Ölüm Çıkan Köye*”, “*İhtiyarlık – Kurtulmaz Bir Kazılmış Çukur*”, “*Ava Çıkan Susayan Aşam Padişah*”, “*Kurnaz Fare Buğdayı Taşıyan*”, “*Gerçek Baht Nedir? Hasetçi Kimdir?*”, “*Ayna Koydum Önüme*” adlı şiirleri özlü sözlerle birlikte dizerek külliyyat şeklinde yayınlamak istemiştir. Bu şiirlerin yazılış tarihi belli değildir.

Şairin “*Kazak*”, “*Nasihah*”, “*Yine Zavallı Kazak*”, “*Hoş*” şiirleri 1911 yılında Orenburg şehrinde yayınlanan “*Secere*” kitabının son kısmında yer almıştır.

“*Korkma Oyum Korkma*”, “*Bazıları Kaçtı Der Beni Toplumdan*”, “*Yirmi Ev Benim Komşum Karabatır*”, “*Uzak Dur Benden Hilekârlar*”, “*Bazıları Kaçtı Der Beni Kadınından*”, “*Partinin Peşinde Koşan Boşboğaz*” şeklinde adlandıran şiirleri 1913-1915 yılları arasında yazılmıştır.

“*İnsan Nedir*” – 1915 yılında yazılmıştır.

“*Yalnız Dostum Aupış Yanımdaki*” – yaklaşık 1916 yılında yazılmıştır.

“Bağımsız Bayrağı Parlar” – şeklinde adlandırılan şiir 1917 yılın Şubat ayında yazılmıştır.

“Hürriyet Sabahı Geldi” – 1917 yılında yazılmıştır. 1988 yılında “Sosyalistik Kazakistan” gazetesinde №89 (18961) ve aynı yılın “Leninşil Jas” gazetesinin №76 (11863) sayılarında yayınlanmıştır.

“Anadan ilk doğduğumda” – 1918 yılın sonunda bir şarkı için yazılmıştır.

“Bu Şarkı Eski Şarkıdan Farklıdır” – 1919 yılında yine şarkı için yazılmıştır. İlk “Kazak Edebiyatı” gazetesinin №2 (210) sayısında grup şarkıların yanında yayınlanmıştır. Sonra ise 1988 yılında “Leninşil Jas” gazetesinin №76 (11863) sayısında kısaltılarak yayınlanmıştır.

“Balsa Benim Kusurumu” – şeklinde başlayan şiiri 1918-1919 yılları arasında yayınlanmıştır.

“Başındaki Gözünle Bakarsan – Nefis Yalandır” – böyle başlayan şiir 1919 yılında yazılmıştır.

“Nasıl Bir Yoldaşsın Sen” – adlı şiir 1919 yılında yazılmıştır.

“Yılım – Koyun, Yıldızım – Temmuz” – adlı şiiri 1919 yılında şarkı için yazılmıştır.

“Yaş Altmış Geçince” – adlı şiiri 1919 yılında yazılmıştır.

“Gönül” – bu şiir 1919 yılında şarkı için yazılmıştır.

“Dağ Başındaki Düşünce” – ar, vicdan, derin düşünce ve temiz aklı metheden bu felsefi şiir “Çıktığım Yer Cengiz’deki Bir Yüksek Dağ”, “Güneşten Niye İner Bu Kadar Nur”, “Çimli Yerde Görürsün Kara Toprak”, “Ey, Gençler, Nasıl Dersin Bu Dünya”, “Bugünkü Dinin Hepsi Yalan”, “Cennet, Cehennem İman Söylediği Gibi Değil”, “Vicdanı Öven Bitmiş İnsan” şiirleri el yazısında 64 yaşında (1922 yılında) yazdığını göstermektedir.

“Doğru Yolda Hüznün Olmaz” – adlı şiirini şair 66 yaşında (1924 yılında) bir şarkıya yazılmıştır.

“İnsanlık” – 1924 yılında yazılmıştır.

“Sıfır” – 1924 yılında yazılmıştır.

“Dünkü Karacan ile Baygulagım” – şeklinde başlayan şiir 1924 yılında yazılmıştır. Karacan ile Baygulak – Tobıktı aşiretinde, adaletliyle öne çıkan şahıslardır.

“İmamlar Diğerlerin Kâfir Der” – 1924-1925 yılları arasında yazılmıştır.

“Sabah Dergisine Yeni Şarkıyla Hediye” – 1925 yılında yazılmıştır. Şiir aynı senede “Sabah” dergisinde yayınlanmıştır.

“Sabah Dergisine Yine Bir Yeni Şarkıyla Hediye” – 1925 yılında yazılmıştır.

“Eşimi Canım Sevdi, Sevemeyen Bedenim Yandı” – şiiri 1925 yılında yazılmıştır.

“Kusurun Söylese, Değişmez Kimin Rengi!” – diye başlayan şiiri 1925 yılı yazılmıştır.

“İnsanın İradesi Nerede Diye Akıldan Sordum” şiiri – 1926 yılında yazılmıştır.

“Aklın Cevabı” şiiri – 1926 yılında yazılmıştır.

“Sorana Söyle Benden Selam” – 1929 yılında yine şarkı için yazılmıştır. Bu şiiri Hoca Hafız’ın manzum şiirlerini çevirdiği sırada yazılan şiirlerine benzer.

“Bakanas, Baykoşkar’ın Çok Cesaretliliği” şiiri – 1931 yılında yazılmıştır.

“Avcılık İlk Başta Ne Güzel” şiiri – 1931 yılında yazılmıştır.

“Selam, Abdigali Kardeşim, Yalnızca” şiiri – 1931 yılında yazılmıştır.

“Korkut, Hoca Hafız Girdi Rüyama da” şiiri – 1931 yılında yazılmıştır.

“Korkut’un Ezgisi” şiiri – bir şarkı için yazılmıştır. Ne zaman yazıldığı belli değildir.

“Yaşam, Can Hakkında” şiiri – şairin dünya görüşünü, yaşam hakkında felsefesini güzel gösteren, birkaç silsileden oluşur. Yazıldığı tarih belli değildir. Yazar bu şiiri “Korkut’un ezgisiyle yazıldı” diye belirtmiştir.

“Hastalısız Cana Hile Yoktur”, “Dünya Da Değerli, Eğer Can Da Değerliyse” der şair şiirlerinde.

“İmanım” adlı şiiri önemli konulardan oluşur: “Kırkın Sonundaki İmanım”, “Korkma, Dostum, Sözümden”, “Gerçek Aşığın Her Biri”, “Tüm Dünyayı Ben Gördüm”, “Her Günkü Gün ile Gece”, “Hakikatten Başka İlah Yoktur”, “Gerçek Aşık Evliya”, “Tanrıyı Arayan Aptal”, “Cennette Var Güzel İş”, “Yakmak İçin Ateşe Gömdüm”, “Yar Görmeyen Cahiller”, “Büyücü Sözle Büyülesen”, “Beğendim Hayatın Oyunun”, “Ömrün Sırrın Gözetlersen”, “Yürekten Akan Kanımdan”, “Akıldan Bedene Sır Geçti”, “Bilimsiz İnsan – Hayvan”, “Kopuzum Neden Konuşur”, “Biçare Bülbül Yara Acele Etti”, “Zalimlik Yaptı İnsanlara”, “Dolu Ay”, “Kırık Yıldan Aştı Yaşım”, “Akıl Kuşu Yanılmadan Göğe Uçsa”, “Mum Yardan Parlağım Diye Suçlu Oldu”, “Tavuk Neden Çağırır Her Saat”, “İçki, Sarhoşluk, Yar, Can, Kavga Hepsi İmanın Cevabı” gibi silsileli şiirleri şairin hayata ve dine yönelik görüşlerini gösterir. Bu sırada çok fazla kullanılan “içki, sarhoşluk, yar, can” sözleri şairin doğu geleneğinde, özellikle Hoca Hafız’ın manzum şiirlerinde sık rastlanan mecazi anlamları kullanarak, bunu içki-akıl, sarhoşluk-düşünce, yar-hakikat şeklinde anlatır.

Bu manzum şiirlerin yazılış tarihleri belli değildir. Bu sıraya giren “Cennette Var Güzel Eş”, “Tanrıyı Arayan Aptal” ,”Bilimsiz İnsan – Hayvan”, ”Hakikatten Başka İlah Yoktur” adlı şiirleri ilk 1959 yılında “Kazak Edebiyatı” gazetesinin №2 (210) sayısında, “Cetisu” gazetesinin №75 (10628) sayılarında yayınlanmıştır.

“Din” şiirinin yazılış tarihi belli değildir.

“Tanrı ile Can” şiirinin yazılış tarihi belli değildir.

“İnsanlık Vazifesi” şiirinin yazılış tarihi belli değildir.

“Hayalden Kurduğum Var Birkaç Şarkı” şiiri - şairin ömrünün son dönemlerinde yazılmıştır.

“Allah’a Ismarladım Yurdum” şiiri ömrünün son dönemlerinde yazılmıştır.

“Ben Gideceğim” şiiri - Şairin ömrünün son dönemlerinde yazılmıştır. Şiir 1988 yılında “Sosyalistik Kazakistan” gazetesinin №89 (18964) sayısında yayımlanmıştır.

“.....ya Cevap” şiiri - Şairin ömrünün son dönemlerinde yazılmış olmalıdır.

“Yayla Çocuğuyla Aşık Atışma Şiiri” – 1880 yılında yayınlanmıştır. Şair şiirin birçok kısmını unuttur sadece aklında kalanları sayfaya geçirmiştir.

“Bilmeceler” şiirinin - yazılış tarihi belli değildir. Ancak şair bu şiiri gençlik yıllarında yazmış olmalıdır. Bilmecelerin bir kısmı kaybolmuştur. Oğlu Ahat Kудayberdiұlı’nın söylediğine göre şair bilmecelere büyük önem vermiştir, şair: “Bilmece meşgale ya da vakit geçirmek için söylenmiyor, insanoğlunun zekilik ve his özelliklerin keskinleştirmek için terbiye maksadıyla söylenmesi gerekiyor. Bunun için onun söylenişi ve çözülmesi de karşılıklı olması lazım”, der.

Tamam sözdi söyleydi, söyle dese,

Etinen et kesemin, söylemese.

Ayt desem, aytnaytugın jawabı jok

Süygenimdi söylettim aldeneşe.

Bütün sözünü söyler söyle dese,

Etinden et keserim söylemese.

Söyle desem, söylediğinin cevabı yok.

Sevdiğimi söylettim birkaç kere. (Kalem)

2.2. Manzumeler

2.2.1. Kalkaman-Mamır

Şekerim’in “Kalkaman – Mamır” destanı ilk olarak 1912 yılında Semey şehrinde “Yardım” matbaasında yayınlanmıştır. Şair bu eseri “Kazak dilindeki tarihi

hikâye” şeklinde adlandırarak “Mutılğan” takma adıyla yayınlamıştır. Yazar destanı ve kahramanları tanıtmak için şöyle bir kısa girişle başlar:

“Bu hikâye 1722 yılında bizim Orta Cüz Kazakları Sırderya nehri kenarında yaşarken gerçekleşen açlık olayına ışık tutmaktadır. Bizim Kazaklar kalmaklardan yenildiği “Ak taban Şubırındı, Alkaköl Sulama” (Yalın Ayak Kaçış) olayından bir sene önceydi.

Kalkaman ve Mamır”ın yaptığına eski Kazaklar kötü baksalar da, bugünün kalp gözü açık olanlar cezasız olduğunu bilerek, dua ederler.

Ölüyü diriltemezsem de silineni canlandırmış gibi olsun diye, yüz doksan yıllık unutulmuş işi ortaya koydum. Bu hikâye aksakallar ağzından da silinmektedir. Yani bu aşıkların kendisi yok olsa da, izi kaybolmasın diye düşündüm. Bizim de izimiz yok olacağını düşünerek yazdım”.

2.2.2. Enlik-Kebek

“Enlik-Kebek” destanı XX. yüzyılın başında Abay hayatta iken yazılmıştır. Ama destanın ilk yayını 1912 yılında Semey şehri “Yardım” matbaasında gerçekleşmiştir. Yazar eserini “Haksız ceza, veya eski zamanlardan olay”, “Enlik-Kebek” şeklinde adlandırıyor. Yazar destanı ve destanda yer alan kahramanları tanıtmak için böyle kısa bir girişle başlar:

“Bu destan yaklaşık 1780 yılında Cengizdağında Matay ve Tobıktı boyları arasında geçen olaydan bahseder. Şeriata göre babasının kızına nişan yapması nikâh sayılır ve başka dünyevi faydaları reddederek, yalnız kızın düşünerek evlendirmesi lazım. Fakat burada çocuğa ihanet ediliyor, kullanılıyor ve zavallı birisine vererek, vebalini alıyor. Bunu düşünerek ben Enlik ve Kebek’i suçlu bulmuyorum”.

2.2.3. Nartaylık-Aysulu

“Nartaylak-Aysulu” destanı 1929 yılında yazılmıştır. Şekerim’in tamamen beraat edildiği 1988 yılına kadar hiçbir yerde yayınlanmamıştır. 1988 yılından sonra dergilerde, gazetelerde basılmıştır. Kazakistan bağımsızlığını kazandıktan sonra edebiyat araştırmacıları tarafından incelenerek çeşitli yayınevlerinde neşredilip kitaplarında yer almıştır.

Şekerim'in "Nartaylak - Aysulu" destanı şair hayatının son dönemlerine doğru yazılmıştır. Bu destanda aşk konusu işlenmektedir. Fakat destanda ele alınan aşk teması şairin önceki destanlarındakinden farklı yönleriyle dikkat çekmektedir. Söz konusu destanda şair diğer eserlerindeki gibi sosyal, felsefi motifleri yeterince işlememiş, yalın aşk konusunu kısaca anlatmakla yetinmiştir (Biğocayeva, 2012:12). Sanatsal niteliği bakımından da "Nartaylak-Aysulu" destanı Şekerim'in yukarıda anlatılan iki destanın kalitesine yetişmemiştir. Bu gerçeği de şair hatıralarında itiraf etmiştir. "Yazdığım destanlar arasında "Nartaylak-Aysulu" destanı sanatsal niteliği açısından "Dubrovski" ve "Enlik-Kebek" destanlarından geride kalmıştır. Onun temel sebebi de acil olarak yazılmasındandır. Fakat destanda geçen olay piyese aktarılsa çekici bir eser ortaya çıkardı", diye yazılmıştır.

Destanın başkahramanları Nartaylak ile Aysulu da "Kalkaman-Mamır"da geçen karakterler gibi akrabalık ilişkileri bulunan kişilerdir. Bilindiği üzere onlar akrabaların çocuklarıdır. Fakat destandaki tartışmanın kilit noktası bu değildir. Şekerim'in diğer destanlarında manevi kaidelerin, anlayış ve kavramların tartışması ön planda tutulmuşken, "Nartaylak-Aysulu" destanındaki olay örgüsü insanlar arasında sık sık yaşanan yaşam mücadelesi düzeyini aşmamıştır.

Söz konusu destanda önceki destanlardaki gibi tarihsel arka plan, kesin bir zaman ve mekân bulunmamaktadır. Bütün olay küçük bir ortamda, iki köyde geçmektedir. Şekerim bu destanında Kazak toplumuna ait eşitsizlik, şiddet, kıskançlık gibi yaşam sorunlarını dile getirmiştir. Fakat bu problemleri geniş bir şekilde felsefi, sosyal düzeyde değerlendirmemiştir. Şairin amacı destanın giriş bölümünde ifade ettiği gibi, sadece bazı eski gelenek ve göreneklere tepki göstermektir. Ona göre iki kadınla evlenmek kötü bir gelenektir. Kızını gönlünün istediği kişiye değil, zengin birisine vermek, yani paraya satmak acımasız bir davranıştır (Kurmambayeva, 2016: 52). Şekerim, bu gelenekten kurtulmanın gerektiğini öne sürmektedir.

"**Mutulgan**" (*Unutulmuşun Hayatı*) - şair hayatının son yıllarında yazılmıştır.

2.2.4. Leyla-Mecnun

"*Leyla-Mecnun*" destanı 1907 yılında yazılmıştır, fakat on beş yıl sonra yayınlanmıştır. Destan ilk olarak 1922-1923 yıllarında "Şolpan" dergisinin 2-3, (82-105 sayfa) 4-5 (102-120 s.) ve 6-7-8 (144-162 s.) sayılarında yayınlanmıştır.

Şekerim'in oğlu Ahat Kудayberdiyev'in söylediğine göre ünlü Kazak yazarı Muhtar Awezov destanı düzelterek dergiye vermiş ve yayınlanmasına yardım etmiştir (Erdembekov, 2014: 30). 1935 yılında yazar Saken Seyfullin destanı kitap halinde yayınlamıştır.

“Şolpan” dergisinin ilk sayısında (№2-3, 1922 y.) yayın kurulu kısaca açıklama yapar. Onlara göre “*Leyla – Mecnun*” sırf Araplar için değil, tüm dünya edebiyatında kendine has güzelliğiyle, derin anlamıyla, mükemmel hayal gücüyle, önemli yer alan, büyük eserlerdendir. Bu eseri Arap edebiyatı hakkında bilgisi olan Kazak meşhur şair Şekerim Kудayberdiyev'in, Fuzuli Bagdadi'den Kazak diline şiir halinde halkın anlayacağı bir şekilde tercüme etmiştir.

Destanı okuyan birisi bunun asla tercüme olduğunu anlayamaz, bunun sırrı şairin şairlik yeteneği ve sihirli söz nakışın ustaca kullanmasındadır. Şekerim'in “*Leyla – Mecnun*” adlı eseri Fuzuli'nin iziyle veyahut Doğu geleneği olan “nazire” usulü ile yazılan Kazak diline ait saf bir eserdir.

2.3. Çeviriler

2.3.1. Hoca Hafız sözünden

‘*Görünüşe Vaftiz Eden*’, ‘*Gel, Yolcu Kıımız Koy*’, ‘*Ey, Yarımız, Ay Nuru*’, ‘*Gel, Hizmetçi Kıımız Koy*’, ‘*Dur, Hizmetçi, Kıımız Ver*’, ‘*Gönül İpi Kolumdan*’, ‘*Saf Ere Yoldaş Ol*’, ‘*Arkadaşın Oturumunda*’, ‘*Dünkü Yönetici Pirimiz*’, - diye başlayan şiirler ünlü doğu şairi Hafız'den tercüme edilen şiirlerdir. Bunların içinde ‘Görünüşe vaftiz eden’ şiiri 1918 yılında “Abay” dergisinin №3 sayısında yayınlanmış fakat diğerleri daha önce hiçbir yerde yayınlanmamıştır. Şair bu “Abay” dergisinde yayınlanan şiirin giriş kısmında: “*Eskiden Fars halkında bilgin, sufi, şair Hoca Hafız diye birisi vardı. Bu adam özüyle ve sözüyle fark edilen imanlı kabiliyetli Kazak gençleriyle tanıştırmak için bu şiiri Kazak diline çevirdim*” – der.

Hoca Hafız gazelleri Kazakça tercümesiyle kıyaslandığı zaman Şekerim asıl nüshadan uzaklaşmadığı, mümkünse tıpatıp çevirdiği, manasın aynı vermeye çalıştığı fark edilmektedir.

Tercüman Hoca Hafız şiirlerinde sık rastlanan “içki” sözün, o zamanda Kazak anlamına yakın “kırmız” sözüyle vererek, onu “saf yürekli akıl ve şefaath yolu” diye anlatır ve şiir sonunda özet yollarında kendi ismin tekrarlayan doğu geleneğın aynı uygulamaz.

Hoca Hafız – Fars halkının dünyaya tanınmış ünlü şairidir. Gerçek ismi – Şamseddin Muhammed. Yaklaşık 1325 yılında İran’daki Şiraz şehrinde dünyaya gelmiştir. 1389 yılında aynı şehirde vefat etmiştir. Şaire “Hafız” takma ismi Kur’an’ı ezbere bildiği için takılmış olmalıdır. Hafız, kendi zamanında hükümdar zalimlerin ikiyüzlülüğü ve hainliğin ifşa eden ateşli ve sivri divanlarıyla, aşk sırrını anlatan nazik lirik divanlarıyla meşhurdur. Halk arasında kalbi dokunduran nağmeli ve ezgili şiirleri için onu “Şiraz sihirbaz” diye adlandırılmıştır (Salkınbayev, 2004:48).

2.3.2. Dubrovski Hikayesi

“*Dubrovski hikayesi*” – Rusların büyük şairi A.S.Puşkin’in “Dubrovski” adlı uzun hikayesinin tercümesidir. Kazakçaya çevrilen bu hikaye Şekerim’in oğlu A.Kudayberdiyev’in söylediğine göre 1903-1909 yıllarda çevrilmiş olmalıdır. Bu fikrin doğruluğu 1924 yılında Semey şehrinde ayrı kitap halinde yayınlanan “Dubrovski hikayesi” adlı kitabının giriş kısmı teyit edilmiştir (“Stepnaya Pravda” ve “Kazak Edebiyatı” matbaası, Semey 1924). O zaman yazarın imkanı olmadığından el yazısıyla halk arasında yayılmıştır. Böyle bir el yazı komisyon eline düşünce, kimin olduğu tespit edilmiş ve yazardan asıl nüshası alınarak, yeni yazıyla kopya edilerek matbaaya verilmiştir. Bu yayınlanan çeviri ile asıl nüsha kıyaslandığı zaman, ikisinin arasında pek fark gözüküyor. Fakat yayınlanan nüshaya bakarsak, el yazısında mevcut olan ama kitapta bulunmayan 28 satırlı bir şiir eklenmiştir.

Bundan başka “Dobrovski” hikâyesi B.Kencebayev toplayan A.S.Puşkin’in seçilmiş şiirler külliyyatında da yayınlanmıştır (1935 y. Kazak edebî eser matbaası, 55-114 s.). Fakat burada Şekerim’in çevirisi hakkında söz edilen giriş bölümü eklenmemiştir.

2.3.3. Boran

“*Boran*” – Rus şairi A.S.Puşkin’in “Metel” adlı hikayesinin tercümesidir. Kazakçaya şiir halinde çevrilen bu eserin yazıya ne zaman geçirildiği belli değildir

ama bu hikaye de A.S.Puşkin'in "Dubrovski" adlı uzun hikayesi çevrildiği zaman olmalıdır. Şairin oğlu A.Kudayberdiyev'e göre "Dubrovski" uzun hikayesi "Leyla – Mecnun" destanından bir sene sonra, yaklaşık 1908-1909 yıllarda yazılmış olmalıdır. Bu kaynağa bakarsak "Boran" eseri de büyük ihtimalle 1909-1910 yıllarında çevrilmiş olmalıdır.

"Boran" ilk 1936 yılında "Edebiyat Meydanı" dergisinin №2 sayısında (49-55 sayfalar) A.S.Puşkin'in 100 yıllık kutlama arifesinde yayınlanmıştır (Abyır, 2002). Bu eserde de şair asıl nüshadaki manayı bozmadan tıpatıp vermeye çaba göstermiştir. Şair okuyucu kavramasına uygun az değiştirmenin dışında, olay örgüsü aynı bırakılmıştır, olayın en sonunda alışkı çekilme gelişerek tasvir edilmesi bile, bazı ufacık kısımlar, kişi tasvirleri hiç değişiksiz aynı bırakılmıştır.

2.3.4. Asarhidon-Laeli

"Asarhidon – Laeli" – Şairin 1924 senesinde Kazakçaya çevirdiği "Altı hikayenin birisidir". El yazıda şair: "1924 senesinde temmuz ayında ünlü Rus yazarı Lev Tolstoy'un Kazak diline çevrilen 'Asarhidon - Laeli' hikayesidir" diye not bırakmıştır.

Şair bu eseri L.N.Tolstoy'un 1903 yılında yayınlanan "Tri Skazki" (Üç Masal) külliyatından almıştır.

1904 yılında L.N.Tolstoy'dan çevrilmiş "Asuri Hükümdarı Asarhadon" masalı tekrar gözden geçirilerek, "Posrednik" matbaasında yayınlanmıştır. Fakat Kazakça çeviri metnine bakarsak, Şekerim bu hikâyeyi 1903 yılındaki ilk nüshadan çevirdiği fark ediliyor.

Şekerim bu çalışmada asıl eser hacminden uzak gitmemiştir. Şehir, toprak isimleri ve kişi karakteri, kendi aralarındaki konuşmalar ve fetih günleri de satır satır ustaca çevrilmiştir.

2.3.5. Üç Soru

“*Üç soru*” – Bu da 1924 yılında Kazak diline çevrilen bir eserdir. “Altı Hikayenin” biridir. Şekerim “Üç Soru” hikayesinin 1903 yılında yayınlanan ünlü Rus yazarı L.N.Tolstoy’un “Tri skazki” adlı kitabından çevrilmiştir.

L.N.Tolstoy’un “Tri Voprosa” adlı hikâyesinin 1887 yılında yazmaya başlıyor ve sonrası Çertkov ile Leskov’a mektup halinde eserin içeriğini yollamış, fakat onların yayınladığı masalları beğenmediği için 1903 yılında tekrar yazmıştır.

Şekerim, “Üç soru” eserinde L.N.Tolstoy’un “Asarhidon Padişah” hikâyesini çevirirken kullandığı aynı prensibi kullanmamıştır, daha serbest bırakmıştır. Eser sonunda içeriği daha güçlendirmek amaçlı L.N.Tolstoy’da olmayan dört satır şiiri eklemiştir.

2.3.6. Vicdan

“*Vicdan*” – Bu eser de “Yüz Doğu Hikayesinden” diye adlandırılan, 1904 senesinde çevrilen “altı hikayesinden” biridir.

2.3.7. Şemsiye Emri

“*Şemsiye Emri*” - Bu eserde “Yüz Doğu Hikayesinden” diye adlandırılan, 1904 senesinde çevrilen ‘altı hikayesinden’ biridir.

2.3.8. Pan-Ci-Zan-Han

“*Pan-Ci-Zan-Han*” - Şairin 1924 senesinde kazak diline çeviren “altı hikayesinin” biridir. Yazar bunu “Yüz Doğu Hikayesinden” diye adlandırmıştır.

2.3.9. Kriz Padişah

“*Kriz Padişah*” – Şairin 1924 senesinde kazak diline çeviren “altı hikayesinin” biridir. Yazar bu şiirde “Lev Tolstoy’un hikayesinden” diye göstermiş, fakat bu isimle Lev Tolstoy’un eseri daha rastlanmadı.

2.4. Nesirler

2.4.1. Kardelen Bahçesi

1988 yılında Almatı’da “Cazuşı” matbaasında Şekerim’in kısa eserleri “*Kardelen Bahçesi*” başlığı altında yayımlanmıştır. Nesir minyatür halinde ayrı ayrı sunulmaktadır. Bu eserler genellikle Doğu (Arap, Fars, Türk) dini-manevi motiflerini konu edinen kısa hikâyelerden oluşmuştur (Abdiğaziulı, 2002: 97). Birinci hikâyede İslam dünyasına meşhur olan cömert Atımtay’ın (Hâtem-i Tai) cömertlik yoluna nasıl düştüğü açıklanmıştır. Atımtay’ın düzenlediği sohbet sırasında bir fakireözlü söz söyleyerek herkesin kalbinde merhamet duygusunu uyandırır. Fakir evden ayrılınca Atımtay, derin düşünceye dalar, artık fakir ve yoksul insanlara yardım etmeyi kendi vazifesi olarak görmeye başlar. İkinci hikâyede Şekerim’in şair ve şiirlerle ilgili görüşleri yer almıştır. Ona göre şiir ve şarkının güzelliğini tanıyan insan azdır. Çünkü şiirin değeri dış görünüşüne ya da yapısına değil, anlamına, insana verdiği zevke bağlıdır. Cahiller için söz ve sesin hiç anlamı yokken, bilgin kişiler sözün kuvvetini, anlamını kavramaya çalışır. Yazar “*Pis cahilden temiz bilgin ne kadar nefret ederse temiz bilginden pis cahil o kadar nefret eder*” sonucuna varır. Üçüncü hikâyede Şekerim, Haccac’la ilgili yaygın bir efsaneyi konu alır. Bazı İslam âlimleri gibi Şekerim de Haccac’ı “zalim” diye değerlendirmiştir. Çünkü Haccac’ın halka verdiği zarardandolayı binlerce insan ölmüştür. Onun ordusuyla saldırdığı ve yıktığı şehirler ve kasabalar sayısı da çoktur. Efsaneye göre Haccac, bir evliyaya müracaat ederek şahsı için duada bulunmasını rica eder. Fakat evliya bunun karşısında “Allah’ım, bu zalimin canını derhal al” diye dua etmiştir. Haccac hemen kızmış ve ona neden böyle yaptığını sormuştur. Evliya “Çünkü sen ölürsen halkın ızdırıp çekmekten kurtulur, sen de kötülük yapmaktan kesilirsin” diye cevap vermiş. Dördüncü hikâyede Leyla ile Mecnun’un yaşadığı bir olaydan bahsedilir. Leyla’nın yüzüne bakarak onu beğenmeyen bir hükümdar, “Leyla senin aşık olacağın kadar da güzel değilmiş. Neden ona bu kadar düşkün oldun?” diye sorunca Mecnun, “Her göz aşık nurunu göremez. Leyla’ya aşık olan göz ve kalp sizin değil, benimdir. Dertli gönlün dermanı başkadan bulunmaz. Siz benim gözüm ve kalbimle bakarsanız aşkımın sırrını anlayabilirdiniz” diye cevap vermiş. Dördüncü hikâye “*Bazen Şakadan da İbret Almak Mümkündür*” başlığıyla verilmiştir. Beşinci hikâyenin başlığı “*Bencilik*”. Adından da anlaşıldığı üzere bencilliğin, kibirin zararı öne sürülmüştür.

“Ben Yetmiş İki Yaşa Gelene Kadar” diye başlayan makale yazarın hayatı, toplum hakkındaki fikirlerinin düşüncelerinin özetidir. Makale tahminen 1930 yılında yazılmıştır.

2.4.2. Gerçek Bahtın Aynası

Şekerim Kudayberdiuli'nin “Gerçek Bahtın Aynası” adlı eseri şair hayattayken 1918 yılında “Abay” dergisinin dördüncü sayısında yayınlanmıştır. Eserin temel niteliği Şekerim'in felsefi arayışının sonucunu yansıtır. Şekerim kendi felsefi düşüncesinin merkezine “Nereden geldim?” “İnsana faydam nedir?” “Nereye gideceğim?” gibi insan için en önemli soruları koymuştur. Sadece insan hayatının anlamını sorgulamakla kalmayıp, uzun süren arayış sürecinin sonucu olarak kendi tarafından cevaplarını sunmuştur. Yazarın anlam arayışı ve bulduğu sonuçları “Gerçek Bahtın Aynası” eserine konu olmuştur. Söz konusu eser genellikle felsefi eser olarak adlandırılabilir. Çünkü düşünür kısa eserinde derin felsefi sorularla karşı karşıya gelir, yani “İnsan hayatının anlamı ne?” “Kişi gerçek saadeti nasıl bulabilir?” sorularına cevap arar.

Yukarıda belirtildiği üzere Şekerim, “Gerçek Bahtın aynası” eserinde hiçbir zaman önemini yitirmeyen köklü düşüncelere ışık tutmuştur. Düşünür kendi hayalinde her şeyden mutluluk arayan, fakat aradığını bulamayan, uzun ömrünü bu amaç yolunda sarf eden, sonunda geniş bozkırda büyük bir aynaya rastlayan kişi tipini canlandırır. Büyük bir aynayla karşılaşınca aynanın üzerinde “Gerçek Bahtın Aynası” yazıldığını farkeder. Aynadan kendini beyaz saçlı ve sakallı, kırışık yüzlü ihtiyar halinde görünce kişi bayılıp aniden yere düşer. Kendine geldikten sonra kafasını kaldırıp, kendine bir yaşlı insanın yardım ettiğini anlar. İhtiyar ona “şimdi aynaya bak” diye buyurur. Aynaya bakar ve çocukların yetişkinliklerini taklit ederek, “Ben de bunlar gibi olacağım” diye oynamakta olduğunu görür. Onların ötesinde yetişkinler büyükleri taklit ederek hâkim, beyefendi olmaya çalışıyorlar. Aynadaki görüntülerden birinde küçük bebeğini kucaklayarak büyük bir sevince bürünen mutlu bir ebeveyni izler. O sırada yanındaki ihtiyar: “İhtiyar, “gerçek baht” aynanın ötesindeki ebeveynin çocuklarına olan sevgisidir. Böyle sevgi ve temiz kalp sizde de vardı. Bu kalbi kirletmeden, bozmadan bütün insanoğlunu kendine evlat, kardeş sanman, onları bölmeden merhamet etmen ise gerçek mutluluğun ta kendisidir. Siz sevgi ve temiz kalbi yol boyunca karşılaşılan yalan servete değiştirmişsiniz. Artık

bunun için hesap verme zamanı gelmiştir. Üzüntüden fayda yok, şimdi kelime okuyun” deyince kişi tekrar bayılıp düşer. Hikâye bu cümleyle sona erer. Burada ayna insanın geçmişini temsil eder. Ona bakan göz de kalp gözüne işaret etmektedir. Şekerim, hayatın hakikatını kalp gözünde bulunan akıl aynası aracılığıyla görmüştür. Düşünür kendi aklının aynasına bakarak, insan hayatı hakkında felsefi sonuçlara varmıştır. Ona göre gerçek mutluluk ebeveynin evlatlarına olduğu gibi insanın tüm insanlara olan sevgisi ve merhametidir.

2.4.3. Adil-Marya

Şekerim Kudayberdiulı, roman alanında da önemli bir eser bırakmıştır. Edebiyat araştırmacılarına göre “*Adil ve Marya*” adlı romanı Kazak edebiyatındaki ilk romanlardan birisidir (Bisenğali, 2010: 67). Eserdeki olaylar XX. yüzyıl başında bir Kazak köyünde geçmektedir. Romanın başkahramanları Adil ve Marya isimli gençlerdir. Araştırmacılar tarafından “Hüzünlü Roman” adlandırılan bu eserde iki aşkın birbirine kavuşmadan vefat ettiğinden bahsedilmiştir. Şekerim’in şiirlerinde kaleme aldığı gibi romanda da aşk konusuna değinmesi tasavvufî ve estetik geleneğin etkisini açığa vurmaktadır. Romanın olay örgüsünde genel olarak Kazak köyünün yaşam tarzı, insanların davranışları ve psikolojisi betimlenmektedir. Eser, yazarın Şıngıstaw’la ilgili heyecanlı sözleriyle başlamıştır. Şekerim, romanda olayı geniş bir şekilde anlatmakla kalmayıp, kendisinin olayla ilgili görüşünü, tavrını, sevinç ve üzüntüsünü de belirtmiştir. Bazen derin düşüncelere dalar, kahramanların yaşadığı halini açıklar ve Şıngıstau’la konuşur. Yazarın roman kahramanların kaderine kayıtsız kalmadığı görülür. Olaydan bahsederken ara sıra “Sevgili Okuyucular!” diye okuyucuya da hitap ederek, Adil’in Marya’dan ayrılıp hasret çekmekte olduğunu dile getirmiştir. Adil’in yalan iftiralar yüzünden hapse atılıp, eziyet çektiğini anlatmıştır.

3. ŞEKERİM KUDAYBERDİULI'NIN ESERLERİNDE DİL VE ÜSLUP

Şekerim Kудayberdiuli eserlerinin söz hazinesi çeşitli kelimelerden oluşmaktadır: yabancı kokenli kelimeler, her türlü bilim dalına ait terimler, arkaik kelimeler ve deyimlerdir. Bunlar şair tarafından ustaca kullanılıp, şiir güzelliğini süslemektedir.

3.1. Deyimler

Dildeki deyimsel yapı sözcük biliminin en zengin kaynağıdır. şairin eserlerinde deyimlere çok sık rastlanmaktadır. “Haydi, Gençler Biz Bir Yol Bulalım” şiirinde bazı deyimleri bulabiliriz:

Haydi, gençler biz bir yol bulalım,
Haram, hile, cefasız *mal kazanalım*.
Yalan atmak, namus satma sen dostum,
Hak yolunda kal dostum kıpırdama (Kудayberdiuli, 2012: 59).

Buna benzeyen “göz süzmek, akıl satmak, yalan beslemek” gibi birçok deyimleri de kullanmıştır.

şairin “Enlik-Kebek” destanında yer alan bazı deyimler:

1. *Bunu düşünüp, gönlünü ferahlattı Kebek bahadır*. Gönlü ferahlamak – içi kaygıdan, sıkıntıdan kurtulmak.

2. *Kebeğ'in de bu kıza gönlü akmış*. Gönlü akmak – birine güçlü bir sevgi duyumsamak.

3. *Kendi kardeşini kurşuna dizerek öldürdü diye*. Kurşuna dizmek – ölüm cezasına uğratmak.

4. *İki gözün kan bürüdü*. Gözlerini kan bürümek – adam öldürecek kadar öfkelenmek.

“Kalkaman-Mamır” destanındaki bazı deyimler:

1. *Haberini söylemedi, içi yandı*. İçi yanmak – büyük bir acı, sıkıntı nedenlerle çok üzölmek.

2. *Yüzünde nur var, âşık olursun anında*.

3. *Bahadır, bunlara gönöl verme*. Gönöl vermek – sevmek, âşık olmak.

4. *Yöneldi atı ile koşarak, eceli geldi belki o anda*. Eceli gelmek – ölümü gelmek.

5. *Yılık yürek belki buldu yarını*. Yılık yürek – merhametli yürek.

Yazar deyimleri daha çok nasihat etmek amaçlı, düşüncesin etkili bir şekilde iletmek için kullanmıştır, mesela: “*Canı verdi yarına*”, “*Boynuna şeytan binmiş*”, “*İnsan gözü doymaz*”, “*Gönül gözü açılırsa*”, “*Benim de yaralı yüreğim var*”, “*Uykumu kaçırdılar*”, “*Ben kaygı yemişken*”, “*Gönlü kör, cahil insanlar*”.

Edebi eserde sadece kalıp deyimler kullanılmayıp, yazarın kendi kurduğu deyimlerden de yararlanır. Özellikle yazarlar kalıp deyimleri değiştirerek, düzeltmeler yaparak kullanırlar. Şekerim de deyimlerin yeni örneklerini üretmiş ve deyim kaynağının zenginleşmesine katkı sağlamıştır. Örneğin, isim tamlamalı deyimler: *sıcak kalp, ters dua, sıcak yaş, saf kahraman; Allah'ım, aman, be* (Abdildina, 2007: 53).

3.2. Yabancı kökenli kelimeler

Şekerim'in şiirleriyle karşılaşan okuyucu zamanın yeni kavramları, dünya haberleri ve son olaylarla yakından tanışa bilir. Mesela:

Gündüz-gece düşündüm,

Yazmaktan da sıkıldım.

Gazete, kitap ele aldım,

Okumaktan da yoruldum (Şekerim, 2000: 71).

*Saat ve **org'u** gördüğümde*

Şaşırıp açıp baktım...;

Telegram hakkında sordum ben

Onu da denemek içindir (Şekerim, 2000: 62).

Buradaki yabancı kökenli kelimeler – yeni kavramlı isimlerdir ve o zamanda herkese bilinmeyen kavramlardır. Buna benzer kelimeleri devam edersek: *mıknatıs, milyon, filozof, vapur, parti, hipnoz vs.*

Şekerim eserlerinde okuyucuya çevresine tanıdık olmayan kişi ve toprak isimleriyle tanıştırmak yazı dilinin kuvvetini gösterir: *Navşervan* (Şekerim, 2000: 217), *Tolstoy* (Şekerim, 2000: 146), *İstanbul* (Şekerim, 2000: 137), *Paris* (Şekerim, 2000: 137), *Mekke* (Şekerim, 2000: 136), *Kant, Hoca Hafız vs.*

Şekerim eserlerinde rastlanan yabancı kökenli kelimeleri iki gruba ayırabiliriz:

1. *Arapça-Farsça kelimeler.* Bunlar kendi içinde önceden Kazak diline girmiş kelimeler ve dini edebiyat aracıyla girmiş kelimelerdir. Birinci gruba *İncil,*

ayet, sahabe, ibadet, fani, hadis; İkinci gruba Kuran, molla, huri kızlar, tefsir, huri, sarık, tesbih, peygamber, tuzak, evliya, padişah, din, dindar vs. kelimeler girer.

2. *Rus kökenli kelimeler.* Bunlar *parohod, organ, telegraf, maşına, filosof vs. kelimeleridir.*

Şekerim bu kelimeleri şiirlerde bu halde bilerek bırakmıştır. Çünkü yeni kavramları öğrenmek adına, yeniliği sevdiği için ve toplumu düşündüğü için böyle kullanmıştır.

Şekerim kelime manasını tam ve net vermek için söyleyecek düşüncesinin anlamlı olmasına dikkat eder, belirsiz yeni kavramları okuyucuya açıklar, yabancı kelime ve kavramları tanıtmak için çeşitli yöntemleri kullanır. Mesela yabancı kelimeleri çevirirken manasını sunar hatta bazen aynı bırakır.

Şair çevirilerinde özellikle “*Dubrovski*” eserinde *tren, vapur, dinamit, bomba, posta, sekreter, bürokrat, doktor, öğretmen vs. gibi kelimeleri bu halde bırakarak sunmuştur.* Bazı durumlarda şair bu kelimelerin alternatifini bulamamıştır, çünkü bu zamanda Kazak toplumunun sosyal ve kültürel ortamında böyle kavramlar mevcut değildi, hatta benzer kavramların yokluğu şairi çaresiz bıraktı.

Şekerim şiirlerinde yabancı kelimeleri her duruma ilişkili kullanabilmiştir. Mesela:

Gölden kaz avlayan doğandım,

Yaşım geçti dört ve sıfırdan (Şekerim, 2000: 137).

Şair eski şiir geleneğine göre yazmış olsaydı, *Yaşım geçti kırktan* derdi. Burada sair (dört ve *sıfır*) yaş dönemlerin tasvir ediyor, fakat buna benzer kullanmalar daha önce şiir metinlerinde rastlanmayan olaydır. Dört ve *sıfır* (Kazakça “nöl” Rus kökenli kelimedir) beraber yazıldığında, kırk olduğu bilgili insana bellidir, kullanması biraz kaba gözükebilir fakat uyuma zararı yoktur.

3.3. Terimler

Şekerim şiirlerinde bazen her türlü bilim dallarına ait terimleri erkin kullanabilmiştir. Örneğin “Üç Gerçek” eserinde biyoloji, fizik, kimya, coğrafya gibi fen bilimleri alanına ait kavram ve terimlerden sıkça bahseder, bazen açıklama getirir. *Atom, elektrik, elektron, Jüpiter, planeta (gezeğen), gaz, manyetizma, spiritizm, telepati, pozitivizm, kaptan, kronoskop, Radyum* gibi terimler XX. yüzyıl başında henüz ortak bir bilimsel sistem oluşmamış olan Kazak ortamı için anlaşılması zor bir haldeydi. Şekerim, “*Ayazlı Havada Pencereye*”, “*Düşmana Kılıç Bilettiren*”, *Ben*

İnsandan Bulamadım Daha Beceriklisini” şiirlerinde bu terimleri okuyuculara Kazak dilinde açıklamaya, onların bilimsel önemini anlatmaya çalışır. Mesela:

Bir taş var, adı onun *mıknatıs*
Demir onun kuludur,
Özelliği bu onun,
Bu mıknatısın gücüdür (Kudayberdiulı, 1988: 265).

Radyumu bilir miydin,
Elektriği görmüş müydün?
Bunu bulan akıl işte,
Gökte uçmuş muydun?
Gözükmeyen çok şey var.

... “Hayvandan insan başkadır
İkisi farklı yaradılıştır.
Düşündü, buldu insanoğlu,
Ruhu yok” dedi *psikolog* (Kudayberdiulı, 1988:224).
Ben insandan daha beceriklisini bulamadım,
Hiç durmadan çalışır, emek verir.
Çok iş yapar, üşenmez insanoğlu,
Uçak yapar, *telefon*, *gramofon* da.

Şekerim eserlerinde dinin dışında eğitim-öğretim, kültür ile ilgili kelimeler gruplarına rastlanmaktadır. Mesela *bilim*, *bilgin*, *okul*, *kitap*, *yazmak*, *okumak*, *kalem* vs. gibi kelimeler vardır.

*Beşimde **okumak** bilsin diye,*
Ebeveynim verdi okula (Şekerim, 2000: 61).

Şarkı söylemeyi düşünüyordum,
***Bilime** doğru gidiyordum* (Şekerim, 2000: 63).

Gündüz gece düşünüp,
***Yazmaktan** da sıkıldım,*
Gazete, kitap ele alıp,
***Okumaktan** da yoruldum* (Şekerim, 2000: 71).

3.4. Dini kelimeler

Şekerim'in yazı dili dini kelimelerle doludur, buna birkaç sebep vardır. Şekerim din yoluna gelerek, hayatın son yıllarında ızdırap çektiğinden devamını sofuluk hayatla geçirdi (Ahmetbekova, 2007: 103). Bunlar şairin kimseye benzemeyen, farklı eserler yazmasına sebep olmuştur.

Şekerim'in *Allah'ı sevmek, Ona yönelik aşk ve temiz niyet* konuları bundan önce Kazak nazım sanatında rastlanmayan konulardır. İman hakkında ve dine yönelik düşünceleri "*İmanım*" adlı külliyyatında toplanmıştır. Şair şiirlerinde dini kelimeleri kazak sözlü edebiyatına uygun şekilde kullanmıştır. Mesela: *din, sofı, cami, pir, mürit, Allah, rahat, molla vs.*

Şairin dini konulu şiirlerinde sofuluk temasına bol rastlanmaktadır. Onun yaratıcılığın son döneminde yazdığı şiirlerde sofuluk kavramları ve ifadeleri orijinal halini kaybetmiş ve Kazak diline uygun haline dönüşmüştür. Orijinal halinde bırakılan kelimelere ise açıklama vermektedir. Bu Şekerim'in didaktik şiirlerinin içeriğini tam iletme ve manasını açmak için kazak diline ait kelimeleri sanatlı kullanabildiğini gösterir.

Şairin dini konulu şiirlerinin idrak teorisi özeldir. Şair okuyucu fikrinin oluşması ve idrağın genişlemesi için, okuyucuya sadece İslam dini ile ilgili bilgiler vermekle kalmamış, başka dinin kaideleri, iyi-kötü yönleri hakkında bilgi vermiştir. Bu şiirleri okurken okuyucu dünyada çeşitli dinlerin olduğunu, başka dine ait insanların psikolojisi, kime inandığı hakkında bilgi edinebilir ve toplumda daha önce rastlanmayan farklı isimlerle karşılaşabilir: *Musa peygamber, Tevrat, Buda, Nuh, İncil, Zerdüşt, ateşe tapınmak, papa, lama vs.*

"İki dünyada da iyilikle yaşatan tek yol Müslüman yoludur" dediği gibi Şekerim'in dünya görüşü ve dini bilgisi güçlüdür. Onun dini eserlerinin dünya görüşü geniş olmakla beraber, önceki yazarlardan sıfatı farklıdır. Böylece Şekerim'in dini konulu şiirlerinin yapısını özetlersek:

-söz hazinesi yönünden kazak diline ait kelimelerden oluşur

-dil temizliği muhafaza edilmiş, yabancı kelimeler çoğu zaman kazak dilinin kurallarına göre uygun verilmiş

-dini metinler eskiden belli nazıma, geleneksel didaktik yazıya uygun yazılmıştır.

Şekerim sözünün toplumun tüm sosyal gruplarına erkin ulaşmasına, anlaşılır olmasına dikkat eder. Böylece sade stili kullanmaya karar verir ve düşüncesinin derin

anahorların sadeleştirerek sunar. Okuyucu ilgisin çekmek için enteresan olay, mevzular kullanır. Halkın ufkunu açmak ve temiz bir hayat yaşamı nasihat etmek şair yaratıcılığın motifi olduğu için, düz yazı şeklinde yazılmış özlü sözleri ile vermektedir (Kundakbayeva, 2010).

Şekerim edebî metine can veren yazardır. Şair herhangi metindeki düşünceyi okuyucuya ulaşması, anlaması ve kabul etmesin doğru yönlendirmek için yazar özel kelimeler kullanır. Onlara *destek kelimeler* denilir. Bunlar – metin içinde düşünceyi yorumlamak için kullanılan kelimelerdir. Kelime olarak adlandırmasına rağmen bunlar ifadeler ve cümlelerden de oluşabilir. Bu kelimelerin metin içinde sabit yer yok, herhangi bir yerde rastlanabilir. Fakat destek kelimeler çoğu zaman eserin baş kısmında yani şiirin ilk satırlarında gözükmektedirler. Mesela, “*Merak diye bir it var*” diye başlayan şiiri. Şair düşüncesin ilk satırda itibaren yorumlamak, yazarın sunduğu problemi, yazar ve okuyucu ilişkisinin kurulduğunu görmek mümkündür. Burada *meraklılığın* iyi sifata sahip olmadığını, (it var) yazarın sevmediğini görebiliriz. Çünkü *it adam, it gibi, itten daha kötü* gibi ifadeleri olumsuz anlama sahiptirler. Burada şairin meraklılığa verdiği değer olarak bakmamız lazım.

“*Yaratılış başı hareket*” adlı şiirinde daha önce şairlerin kullanmamış *hareket, güç, can, çeşit, mana, vücut* gibi kelimeleri terim olarak kullanmıştır. Bununla birlikte günlük hayatta kullandığımız, herkese tanıdık net kelimeleri kavramın ismi olarak kullanmaya denemiştir. Mesela “*Can verir ışık, nurdan*” başlığıyla başlayan şiirde *bitki, solucan, kuş, balık, toprak, su, tohum, akrep* gibi kelimeleri kullanmaya denemiştir.

3.5. Arkaik kelimeler

Şekerim – Abay Kunanbayulı’nın talebesi olarak, onun şiir modelinden yararlanan şairlerdendir. Mesela şiirlerinde *arkaik kelimelerin* kullanması buna misal olur.

Karında kelimesinin bugünkü anlamı yaşça büyük erkeklerin bayanlara kullandıkları hitap, bacı anlamındadır. Fakat şair *akraba, kardeş* olarak eski anlamında sık kullanır: *Karında* hakkında oku; *Karında* ile biçareye gel, dertleş (Şekerim, 2000: 66); Küserse sözüne ne yemeğine, çıkar düşman dost, yakın, *karında* (Şekerim, 2000: 11).

Aru – temizlik, saflık. Şekerim bu kelimenin de eski anlamını kullanmıştır. “Cennette var güzel yar, saf temiz, huri kızlar. Rahatlık verir bal Kevser” – der bizim mollalar. Böylece *Arudan* alıkoydu onlar bizi (Konarbayeva, 2005:25).

Şekerim eserlerinde *lehçeleri* de kullanabilmiştir: *Kata* – hata anlamına eş gelen kelimedir. *Kata* kelimesin Kazakistan’ın güney doğu bölgesi sık kullanılır. Mesela: Bakın bunun sözüne, Kabul etmez *katasını* büyükler (Kudayberdiyev, 1988: 271).

Delbe – atın bir hastalık türüdür. Bu kelimenin kullanma çevresi Güney doğu Kazakistan’dır.

Aste – yavaş, ağır manasına sahiptir. Daha çok Güney Kazakistan bölgesinde sık kullanılır: Halkı harama *aste* yönlendirmeyen (*hiçbir zaman*) (Şekerim, 2000: 266).

Şekerim eserlerinin üslûp özellikleri bu şekilde özetleyebiliriz:

- Dili edebi ve bilimsel üslubunun karışımı, yani iki stile ait kelimelerin bulunması

- Her bilim dallarına ait terim kelimelerin sıklığı, hatta şiirlerinde terimlerin kendi manalarında kullanılması

- Sözlü edebiyatın kelimelerin düzelterek vermesi

- Terimlerin dışında başka yeni kullanmalar, günlük hayatla ilgili kelimelerin sık kullanması

- Eskirmiş kelimelerin kullanılması

- Rus dili aracılığıyla geçen yabancı kelimelere kavram bilgilerin verilmesi

4. ŞEKERİM KUDAYBERDİULI ŞİİRLERİNİN TÜR VE ŞEKİL İNCELEMESİ

4.1. Şekerim’in Hece Vezniyle Yazdığı Şiirler

Şekerim’in şiirlerinde heceler uzunluk kısalık bakımından aynı değerdedir. Bu yapısal özellik şiirde hece ölçüsünün kolayca kullanılmasına imkân verir. Şiirlerde hece ölçüsünde kalıbı dizelerdeki hecelerın sayısı belirler.

Kazak şiirlerine ait geleneksel kalıplar içinde en çok kullanılanlar 7’li, 8’li ve 11’li olanlardır. 7’li ve 8’li kalıplar ozanlar şiirinde, atışmalarda, destan ve türkülerde kullanılmıştır. 11’li ölçü ise koşma ve destan türlerinde kullanılmıştır.

Şekerim Kazak şiir geleneğinde durak örneğinde ve kıt’a yapısında yenilikler uygulayarak şiir ölçüsünü oldukça genişleten yenilikçi şairdir. Şekerim şiirlerini üç durak sistemine göre değerlendirmek mümkündür:

Geleneksel ölçüler, halk sözlü edebiyatı örnekleri ve yazılı edebi eserlerin hepsine ortak on bir heceli şiir ölçüsü ve yedi ve sekiz heceli örnekler. Şekerim’in çoğu şiirleri 11’li hece ölçüsüyle yazılmıştır. “*Unutulmuşun Hayatı*” hariç, bütün

destanları 11’li hece ölçüsünün 4+3+4, 3+4+4 şeklinde gelmektedir. Şekerim de diğer şairler gibi şiir sanatına 11’li hece ölçüsüyle başlamıştır.

11’li hece ölçüsüyle yazılan şiirler çoğunlukla 3+4+4, 4+3+4 yapılarının düzensiz serbest şekilde kurulmasıyla meydana gelmiştir. Bu özellik şiir dizemini güçlendirmeye uygundur.

Jaz şığıp, jamaşıklık joğalğanda,

Tal güldep, şalğın ösip onalğanda,

Kölbendep kökorayda kürildetip,

Orakşı pişen şavıp, şöp alğanda.

Yaz ortaya çıkıp kötülük yok olduğunda,

Dallar çiçek açıp çalılar büyüüp düzeldiğinde,

Salınarak yeşilliklerde gürültü yapar,

Orakçı kışlık otları biçip çöpleri aldığında (Kudayberdiuli, 1988: 151).

3+4+4 şeklinde oluşan şiirler: “Şairlere”, “Bakanas”, “Avcılık” şiirleridir.

4+3+4 şeklinde oluşan şiirler: “Doğru Yol”, “Hayat” şiirleridir.

Genel olarak 3+4+4, ya da 4+3+4 şeklinde kurulan şiirler 5 ya da 6 kıt’adan oluşmaktadır.

Şekerim, Kazak şiir geleneğinde 9, 10, 12’li hece ölçülerini ilk olarak uygulayan sanatçıdır. Bu konuda şairin yenilik arayışı dikkate değerdir. “Bir gün Abay, Şekerim’e “Kazak şiirlerinde 6, 7, 8, 11’li ölçüler vardır. Fakat 9, 10, 12’li hece ölçüsüyle yazılan şiirler yoktur. Sen bu şiir ölçülerini dikkate alarak yeni şiir örneklerini yazabilir misin?” diye sormuş. Şekerim, bir gün sonra 9, 10, 12’li hece ölçüsüyle şiirler yazarak Abay’a dinletmiştir” (Kudayberdiuli, 2007: 6).

6’lı hece ölçüsüyle yazdığı “Yine Zavallı Kazak”, “Yaş Geçti Durmadan” şiirleri 3+3 şeklindedir. Şiirlerin yapıları net, tonu bellidir. 6’lı ölçüye kurulan şiirlerin 3 heceli eşit olduğundan birbiriyle birleşmez. Her hecenin kendine özel bir biçimi vardır. Az görülen bir şiir şeklidir.

Kağazım – joldasım, 3+3: 6

Kalamım – sırlasım, 3+3: 6

Ölgen soñ belgili, 3+3: 6

Kayta kep turmasım. 3+3: 6

Kağıdım yoldaşım,

Kalemim sırdaşım,

Öldükten sonra bellidir

Tekrar dirilmeyeceğim (Kudayberdiuli, 1988: 171).

5+5 = 10'lu hece ölçüsü, Şekerim'den önce Kazak edebiyatında görülmemiş yeni bir kalıptır. Bu ölçü, Türk edebiyatında da pek rağbet görmemiştir. Şekerim, 10'lu hecenin üç duraklı ölçüsüyle “*Ölümsüz Asker*”, “*Vefasız Dünya, İnsafsız Nefis*”, “*Kadınlar Çocuklara Bakarlar*” adlı üç şiirini yazmıştır. 3+4+3=10'lu hece ölçüsüyle yazılan bu şiirlerin 1-3, 2-4 dizeleri birbirine benzemektedir. Bu şiirlere ait duraklar şekli Kazak atasözlerinde rastlanan ölçüdür. Aynı zamanda usta halk şairleri tarafından deyimlerde de kullanılır.

Patşalar sansız şıgın kıladı, 3+4+3: 10

Dayındap soğıs üşin askerin. 3+4+3: 10

Ayamay birin-biri kıradı, 3+4+3: 10

El alar oğka baylap jastarın. 3+4+3: 10

Padişahlar sayısız zarara uğrar,

Savaş için askerini hazırlar.

Acımadan birbirini öldürür,

Ülkeleri fetheder kurşuna dizip gençleri (Kudayberdiuli, 1988: 112).

7'li hece ölçüsü Halk edebiyatında ozanlar şiirinde ve destanlarda, manilerde çok kullanılmıştır. Dolayısıyla bu kalıp, geleneksel bir şekil almıştır. 7'li hece ölçüsüyle yazılan şiirlerin durak düzeni 4+3, 3+4 ya da duraksız olabilir (Albayrak, 2003, c.27: 571-573). 7'li ölçüde yazılan şiirlerin ton dizisine çeviklik, akıcılık özellik aittir.

Şınnan özge Ƙuday jok, 4+3: 7

Anık Ƙuday – Şın Ƙuday, 4+3: 7

Uğpay Ƙalma alañ bop, 4+3: 7

Şın bolmasa, kim Ƙuday? 4+3: 7

Gerçeğinden başka Hudâ yok,

Apaçık Tanrı, Gerçek Allah,

Anlamadan kalma merak içinde,

Gerçeği olmasa kim Tanrı! (Kudayberdiuli, 1988: 241).

Şekerim'in çok şiirleri 7'li ve 8'li ölçülerin karışımıyla meydana gelmiştir. Bu tarz şiirlerin genel sayısı elliden fazladır. “*Unutulmuşun Hayatı*” destanında 4+3, 3+5

ölçüleri yer değiştirerek hafif durakla gelmektedir. Bu ölçü, şiirlerin kolay ve çabuk bir şekilde okunmasını sağlamaktadır.

Altınday kızıl araştıñ,	3+5: 8
Asılın äkel ayağışı-ay.	3+5: 8
Anıq sırnın älemniñ	4+3: 7
Aşa almaymın mas bolmay.	4+3: 7

*Altın gibi kırmızı içkinin,
Aslını getir meyci hey,
Gerçek sırrını dünyanın
Açamam sarhoş olmadan* (Kudayberdiulı, 1988: 235).

Atadan kalğan aq savut,	Duraksız
Aramğa äbden bılğandı.	Duraksız
Başşısı jok sorlı eldiñ,	Duraksız
Malı men bası ilğandı.	Duraksız

*Atadan kalan beyaz zırh,
Harama çok pislendi.
Önderi yok zavallı halkın,
Malı ve başı kirlendi* (Kudayberdiulı, 1988: 148).

Kazak geleneksel şiir yapısında 8’li hece ölçülerinin 4+4, 3+5 şekillerinin yedi heceli dizemle karışık şekilde gelmesi olayı yaygınlık göstermiştir. Fakat 8’li hece tek başına kıt’a içinde yer alarak dizem birliğini sağlayamazdı. Şekerim’in Kazak şiir yapısının potansiyelinden oldukça faydalanma çabası onun sadece 8’li hece ölçüsüyle yazdığı “*Yılım koyun, yıldızım Temmuz*”, “*Kırktan sonraki imanım*”, “*Gönül*” adlı şiirlerinden fark edilir. Bu şiirlerin dizem sistemini düzensiz karışık şekilde gelen 3+5, 4+4, 3+5, 4+3, 3+4 yapıları oluşturmaktadır.

“*Yılım koyun, yıldızım Temmuz*” şiirinde on yedi kıtanın sadece dördü tekdüze 4+4, 3+5 ölçüsüyle yapılmış olup, kalan kıtalarda dizemler karışık şekildedir. Bu şiir kıtalarının çoğu kısmında 4+4, 3+5 dizem biçimleri karışık şekilde gelerek, şiirin yapısını bozarak söyleniş tarzını etkilemektedir.

Anadan alğaş tuvğanımda,	5+4: 9
Jıladım nege dıbıstap.	5+3: 8
Kindikti kesip kıyğanında,	5+4: 9
Anamnan kettim alıstap.	5+3: 8

Anadan ilk doğduğumda,

Ağladım niye bağırap.

Göbeği kesip kıydığında

Anamdan gittim uzaklaşarak (Kudayberdiulı, 1988: 187).

4.2. Şekerim'in aruz ile yazdığı şiirler

Şekerim şiirlerini daha çok hece vezni ile yazmıştır. Aruz vezni ile yazılan şiirlerin sayısı çok az bulunmuştur. Bunun sebebi Kazak edebiyatında temel ölçü hece ölçüsü olduğundan ya da aruz ölçüsünün Kazak edebiyatında meşhur olmadığından düşünülmektedir. İnceleme sırasında üç tane aruz vezni ile yazılan şiir bulundu. Üçü de dörtlük şeklinde yazılmıştır, şekli ise *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*. Bunlar: "Nasihât", "Örteyin dep otka kömdüm ot jüregim janbadı", "Jaz keler kıştı küngi kısım ötip".

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Sen gılmgâ bolsan ıntık, bul sezimdi ebden uk
 Bilgeninnin jaksısın kıl, bilmegendi bile ber.
 Bilgen erdin bol şekirti, bilmegendi kıl şekirt,
 Üyrenüvge kılma namıs, üyretüvge bolma ker.
 Önerindi kur şiritpe, orınına anık jumsamay,
 Ökinişi ketpes onın öz oyında boska öler.
 Kay gılımdı bilseniz de kazır onı elge jay,
 Kuru işinde ketkeninşe paydalansın özgeler.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Örteyin dep otka kömdim, ot jüregim janbadı,
 Jandı aparıp jarga berdim, para goy dep almadı.
 Jan-tenimdi, iymanımdı-asılımdı boydağı,
 Ayamadım jiyganımdı, sonda da köz salmadı.
 Jar karasa tirilüvşi em, karamasa men-ölik,

Rakım etip kılmadı-av em, endi ümitim kalmadı.
Süytsem onda sır bar eken, baykamappın men onı,
Kosılayın ölsem degen amalı eken, aldadı.
Ölip edim – jar birigip, bir beyitsi tandadı,
Leyli-Mejnun karsı şıgıp erüvligin kamdadı.
Tirilikte kosılıskan – şın jar emes, oynas ol,
Onday asık şıngaduspan, ol beyiske barmadı.
Jar siypatın bilseniz de, nepsin “ölmey” deme jar,
Ayla, aldav, özünüzge, şın kakiykat kanbadı.
Sen jarım dep, aldağan ep, tiyedi ok bop kevdege,
Ökinedi vayım jep, ol anıkkan nanbadı.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Jaz keler, kıstı küngi kısım ötip,
Kar, suvık, ayaz, boran-beri ketip,
Kasıktay kar, tobıktay ton kalmaydı,
Bar kuday barşa janga rahım etip.
Jetpekke ülkendikke jas balalar,
Jügirer kırdan oyga dübirlesip.
Şal-kempir küñşıvaktap könili jay bop,
Ötken kün ömirin aytıp kübirlesip.
Bota, kulın, buzav, lak, kozı tuvıp,
Kuvanıp oynaktaydı olar da ösip.
Süytse de adam közi bir toymaydı,
Kudayım berse-dagı kanşa nesip.

4.3. Serbest nazım ile yazdığı şiirler

Şekerim'in serbest nazım ile yazdığı şiirlere bakıldığında birkaç şiirler bulunmaktadır. “Serbest” ismi söylediği gibi ölçüsüz ve uyaksız yazılmış, belli bir kurala bağlı kalmayan şiirlerdir (Türk Dili ve Edebiyat Ansiklopedisi C.7, 1990:520). “Bu Şarkı”, “Gerçek Sırrım” gibi eserler serbest ölçülü şiirlere misal olur:

Bul en
Burıngı ennen özgerek,
Buğan

Uykaştı ölen söz gerek

Özine oraylı.

Denen

Jar nurlı bolsa jöndelmek,

Ölen

Enge ölşep aytsa öndelmek,

Uykassa kolaylı.

En – ölşeviş,

Ölen – kümis,

Kospanız mıs

Aralas,

Artık aluv,

Ne kem saluv,

Karpi kaluv

Jaramas.

(Bu şarkı

Önceki şarkıdan daha başka,

Buna

Kafiyeli şiir, söz gerek

Kendine uygun.

Vücutun

Ruhun nurlu olsa yenilenir,

Şiir

Şarkıya ölçülerek söylense güzelleşir,

Kafiyeli olursa uygun.

Şarkı ölçüdüdür,

Şiir gümüş,

Katkı maddeniz bakır

Karışık,

Fazla alma,

Az da etme,

Aldanmak

İşe yaramaz.) (Kudayberdiuli, 1988, 189).

Yirmi üç yaşında

Bu şiir yazıldı,
Bulunmadan başında
Kendisine layık şarkı.
Dertli, halsiz, esir olmuş idi,
İşte, düşünerek kendi şarkısını bulmuş.
...Bitmez bir sevda var
Fikrimde nurundan,
Niye yok olur,
Ayrılmayın derdimden.
Kapkara gözüyle beni özendirip,
Tuttun canımı tuzağıyla saçların (Kudayberdiuli, 1988: 43).

4.4. Şekerim'in Şiirlerinde Kafiye Yapısı

Öncelikle kafiye için çeşitli kaynaklara başvurulmuş ve şu açıklamalara ulaşılmıştır.

“Mısra sonlarında bulunan hecelerin seslerinin birbirine benzemesine kafiye denir. Fakat, bu heceler manaca birbirine benzememek, başka başka olmak gerektir” (Onay, 1996: 21).

İsmail Durmuş'a göre *“kafiye, en az iki mısra sonundaki ses tekrarıdır. Bu ses tekrarının bulunduğu kelimelerin ya kendilerinin ya da anlamlarının farklı olması gerekir.”*

Kafiye için mısra sonundaki kelimelerde şu özelliklerin olması gerekir:

- a) Ses benzerliği olan kelimelerin farklı kelimeler olması gerekir.
- b) Ses benzerliği olan kelimelerin yazımının aynı olması gerekir.

İlk üç dizede oluşturulan kafiye uyak denilir. “Uyak. Şiirde mısra sonlarındaki ses benzeşmesine verilen isimdir. Dörtlük sonlarında oluşturulan kafiye adı “ayak”tır. Yani *“ayak, âşık şiirinde genellikle ilk dörtlüğün ikinci dizesinde başlatılan bütün dörtlüklerin son dizelerinde yarım, tam, zengin hatta cinaslı kafiyeyle vücuda getirilen yahut dizenin tamamında aynen tekrarlanan sözlerle oluşturulan ve dörtlüklerin mihengi durumunda olan kafiye çeşididir”* (Kaya, 1999: 338).

Kafiye, ses sayısının artmasına göre çeşitli kısımlara ayrılır: a) Yarım kafiye; b) Tam kafiye; c) Zengin kafiye; d) Tunç kafiye; e) Cinaslı kafiye.

Şekerim şiirlerinde, tam, yarım ve zengin kafiyeye örnek olan kullanımlara çok rastlanmaktadır.

4.4.1. Yarım Kafiye

Birçok araştırmacı yarım kafiyeyi “tek ünsüz benzeşmesi” olarak tanımlamaktadır (Ertem 1982: 88-99; Dilçin 1995: 86). Buna göre şiir mısrası sonlarındaki yalnızca bir tek ünsüz harfin benzerliğine dayanan kafiyeye yarım kafiye adı verilir. Şekerim şiirlerinde yarım kafiye sık sık kullanılmıştır.

Özgeşe bolmak süygenim,

Osiğan bastı iygenim.

Kiyimdi böten kiygenim,

Uqsatpay Orıs, Qazaqqa

Farklı şeyi sevmişim,

Buna başımı eğmişim.

Giyimi farklı giymişim,

Benzetmeden Rus ve Kazak'a.

Yukarıdaki dördlükte –genim eki aynı görevi üstlenmektedir. “-süy-, iy-, kiy” sözcüklerinde ortak olan ses –y sesidir. Dolayısıyla burada yarım kafiye kullanılmıştır.

Yarım kafiyede, bazen ses çıkışları birbirine yakın olan kelimelerle kafiye yapılır. Bu durumda yarım kafiye zayıf kalır. Bazen de bir yerine iki ünsüzle kafiye yapılır ki bu durumda ses benzeşmesi biraz daha artmış olur.

Qırıqtan soñğı sözimdi,

Sınap, tanı özimdi.

Tüzuv qurıp teziñdi,

Cüregiñdi qılmay tas

Kırktan sonraki sözümi,

Sınayıp, tanı özümü.

Düz kur da tezini,

Kalbini taş etme.

Yukarıda “*söz, öz, tez*” kelimelerinde geçen –z kafiyesi, tek ses benzerliğine dayandığından *yarım kafiye* olur.

4.4.2. Tam Kafiye

Tam kafiye dörtlük sonlarında redif haricindeki bir sesli, bir sessiz harfin benzeşmesiyle oluşur. Yarım kafiye tek ünsüz benzeşmesine dayandığından, Türkçe kelimelerde bir tek kısa ünlü benzerliğine dayanan kafiyeler de tam kafiye kabul edilir.

Cayımdı oğı, ğarındas,
Men sorlığa kel, muñdas.
Ne kördi eken garip bas,
Ötkizgende cetpis jas

Durumumu öğren, kardeş,
Ben zavallıya gel, dertleş.
Ne görmüştü garip baş,
Geçirdiğinde yetmiş yaş.

Verilen dörtlükteki “*ğarındas, muñdas, bas” kelimelerindeki – **as** kafiyesi, bir ünlü-bir ünsüz harf benzerliği ile yapıldığından *tam kafiye*ye örnektir.*

Tuvğan elim nadan jurt,
Cuvandığ-tağı bir ğılğurt.
Jetim, erke bolıp ğurt.
Mansapğa mingen men bir mas

Doğduğum ülke cahildir,
Zenginlik de bir derttir.
Yetim, şımarık, geveze olup,
Servete düşkün ben bir sarhoş.

Yukarıdaki “*jurt, ğılğurt, ğurt” kelimelerindeki – **ur** kafiyesi, bir ünlü-bir ünsüz harfin benzeşmesiyle oluşan *tam kafiye* sayılır.*

Adasıp dinşil azğanın,
Pänşilder ğılım ğazğanın.
Filozof, oyşıl cazğanın
Sınavğa endi burdım bas

*Dincinin yolunu saptığını,
Fencinin ilim kazdığını,
Filozof, düşünür yazdığını
Eleştirmeye gönül verdim.*

Verilen dörtlükteki “azğanın, kağanın, cağanın” kelimelerindeki – ğanın eki aynı görevlerde tekrarlanan rediflerdir. – **az** kafiyesi, bir ünlü-bir ünsüz harf benzerliği ile yapıldığından *tam kafiye* olur.

*Kökirekte tolğan şer, köñil kayav,
Ermeysiñ dep elim jav, dosım bayav.
Süyer kisim, süyener jaқınıм жоқ,
Bir öziñe sıyındım, bar Қuday-av.*

*Yürekte çok kaygı var, gönül hasretli,
Gitmedin diye halkım düşman, dostum yavaş.
Sevdiğim kişi, dayanacak yakınım yok,
Tek Sana sığındım, Allahım, ya.*

*Men adalmanın degenge joldas kayda,
Eki közi dört bolıp қалар sayda.
Sırlası жоқ, sırlасар jaқınıм жоқ,
Bar süyeniş, ümiti bir Қudayda.*

*Ben haklıyım diyecek yoldaş nerede?
İki gözü dört olup kalır derede.
Sırdaşı yok, dertleşir yakını yok,
Bütün destek, ümidi bir Allah'ta.*

Yukarıdaki “kayav, bayav, Қuday-av” ve “kayda, sayda, Қudayda” kelimelerindeki – **ay** kafiyesi, bir ünlü-bir ünsüz harfin benzeşmesiyle oluşan *tam kafiye* sayılır.

4.4.3. Zengin Kafiye

Dörtlük sonlarında kelime ya da eklerin üç veya daha çok harfin benzeşmesiyle ortaya çıkan kafiye *zengin kafiye*dir. Bir uzun ünlü-bir ünsüzden veya ikiden fazla ses

benzerliğine dayanan zengin kafiye, Şekerim'in şiirlerinde en fazla kullanılan kafiye şeklidir.

Pänşi men dinşi tñdamas,
Cirenip munı unamas.
Öytkeni olar birezü,
Ädetin tastap şıdamas,
Arlanbay buğan erüvge.

*Fenci ve dinci dinlemez,
İğrenip bunu beğenmez.
Çünkü onlar inatçı,
Ädetini bırakmaz,
Utanmadan bunu kabul etmeye.*

Yukarıdaki dörtlükte geçen “tñdamas, unamas, şıdamas” sözcüklerindeki – **amas** eki zengin kafiye örnektir.

Bulķınıp tuvlar, zarlanar,
Dälelin izdep ķarmanar.
İmanın buzuv oñay ma,
Künder de kızar, arlanar,
Dälel cok cauap berüvge

*Çırpınıp kıvrandır, feryat eder,
Delil arayıp bakınır.
İmanın bozmak kolay mı?
Kıskanır, kızar, utanır,
Delil yok cevap vermeye.*

Yukarıda verilen “zarlanar, ķarmanar, arlanar” kelimelerindeki – **anar** kafiyesi dört benzer sestem yapıldığından zengin kafiye olur.

Barşığa canıñ aşısın,
Қışıған cerin қасısın.
Auzıñnan meyli sarı altın
Bulaқtay ağıp tasısın
Sonda da түpse қақпанға

*Hepsine canın acısın,
Kaşındığı yeri kazısın.
Ağzından ister sarı altın
Pınar gibi akıp taşsın,
Velev, düşme tuzağa.*

Dörtlükte geçen “aşısın, kasısın, taşısın” kelimelerinde geçen – ı^ın kafiyesi zengin kafiye sayılır.

Şiirlerde fark edilen zengin kafiyenin diğer örnekleri de şunlardır:

*Olardın da oyi bar ösip-ön**be**k,
Kimgе onay ömir ötip, otı sön**be**k?
Adamnın taza akılı candı kimay,
Amalsız kıyanatka o da kö**n**be**k**.*

*Onlar da düşünürler çoğalmayı,
Kim ister yaşamını yitirmeyi?
İnsanın temiz akılı cana kıymadan,
Çaresizce haksızlık yapmayı kabul eder.*

*Söytip akıl bere almaya adal kö**m**ek,
Zulımdıkpen adamdı adam cem**e**k.
Adal enbek, aq peyil, meyirim çok –
Osı bolar taza akıl öldi dem**e**k.*

*Böylece akıl iyi destek veremez,
Zalimlikle insanı insan yer.
Helal emek, ak niyet, pak gönül yok,
İşte, bu temiz akıl öldü dem**e**k.*

Şekerim bazı şiirlerinde kafiyei redifle de oluşturmuştur

*Coğarğı dört **ke**selder,
Öziñnen boldı **de**señder,
Dälelin ayt **şe**şender,
Arıñızğa bolmay **q**as*

Yukarıdaki dört illetler,

*Kendinden oldu dersiniz,
Delilini söyle, beligler,
Vicdanınıza düşman olmadan.*

Yukarıdaki dörtlükte şair redif olan – **der** ekini kullanarak kafiye oluşturmuştur.

*Tüzüvlik körse küylenen,
Zulımdık körse ciyrenen,
Künşildik nayza tüyrelgen,
Çızıl tilim kel beri!*

*Dürüstlük görse iyileşen,
Zalimlik görse öğrenen,
Haset mızrak saplanmış,
Kızıl dilim gel, beri!*

Şekerim yukarıdaki kıt’ada redif olan – **gen** ekini kullanarak kafiye yapmıştır.

4.4.4. Tunç Kafiye

Kafiyeli kelimelerden biri, diğer kelimenin içinde yer alıyorsa, böyle kafiyeeye “tunç kafiye” de denir. Şekerim’in bazı şiirlerinde *tunç kafiye* örneklerine rastlanır.

*Adamşılık mindetin,
Ayt deydi adam indetin.
İnsanlık vazifen,
Söyle der insan illetini*

*Munşa nege saşkamin,
Aptığıp teris aşkamin?
Niye bu kadar şaşmışım,
Ayağı ters basmışım*

*“Täpsirşi” değış atağ bar,
Täpsirde talay satağ bar.
Tefsirci diye unvan var,
Karşı şıksan mulla kızar*

4.4.5. Cinashlı Kafiye

Ses bakımından aynı, anlam bakımından farklı olan kelimelerin ya da kelime gruplarının bir arada kullanılmaları sonucu ortaya çıkan kafiye, *cinaslı kafiye*dir. Şekerim şiirlerinden örnekler:

Ol tügil özgelerge bilgenindi ayt,
Tuısqan közben qara malşığa ma?
Auız söz nasihattı nege ayaysıñ,
Aq cürekpen aytkanğa mal şığa ma?
Hatta sen başkalara bildiğini söyle,
Yakın gözle bak çobana bile,
Sözlü nasihati kimden esirgersin?
Temiz kalple söylersen zarar mı görürsün?
Künşil meni mindesen,
Bul sözimdi min desen.
(Hasetçi beni suçlasan,
Bu sözümü ayıp desen)
Sol kannan talay can ösken,
Olardan cändik cane ösken.
O candan çok can türemiş,
Onlardan haşere yine çıkmış.

4.5. Kafiye Düzeni

Kafiye'nin, *yarım, tam, zengin, tunç* ve *cinaslı* kafiye olmak üzere yapı bakımından beş grupta incelendiği yukarıda belirtilmiştir. Kafiye bir de şekil bakımından gruplara ayrılmaktadır. Bunlar; kafiyenin alt alta sıralandığı dizelerle yapılan *düz kafiye*; kafiyenin birer aralıklarla sıralandığı dizelerde görülen *çapraz kafiye*; kafiyelerin birbirlerini içine aldıkları dizelerde görülen *sarma kafiye'dir* (Pala, 1995: 304). Şekerim'in incelediğimiz şiirlerinde genellikle "*düz kafiye*" tipi kafiye örgüsü ile "*çapraz kafiye*yi" kullanmıştır.

4.5.1. Düz Kafiye

Kün-tün demey oynadım, a
Oyınğa tipti toymadım. a
Barğan sayın boyladım, a

Burılmay uykı, tamaqqa.	b
<i>Gündüz gece demeden oynadım,</i>	
<i>Oyuna hiç doymadım.</i>	
<i>Gittikçe içine girdim,</i>	
<i>Bakmadan uyku, yemeğe</i>	
Toymasa da oynğa,	c
Tağılık bar boyımda.	c
Erekşelik oyımda,	c
Qaramay qılğan mazaqqa.	b
<i>Doymasa da oyuna,</i>	
<i>Delilik var boyumda.</i>	
<i>Özellik var aklımda,</i>	
<i>Önemsemeden tahkire</i>	
On casıma kirgen soñ,	d
Dombıra, garmon bilgen soñ,	d
Mıltıq atıp cürgen soñ,	d
Añşı bop tüstim azapqa.	b
<i>On yaşıma gelince,</i>	
<i>Dombıra, saz ele aldım,</i>	
<i>Silah kullandıktan sonra</i>	
<i>Avcı olarak zahmete düştüm</i>	

4.5.2. Çapraz Kafiye

Paşalar sansız şıgın kıladı,	a
Dayındap soğıs üşin askerin.	b
Ayamay birin-biri kıradı,	a
El alar oqqa baylap jastarın.	b
<i>Padişahlar sayısız masraf yapar,</i>	
<i>Hazırlayıp savaş için askerini.</i>	
<i>Acımadan birbirini öldürür,</i>	
<i>El alır kurşuna bağlayıp gençlerini</i>	
Turaqsız şır aynalğan düniye.	c
Jutadı bäriniñ de bastarın.	d
El tügil, jerlerine kim iye,	c

Aytpasañ molasının tatarın. d
Durmadan dönen dünya,
Yutar hepsinin de başlarını.
Halk bir tarafa, yerlerine kim sahip,
Söylemesen mezarının taşlarını
Şın patşa men emes pe vayımsız, e
Äskerim – öleñim men sözderim. f
Olardın patşalığı dayınsız e
Köredi bayansızın közderiñ. f
Padişah değıl miyim ben sıkıntısız,
Askerim, şiirim ve sözlerimdir.
Onların padişahlığı sabırsız
Görür vefasızlığını gözlerin
Oylañız, bizdiñ asker öle me g
Kağızğa bir basılıp kalğan son. ğ
Bul mıqtı asker emey nemene g
Jaylıp talay orın alğan son. ğ
Düşünün, bizim askerimiz ölür mü?
Kağıda bir basılıp kaldıktan sonra.
Bu sağlam asker değılse ne,
Yayılp çeşitli yerler aldıktan sonra

4.6. Şekerim Şiirlerinde Ayak

Kafiye, Türk Halk edebiyatında “ayak” olarak da bilinir ve divan edebiyatındaki gibi sıkı kurallara dayalı bir sisteme burada rastlanmaz (Dilçin, 2005: 73).

4.6.1. Tek Ayak

Tek ayak, bazen döndürme ayak da denilir. Döndürme ayak, M. Fahrettin Kırzioğlu tarafından “Arapçadaki «redif» karşılığıdır, asıl ayaktan sonra gelen eşit ve benzer sözlere denir” şeklinde tanımlanmış olmasına rağmen, şairler arasında genel olarak şiirde kıtaların dördüncü mısraının nakarat olarak tekrar edilmesi esasına bağlı olarak yapılan ayaklara verilen isimdir. Gelenek içinde işlenmesi çok kolay olduğundan bol miktarda örnek bulunmaktadır. Âşık fasıllarında özellikle

“hoşlama”larda kullanılır. Şekerim’in bazı şiirlerinde tek ayak örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Şekerim’in aşağıdaki şiir dizeleri tek ayağa örnek olarak gösterilebilir:

Äveli sopını soydı,
Cüregin aldıma koydı,
Körip edim talay toydı,
Dedim men “Astapıralda!”

Çılıptı taspıgın tuzak,
İlingen köp momın kızak,
Buınıp tartқан ol azap,
Dedim men “Astapıralda!”

Popı men moldasın carıp,
Körsetti aldıma salıp,
Keremetin körip çalıp,
Dedim men “Astapıralda!”

Çıran, İncil çılıp çakқан,
Adam aulap soyıp catқан,
Şapanımen çanın capқан,
Dedim men “Astapıralda!”

Bireudi soydı: “Bul - pır”, - dep,
“Çıyanattı çılıp cür”, - dep,
“Cüregine çara bir”, - dep,
Dedim men “Astapıralda!”

Ayuanşa lıçılıqtap,
Müritin cür buğalıqtap,
Tańıp säldesimen mıqtap,
Dedim men “Astapıralda!”

Alıp kelip aq patşanı,

Bauızdalğan şığıp canı,
“Carıp körşi, - dedi, - kâni”,
Dedim men “Astapıralda!”

Evvela sufîyi kesti,
Kalbini önüme koydu,
Görmüştüm ben nice toyu,
Dedim ben “Estağfurullah!”

Tespihi tuzak kılmuş,
Mümin Kazakları asmış,
Onlar boğulup eziyet çekmiş,
Dedim ben “Estağfurullah!”

Popu ve mullayı bölüp,
Gösterdi önüme koyup,
Acayibini işte, görüp,
Dedim ben “Estağfurullah!”

Kur’an, İncil kapan kılmuş,
Kişileri avlayıp ve kesmiş,
Kaftanıyla kanını örtmüş,
Dedim ben “Estağfurullah!”

Birisini kesti: “Bu pir”, diye,
“Hiyaneti kılıyor”, diye,
“Kalbine bak bir”, diye,
Dedim ben “Estağfurullah!”

Hayvan gibi bağıyor,
Müridini hiç bırakmıyor,
Sarığıyla iyice sararak,
Dedim ben “Estağfurullah!”

*Bir padişahu getirmiş,
Kesilip canı çıkmış,
“Böl”, - dedi, hadi”,
Dedim ben “Estağfurullah!”*

4.7.2. Döner Ayak

İlk dörtlüklerdeki kafiyeye bağlı kalmak şartıyla farklı kelimelerle meydana getirilen ayaktır. Yani şiirin bütün dörtlüklerinde düzenli olarak tekrarlanan ana kafiyedir (Albayrak 2004: 141).

Şekerim şiirlerinde ortasında bulunmak üzere döner ayak örnekleri rastlanmaktadır. “Akıldan oyğa sır tarap” (Akıldan düşünceye sır yayılırken) adlı şiirindeki döner ayak buna örnek olabilir.

*Akıldan oyğa sır tarap,
Ümittiñ şamı canğan kün.
Car esirkep beri qarap,
Nurına cürek kanğan kün.
Eski imandı otka örtep,
Asıl iman alğan kün,
Asıq cardı taptım dep,
Haқиkatқа nanğan kün.
Sayaz oylı sınşıldıñ,
Qararı adıra kalğan kün.
Keudesi tar künşıldıñ,
Ümitin ört şalğan kün.
Car nurına mas bolıp,
Caralı cürek talğan kün,
Bayansızğa qas bolıp,
Aqқа köñil salğan kün.
Tauıp alıp tilekti,
Ustap turıp bilekti,
Sanalı şerli cürekti
Sarı altınğa malğan kün.*

*Akıldan düşünceye sır yayılıp,
Ümidin çırağı yandığı gün.
Yâr esirgeyip beri bakarak
Nuruna yürek doyduğı gün.
Eski imanı ateşe yakarak,
Asıl iman aldığı gün.
Âşık Yâri buldum diye
Hakikate inandığı gün.
Darakıllı eleştiricinin
Silahı boş kaldığı gün.
Gövdesi dar hasetçinin
Ümidini ateş aldığı gün.
Yâr nuruna sarhoş olup,
Yaralı yürek bayıldığı gün.
Vefasız düşman olup,
Hakka gönül verdiği gün.
Bularak dileği
Tutarakbileği
Akıllı, hasretli yüreği
Sarı altına koyduğı gün.*

İkinci, dördüncü, altıncı, sekizinci, onuncu, on ikinci, on dördüncü, on altıncı, on sekizinci ve yirincinci mısralarda - **ğan** sesi ile döndürülmüş ve dizelerin sonunda yer almıştır.

5. ŞEKERİM KUDAYBERDİULI'NIN ESERLERİNDE TEMEL KONULAR

Şekerim Kudayberdiulı'nın eserlerinde işlenen temel konular İlahi Aşk, Beşeri Aşk, Tefekkür, Adalet, İman olarak ön planda yer tutmaktadır. Aynı zamanda şair Milliyet, Eğitim, Gençlik, Vicdan İlmi, Hürriyet temalarının da ele almıştır.

5.1. İlahi Aşk

Aşk konusu Kazak klâsik edebiyatının kaynakları arasında saydığımız din ve felsefe bahsini doğrudan alâkadar etmektedir. Aşk, bir taraftan beşerî ve tabii bir ilişkidir; diğer taraftan da varlığın oluş nedenine metafizik ve mistik boyutta açıklama getiren bir felsefe, bir dünya görüşü durumundadır. İlahi aşk konusu ise Şekerim Kudayberdiulı eserlerinde en güçlü ve merkezî temalardan biri olarak yerini almıştır. Şair eserlerinde ilahi aşk motifine sık sık rastlanmaktadır. Özellikle kırk yaşından sonraki döneme ait şiirlerinde aşk konusuna sıkça değinilmektedir (Bayğarayeva, 2001: 145). Şair genellikle şiirlerinde Allah'ı “Yar” diye zikretmektedir. Örneğin:

“Hakikat Yar nuruna doysa birisi,

Onun canı ölmez parçalasa da”, diyerek Yar nuruna aşık olmaktan bahseder.

Ona ulaşmanın yolu ise:

“Bütün insan benim gibi Yar bulurdu,

Derin düşünce, sağduyuyla davranırsa”, - diye akıl yürüterek Yar'a ulaşmanın yollarını gösterir (Şekerim, 2000: 25).

Düşünür, şiirlerinde kalbinin daima Yar ile irtibat içinde olmasını, ondan bir an olsun gafil kalmamasını ister. Ona duyan ilahi aşkını dile getirir. Şekerim, aşkını herkesi kendine bağlayan büyücü olarak nitelendirir. Meşhur “Leyla - Mecnun” destanını bu duyguyu tasvir edebilmek için kullanır. Şekerim'in adı geçen destanı Kazakçaya nazire üslubuyla çevirmesinde de ilahi aşk motifi bulunmaktadır. Bir

yandan Mecnun'un Leyla'ya olan sevdasını dile getirerek öte yandan manevi aşktan bahsetmektedir.

Şekerim, insaniyeti, maneviyatı ve tasavvufu dile getirirken birçok güzel kelimelerden ustaca istifade ederek kendi ustalığını net bir şekilde göstermektedir. Aynı zamanda şair ilahi aşkın özelliklerin “içteki alev”, “içteki ateş”, “içteki dert” tabirleriyle de açığa vurmaktadır. Mesela “*İçteki aşkın alevi geçerek Leyla'nın gittikçe kalbi yanar*” (Kudayberdiuli, 1990: 311). Sadece “Leyla - Mecnun” destanında değil, diğer eserlerinde de Şekerim ilahi aşkı sembol diliyle betimlemektedir. Dolayısıyla onun ilahi aşk konusu söz olan şiirlerinde “Şem ile Pervane”, “Bülbül ile Gül”, “Mum ile Ayna”, “Aşığın Saçı”, “Aşk Derdi” gibi semboller geniş bir şekilde kullanılmaktadır. Divan edebiyatında sık sık yer alan “Pervâne ile Mum” motifi Şekerim şiirlerine de iz bırakmıştır. Burada mum ışığı ilahi nurun bir işareti olup, kelebek, aşık kulu simgelemektedir.

Zavallı bülbül Yar'a aşık oldu,

Söyledi Nurlu güle derdini.

Kelebek de muma ulaşırım diye,

Yandı bir an ateşte.

Araştırmacı L. Seytahmetova, Kazak tasavvufi edebiyatının Doğu edebiyatından geniş bir şekilde etkilendiğini öne sürerek aşağıdaki kanaate varmaktadır: “*Sufiler ilahi aşkın çift kutuplu sembolü olan “Bülbül ile Gül” hakkında çok dile getirmektedir. Çünkü onlar bülbüle kendilerini yansıtır, onların şarkıları ilahî aşkın bir belirtisidir*” (İran, 2007: 324). Mistik edebiyatta çiçek ve onun dikenleri Allah ve Onun sıfatlarını simgeler. Dikenler, insanların kendine yaklaşmasına kolay kolay izin vermez, onu almak için sufi çok emek harcamalı, onun dikenlerinin acısına katlanmalıdır. Böylece ilahi aşka ulaşmak kolay değil, gerçek sufi ona zorlanarak, kanlarını dökerek yetişir.

Şekerim, aşk ateşi çarpan kişiyi “zavallı bülbül” olarak tasvir eder:

Zavallı bülbül Yar'a aşık olarak, Nurlu güle derdini söyledi” (Şekerim, 2000: 244). “Temiz içkiyi getir, çirak. Olayım kaygıdan uzak, Boyum rahat, aklım uçmağ, Dilim bülbül, sözüm ırmak” demektedir (Şekerim, 2000: 255). Aynı zamanda “Görse ihtiyarsız öter mi şair bülbül, Gönlüne Yar büyüğü yerleşmezse”, “Güle aşık olup öten, Kızıl dilini bileyen, İçinde ateş parlayan, Dertli, hüznü bülbül benim” demesinde de derin bir anlam bulunmaktadır (Şekerim, 2000: 140). Allah'ın nuruna aşk olan insan ne kadar sıkıntı çekmişse bile, bu dünyanın çeşitli zorluklarıyla karşı

karşıya kalmışsa da bu niyetinden asla vazgeçmek istemez. Şekerim, ilahi aşktan bahsederken “*Bende bu duygu varken sizde de yok değildir. Fakat siz onu silerek şeytana meylettiniz*”, der (Şekerim, 2000: 244). Ona göre insanlar bu dünyaya geldikten sonra kötü yola düşerek ilahi aşkı unuttur. İlahi aşk kaybolunca da kişi kolay nefsinin tuzağına düşer, kendi menfaati peşinde hile, kötülük yapmaktan çekinmeyip, başkalarına zarar verir. Dolayısıyla nefisten arınmak için ilahi aşkın olması temel şarttır. Kişinin derun dünyası, kalbi, gönlü, niyeti ve amacı Yaradan’a yönelirse gerçek zevkin, gerçek aşkın tadına varılır.

Şekerim’in ilahi aşk duygusu aşağıdaki şiirlerine yansımıştır: “*Ecel, Bana İçecek Versen*”, “*Akıldan Düşünceye Sır Yayılırken*”, “*Gerçek Aşık Evliya*”, “*Şarap Akıl, Sarhoşluk Düşünce, Yar Hakikat*”, “*Parlak Ay Tam Dolarken*”, “*Ey, Yarımız, Ay Nuru*”, “*Yar Görmeyen Cahiller*”, “*Kalbimden Akan Kanımdan*”, “*Hayat Sırrını Gözlemlersen*”, “*Yakacağım Diye Ateşe Attım*”, “*Zavallı Bülbül Yar’a Aşık Olup...*”, “*Temiz İçeceği Getir, Çırac*”, “*Şem Senden Aydınım Diye Günahkâr Olup*”, “*Gerçek Aşkın Her Biri*”, “*Allah Gerçektir*”.

5.2. Beşeri Aşk

Şekerim’in birçok şiirlerinin temel konusu aşk üzerine kurulmuştur. Şairin beşeri aşkla ilgili yazdıklarından “Gerçek Sırrım” şiiri misal olur. Şair bu şiiri yirmi üç yaşında kaleme almış ve Ayhanşa isimli bir kıza yazmıştır:

Jıyırma üç jasımda
Bul ölen jazılğan,
Tabılmay basında
Özine layık en.
Munlı, küysiz, jesir bop jadır edi,
Minekiy, oylanıp, öz eni tabılğan.
Yirmi üç yaşında
Bu şiir yazıldı,
Bulunmadan başında
Kendisine layık makam.
Dertli, halsiz, esir olmuş idi,
İşte, düşünerek kendi şarkısını bulmuş.

Şair bu şiiri yazarken kendisini mutsuz hissetmektedir çünkü ailesi varken bir kıza aşk olmuştu. Şair sevgilisi ile tesadüfen karşılaşüyor ve ilk bakışta ona aşk oluyor. Ve kendisini aşk tuzağına nasıl düştüğünü anlamıyor:

Bakıtsız jüregim
Jalındanıp janıp tur,
Ümitti tilerim
Orınsız kalıp tur.
Akıl, kayrat, sabırdın beri ketip,
Adaskan asığın munlı enge salıp tur.

Bahtsız yüreğim

Alevlenerek yanıyor,

Ümitle dileğim

Yersiz kalıyor.

Akıl, gayret ve sabrın hepsi bitmiş,

Yolunu kaybeden aşığın dertli şarkısı söyleniyor.

İlerideki kısımlarda şair kendisini mecnun olarak, sevgilisin ise aklını çalan hırsız olarak tasvir ediyor. Sonunda çaresi kalmamış âşık kendisin sevgilisine teslim ediyor:

Akıl es surama, duvana sorlınan,
Mende akıl tura ma, baykasan porımnan.
Janım tenim erkinde ne kılsan da,
Özinsin ayamay evrelep kor kılğan.
Akıl sorma biçareyim kaybettim aklımı,
Canımı, bedenimi ediyorum sana teslim,
Beni böyle yapan sen değil misin zaten
Aklımı çalan hırsız da sensin
Oysa ömür boyu yanacağım, beni öldür yada dirilt.

Bu şiirden anlaşıldığı gibi Şekerim sevgilisine karşı şiddetli sevgi besliyor ve duyguların derinden etkileme sonucundan bu şiir ortaya çıkıyor. Ne yazık ki belirsiz sebeplerden dolayı şairin beşeri aşk konulu yazdıklarının sayısı sınırlıdır. Bu konuda en meşhur şiiri ise “Gerçek Sırrım”.

5.3. Tefekkür

Şekerim, Kazak edebiyatında ilk defa tefekkür konusuna değinen şairdir. Şekerim'in yaşadığı döneme kadar gelen şair ve ozanlar eserlerinde bu konu derin işlenmemiştir. Şekerim, özellikle hayatının son kısmına ait şiirlerinde detaylı bir şekilde tefekkür etmekten, çevreye bakarak derin düşünceye dalmaktan bahseder. Şair çevrede bulunan her yaratılışa farklı bir gözle bakmaktadır. Dağ ve taş, nehir ve göl, çiçekler ve çalılık, orman, tepe, bunların hepsinde Tanrı'nın ustalığı güzel bir biçimde görünmektedir. Aynı zamanda tabiat olayları: şimşek gürültüsü, yağmur ve karın yağışı, Ay ve Güneş'in, yıldızların dolaşımı, İlkbahar, Yaz, Sonbahar, Kış gibi yıl mevsimlerinin sırasıyla gelmesi dünyadaki kusursuz düzeni, sistemli bir tertibi tespit etmektedir. Düşünür, sıradan bir insan için günlük hayatta alışlagelmiş doğa olaylarından özel bir sırrı farketmektedir. *“Bütün bunlar Tanrı'nın çok büyük bir makinesinin ürünleri”* düşüncesi üzerine yoğunlaşmaktadır (Şekerim, 2000: 271). Bu konuda şairin *“Ayazlı Havada Pencereye”* adlı şiiri dikkate değerdir (Şekerim, 2000: 162). Şair kışın pencereye çeşitli desenler çizenin kim olduğu hakkında düşünmeye çağırır. Karın çeşitli parçaları birbirine kesinlikle benzemez. Demek ki, karın küçük bir tanesinden bile bir Tanrı'nın sonsuz ustalığını görmek mümkündür. Şekerim:

“Çıktığım Cengizdağı Bir Büyük Dağ” adlı şiirinde: *“Dağa çıkıp çevredeki yaratılış üzerine akıl yürütmek canın istediği bir uğraştır. Gündüzü takiben gecenin gelmesi, Ay ve diğer yıldızlar döndüğünde Demirkazık yıldızının yerinden hareket etmemesi gerçekten de ilginçtir. Bazen şimşek çakar, sonra da yağmur yağar. Ateş ile suyun aynı yerden çıkması da dikkate değerdir, der (Şekerim, 2000: 290). Böylece Şekerim, deniz ve nehirlerden yükselen buharın nasıl yağmur ve kara dönüştüğü üzerine düşünmeye çağırır. Tabiattaki geri dönüşün bir ürünü olan yağmur ve kar tekrar deniz ve ırmaklarla birleşir. Yeryüzündeki çeşitli bitkiler kar ve yağmur suyundan beslenir. Bunlar insanlar için hayati öneme sahip olan meyve ve sebzelerin yetişmesini sağlar. Yeryüzünde yetişen bitkilerin bazıları yemek olup, bazıları da ilaç, zehir olarak kullanılmaktadır. Demek ki, onların arasında insan için yararlısı, hem zararlısı da bulunur. Şekerim, bunları bakmakla kalmayıp, ağaç ve çiçeği, bitkilere incelemeyi tavsiye eder.*

Şekerim, taşa yetişen kınanın yapısını da anlatmaya çalışır. Öncelikle bununla ilgili bilgileri *“Üç Gerçek”* adlı eserinde ortaya koyar:

Taş ve kum ve kemiklerde bulunan kınaya baktığınızda kınanın altında taş ve kemiğin yüzünde toprak gibi bir unsurun bulunduğunu anlarsınız. Bu toprak gibi

unsuru tabiat nereden getirmiştir? Benim anladığım kadarıyla su ile toprağın ılık ortamında bitki yetiştiği kadar taşla hava, ılık su gibi malzemeler birleşerek kınayı büyütmektedir (Kudayberdiuli, 1991: 37). Şekerim diğer şiirlerinde okyanusta yaşayan elektirikli yılan balığı, manyetik hakkında da bilimsel açıklamalar getirir. Manyetiğin özelliği gerçekten de çok şaşırtıcıdır. Şekerim, bunların hepsini kendi deyişiyile “aklın süzgecinden geçirerek”, “şimdi bunların üzerinde niye düşünmüyoruz?” sorusunu ortaya atar.

Şekerim “*Yaratılış Başlı Hareket*” adlı şiirinde tüm yaratılışın hareket aracılığıyla gelişmekte olduğunu öne sürmektedir (Alşinova, 2013: 41). Tüm hareketi yaratan tek Tanrıdır. Dolayısıyla dünyadaki bütün yaratılış bir anlam için hareket etmektedir. Şair bitkinin tohumu, yumurta ve şehveti buna örnek olarak getirir. Bu üçü de dünyayı oluşturan temel yaşam öğeleridir. Bitkinin tohumu ilkbaharın güneş ışığı geldiğinde tomurcuklanmaya başlar. Kuşlar da yumurtlayarak ondan civciv çıkarmak üzere yumurtaların üstüne yatarak nesil çoğaltmak ister. Onlar için de nesil çoğaltmak anlam taşımaktadır. Bu şekilde de insan da çoğalmaya girişir. Ana rahmi döllandikten sonra ondan bebek doğar. Bunların hepsi yaşam hareketiyle uyum sağlamaktadır. Şekerim, bitkilerde duygunun, hayvanlarda ise canın bulunduğunu öne sürer. Fakat insanın psikolojik yapısı sadece bunlarla sınırlandırılmaz. Şekerim onlarda en mükemmel özellik, yani ruh vardır sonucuna varır.

Şekerim’in tefekkürle ilgili şiirleri: “*Açılan Göz Bir Şey Görmeden Durur Mu?*”, “*Akıl Kuşu Şaşmadan Yükselirse*”, “*Akıl Dediğin Sınırsız Bir Parlak Nur*”, “*Altın Gibi Kızıl Şarap*”, “*Başında Can ve Beden Farklı*”, “*Önce Sen Bir Çocuktun*”, “*Ey, Gençler! Nasıl Dersin Bu Dünya!*”, “*Yaratılış Başlı Hareket*”, “*Ayazlı Havada Pencereye*”, “*Güneşten Niye İniyor Bunca Işık?*”.

5.4. Milliyet

Şekerim kendi milletini, Kazakları tüm kalbiyle sevmiş, ölene kadar halkının halini dert etmiş bir kişidir. Özellikle onun “*Bildiğimi Yazardım*” şiirinde halkı eğitmek için gazete ve dergiye çeşitli makaleler yayınladığını, fakat insanların bundan düzelmediğini belirtir (Şekerim, 2000: 71). Milletın derdi kalbini yakar ve kimse sözüne kulak asmayınca umutsuzluğa kapılır. Fakat sabır, gayret, vicdan, merhamet, namus gibi temel vasıfları yardıma yetişir ve şairi kaygıdan kurtarır. Bu şiirin sonunda şair millet için ömrü bitinceye kadar emek vereceğine söz verir. Bu şiir, Şekerim’in ne

kadar insansever, hoşgörülü kişi olduğunu kanıtlamaktadır. Hatta Şekerim kör, cahili bile aydınlığa kavuşturmayı, onlara eğitim vermeyi ister.

Şekerim, milletini gerçekten de seven kişinin sadece milliyet hissiyle yetinmeyip, temiz kalple ve vicdanla halk uğruna çalışmasını tavsiye eder. Dolayısıyla Şekerim, hem vatana, hem de halka faydası olmayan yalan milliyetçiliği sert bir dille eleştirir. Düşünür, “Abay” dergisinde yayınladığı “*Milliyetçilik Hakkında*” adlı makalesinde bu düşüncenin üzerinde ısrarla durmaktadır:

“Abay” dergisinin ikinci sayısında Mannan kardeşimizin “Milliyetçilik” adlı makalesine kendi görüşümü bildirmek isterim. Benim anladığım kadarıyla bu adam: “Milliyetçilikten kültür, kültürden insaniyet doğar”, demiştir. Bunun bir kanıtı olmalı! Hâlihazırda Avrupa, milliyetçilik ve medeniyetin en yüksek safhasında bulunmakta, fakat onlar insan uğruna ne yapmaktadır? Bana göre, şimdiye kadar onların milliyetçiliği bencillikten kurtulamadı. Bunun sebebi nedir? Milliyetçilik medeniyeti doğurduysa bile temiz kalbi doğuramadı; temiz kalp dediğimiz vicdan (tüm insanlara sevgi, şefaak, adalet), Kazakça bütün insanları kardeş olarak görüp onlara acıyarak adil davranmaktır. Böyle bahsedildiği kadarıyla temiz kalpli insanlar çoğalmadan insancılık yenemez. Milletin eksikliğini gidermek, kazancı başkalarına zararsız yolla bulmak temiz kalbin (vicdan) işidir. Bunu kim yapar? Mannan kardeşimiz: “Tüm partilerin amaçları doğrudur”, demiştir. Fakat hakikat tek değil miydi?

Bence, XX. yüzyıl sanatçılarının bilimi ve işinden kendi nefsine kulluğu daha büyük gibidir. Hulasası, temiz kalp nasıl bulunur? Onu nasıl çoğaltabiliriz? Bütün amaç, bütün niyet bu olmalı. Hz. İsa'nın “Şu işi yapmasan, şu işlerden çekilmesen, gökyüzü padişahlığına ulaşamazsın” demesi hepsine ortak temiz kalp değil miydi? (Kudayberdiuli, 1918: 15-16).

Bu makalede Şekerim, faydasız milliyetçiliği değil millete hizmeti olumlu değerlendirir ve onu temiz kalbin vazifesi sanır.

5.5. Eğitim

Şekerim, aydınlanma, eğitim meselelerine de çok önem vermiştir. Hayatının son dönemine doğru çocuk eğitimi, ruh terbiyesi hakkında da şiirleri kaleme almıştır. Araştırmacı N.Sultanova Şekerim eserlerindeki eğitim konusunu beş kısma ayırarak incelemektedir: “1. Akıl ve düşünce eğitimi; 2. İnsaniyet eğitimi; 3. Estetik eğitim; 4.

İş ve çevre eğitimi; 5. Aile eğitimi” (Sultanova, 2007: 13). Onun şiirlerine bakıldığında eğitimin tek amacı olduğu görülmektedir. Bu insanın davranışını düzelterek yeni bir ahlaki safhaya yükseltmektir. Bunun sayesinde kişinin topluma, çevreye, tabiata olan ilişkisi değişerek iç dünyası gelişir.

Şekerim, şiirlerinde öğüt ve nasihatle her insanı kemalete erdirmenin mümkün olabileceğini dile getirmektedir. Buna göre nasihat karakterli şiirler kişinin kalbini etkileyerek onun olumsuz niteliklerinden arınmasına katkıda bulunur. Dolayısıyla düşünür “*Şiir, nasihat söz, atasözü, maniler – Doğru söylene devasız derdin şifası*”, demiştir (Şekerim, 2000: 91). “Devasız dert” – düşünce ile kalpteki kötü özelliklerdir. Şekerim’in “*Hepsini unut, çocuklara eğitim ver, Yavrusunu eğitir doğan kuşu da*” şeklinde gelen şiir satırlarından gelecek nesle olan merhametini, onlara eğitim verme yolundaki cesaretini anlamak mümkündür (Şekerim, 2000: 71).

Şairin eğitici şiirlerin temel amacı toplumu cahillikten kurtarmak, aydınlığa çıkarmaktır. Milletini seven insan olarak Kazakların bilimsizliğin eleştirdi ve bu karanlıktan kurtulmanın yolu eğitim olduğuna inandı.

Ke,l jastar ,biz bir türli jol tabalık,
Aram, ayla, zorlıksız mal tabalık.
Öşpes ömir, tausılmas mal bererlik
Bir bilimdi danışpan jan tabalık.
Gel gençler, biz bir yol bulalım
Haram, hile, şiddetsiz çalışalım
Edebi ömür, sonsuz bereket verecek
İlim, bilim yolunda hadi yürüyelim.

XX. yüzyılda eğitici düşüncelerin gelişmesi daha önce Abay Kunanbay’ın şiirleri sayesinde gerçekleşmiştir. Talebesi olarak Şekerim “Nasihat”, “Sen ilime” gibi şiirleri yazarak hocasının yoluna devam etmiştir.

Jas ötti tınımsız,
Önersiz, ğılımsız,
Nadandık jolimen
Kettim- av bilimsiz.
Okıtpay balamdı,
O da östi tıyusız.
Oylamay şamamdı
Aldı-artım jiyusız.

Yıllar geçti durmadan

Sanatsız ve ilimsiz

Cahillik yolu ile

Yürüdüm bilimsiz.

Okutmadım çocuğumu,

Onlar da büyüdü yasağız

Fark etmedim durumu

Her yerim dağınık – der. Şair bu şiirinde “Çocuğu bilim yoluna küçük iken yönlendir, sadece bilimli insan hayatta kendini bulur, toplumu yönetir. Bilim sonsuz hazinedir ” gibi ifadede bulunur (Kaliyeva, 2009: 100).

5.6. Gençlik

Şekerim yaşadığı toplumu eleştiri yaparak, cahillikten kurtulma yolunu düşünmekle çok zaman geçirmişti. Şair aydınlanma yolu ilim yolu olduğuna inanmıştı. Şairin “Gençlik hakkında”, “Gençler”, “Ben gidiyorum” gibi şiirlerinde gelecek nesle, gençliğe sürekli göndermeler yapmaktadır. Şair şiirlerinde ideal gençlik oluşturma konusunu ele almaktadır. Yaşadığı dönemdeki gençliğin bir çıkmazda, yanlış yolda olduğunu düşünen şair ‘Gençlere’ şiirinde genç nesle tavsiye ve yönlendirmelerde bulunmaktadır.

Düşünür ahlak konularına değindiği şiirlerini gençlere hitabe şeklinde yazmıştır. Çünkü gençler Şekerim’in gözünde yeni zamanın temsilcisi, geleceğin anahtarıdır. Dolayısıyla onları insan sever olarak yetiştirilmesi gerektiğini söylemektedir. “Eleştirmek ve kıskançlık” şiirinde ise yeni nesle bir yönlendirmede bulunur, milletin istikbali ve istiklali gençlerin ellerinde olduğunu, onların çabalarıyla kurulacağına inanmaktadır:

Aldığın sokpağın atrkı tüzer,

Ğılım degen narse emes küder üzer.

Minin alıp, mindige minsiz kosıp,

Bürnğini janartıp, jastar tüzer.

Öndekinin hatasını bir sonraki düzeltir,

Bilimden hiç bir zaman ümit üzülmez.

Kusurlunun hatasını bularak,

Eskileri gençler düzeltir.

“Nasihat” şiirinde ise şair toplumun zengin, varlıklı kimselerine seslenmektedir. Ve çocuklarına eğitim verilmesini, ilim öğretilmesi gerektiğini ve bu yolda onların önder olmasını, servetini bu hedefte harcamalarını dile getirmektedir.

Kel, baylar, balandı okıt, ğılım izde,
Kazaktı bastaytūğın karu sizde.
Partiyağa ŐaŐkanŐa, oŐığan sal,
Kolında koreğin bar kezinizde.
Gel, zenginler, çocuğunu eğit, ilim ğret,
Kazakları aydınlatan sizler işte.
Partiye değil, harca bu yola paranı,
Elinde malın gücün var iken.

5.7. Adalet

Şekerim'in manevi hocası Abay “*Allah'ı sev, insanı sev ve adaleti sev*” diye güzel öğüt vermiştir (Kudayberdiulı, 2007: 8). Dolayısıyla bütün insanlara ayırım yapmadan merhametle bakmak, adaletli olmak, zayıflara yardımda bulunmak Şekerim Şiirlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. “*Kardelen Bahçesi*” adlı Şiirinde insanların makam düŐkünü olmasını eleştirir, yerine adalet yolunu seçme tavsiyesinde bulunur:

Zlim bop eldi kırsandağı,
Kojanız sebep bolmay ma

Patsa bop kanşa trsandağı,

Bir kuni ol dawren solmay ma.

Bürokrat yolunu bırakınız,

Adalet yolun seçiniz.

Toplumunu korkutup ynetseniz,

Tvbeye gel, yapmayın (Kudayberdiulı: 1988, 149).

Şairin Şiirlerinde baŐvurduğu lirik kahramanın temel vazifesi kendi manevi dünyasını zenginleŐtirmek, hayırlı iŐler ve adaleti teŐvik etmektir. Şairin nitelendirdiği “insan-ı kmil” ise adalet ve namusu yoldaş edinen, vatani ve yurdunu seven, Yaradan'a yakın duran kişilerdir. Şekerim'in 1911 yılında yayımlanan “*Kazak Aynası*” kitabı insaniyet, ahlak konularına ışık tutan temel eserlerden oluşmaktadır.

Kitapta bulunan diğerk şiirlerde de insanlara faydalı iş yapmak, onlara her zaman adaletli davranmak gibi özelliklerden bahsedilmektedir. Bu düşünce şairin “*Sen Bilime Düşkün Olsan*” şiirinde de devam etmektedir. Şair gençleri eğitim almaya davet etmektedir, bilim öğrenmede asıl amaç, insanın kendi çıkarlarını değil, bütün halkın menfaatini sağlanması gerektiği söylemektedir:

Önerindi kür şiritpe,
Ornına anık jümsamay.
Ökinişi ketpes onun,
Öz oyında boksa öler.
Kay ğılımdı bilseniz de,
Kazir oni elge jay.
Kür işinde ketkeninşe,
Paydalansın özgeler.
*Sanatının boşuna çürütme,
Tam gereğine harcamadan.
Pişmanlığı gitmez onun
Boşuna ölse eğer de.
Ne bilimi öğrenseniz de
Zamanında halka öğret.
Boşuna içinde çürüyeceğine
Faydalansın başkalar* (Şekerim, 2000: 238).

Şair “*Yeryüzüne Bakarsam*” adlı şiirinde yeryüzünde çok milletin yaşadığını ve onların çeşitli inançları olduğunu dile getirir. İnsanlar kendi bilinç düzeyine göre Hakikati farklı algılar ve bundan dolayı bizim onlara saygı göstermemiz gerektiğini söyler. Bu şiirden Şekerim’in insanlara olan merhameti net bir şekilde göze çarpmaktadır. “*Kişinin Kusurunu Affedersen...*” şiirinde de gençleri dosta merhametli, düşmana adaletli davranmaya davet eder (Şekerim, 2000: 87). Çünkü kötü kalpli kişi Allah’ın gazabına nail olur, diğer insanlarla barış, dostluk içinde yaşayamaz.

Şekerim’in adalet konulu şiirleri aşağıda sıralanmıştır: “*İnsanlık Vazifen*”, “*İnsandan Üstün Canlı Yaratılmamış*”, “*Bildiğimi Yazıyordum*”, “*Âlimler Söz Yazıp Haykırdığında*”, “*Kişinin Kusurunu Affedersen*”, “*Yeryüzüne Bakarsam*”, “*Korkma Dostum Sözümden*”.

5.8. Vicdan

Şekerim Kudayberdiuli'nın "Vicdan" zamanlar geçtikçe daha da çok ihtiyaç duyulmaktadır. Düşünürün de kendi şiirlerinde sık sık bahsettiği ilim insan ile toplumun ilişkisini düzelter, ahlaki bozgun dan kurtaran yol olarak görülür. En önemlisi, "Vicdan" her zamanın manevi ihtiyaçlarını tamamen karşılamaya yeterlidir. Aynı zamanda insanı bunalımdan kurtararak kemalet e erdirir.

Şekerim, "Vicdan":

Tüm insanlara mutluluk getiren, adaletli, merhametli ve insaflı olmayı öğreten, namus ve vicdan temelinde oluşan ilim" olarak nitelendirir. Vicdan ilminin kapısı insan temiz kalpli dereceye ulaştıktan sonra açılır. Şekerim, "Üç Gerçek" eserinde vicdan özelliğinin şartlarını tespit etmiştir. Ona göre vicdan insaf, merhamet ve adaletten ibarettir. "Vicdan çift dünya için de gereklidir. Buna inanmayan kişinin kalbini bilim, sanat, kanun, yol temizleyemez. Vicdan canın desteğidir. İnsan canı öldükten sonra vicdanlı olup, hiçbir şeyden zarar görmez demiştir (Meirmanov, 2000:110).

Abay, "Vicdan", "İnsan-ı Kâmil" kaideleriyle birlikte canlandırarak en temel ölçü olarak "kalbi" öne çıkarmaktadır. Ona göre kalp insan bedeninin padişahıdır. Şekerim Kudayberdiuli'nın eserlerine, şiirlerine bakıldığında onun insanı, toplumu düzeltme yolundaki faaliyetlerini aşağıdaki şekilde düzenlemek mümkündür:

Öncelikle insan eserlerindeki toplumsal-egitimsel meseleler genellikle yoldan sapan, bozulan kişileri "Vicdan" aracılığıyla eğitmeye, doğru yola çağırma ya çalışır. İkinci olarak, eğitimi doğru, düzenli bir şekilde oluşturarak adalet, namus üstün olan zamana yetişmeye davet eder. Üçüncü olarak, gelecek neslin şaşmamasına, insancılığı, imanı oluşturarak kimsenin hakkını yememeyi nasihat eder (Kudayberdiuli, 1991).

Şekerim'in "Vicdan" ilişkin şiirleri: "İnsanlık Vazifen", "Anneden İlk Doğduğumda", "Âlimler Söz Yazıp Haykırdığında", "Vicdan İlmi Okunursa".

5.9. Hürriyet

Şekerim, Kazakların hürriyetini oldukça istemiştir. Özellikle Çarlık Rusyası yıkıldıktan sonra "gerçek hürriyetin geldiğine" inanır. Şiirde:

Bostandık tanı attı, kazağım, körinder,

Arga ie başsının sonınan erinder.

Tan artınan hakikat kun şıgadı,

Erinşek, jalkaulık adetten bezinder.

Hürriyet tanı attı, ey Kazaklar, görün,

Namuslu önderin ardından gidin.

*Tanın ardından gerçek gün çıkar,
Tembellik ve erinme âdetinden kaçının.*

Birlik ve isteklerinizi emekle kazanın,
Hünerli sanatlı memleketlerden örnek alın.

Çekemezliğin bencil gözünü yok edip,

İlerleyip bağımsız bir halk olarak kalın (Kudayberdiuli, 2007: 58), - diye müjdelemiştir.

Fakat Sovyet iktidarı da acımasız kanlı politika takip edince Şekerim büyük bir hayal kırıklığına uğrar. Hürriyetin hala gelmediğini anlayarak çok üzülür:

Isılğan erte sezgişter,

Alıstan karap körgişter,

Eline meyirim bergişter

Ziyanan jurer jaskap ak.

Bulunmaz gerçek özgür kişi,

Yaratılış yönetir zamanı.

Gösterir muhtaç, azap sana,

Çektirir hayat cezanı.

Meni korkak dersinder,

Etimdi süitip jersinder,

Kim öz elin ölsin der,

Bal aşa ğoy tap taza ak.

Kullanır seni güçlü hükümet,

Gemsiz serbest halk olmaz.

Hakarete ağlayıp, haykır da geç,

Hürriyet olacak yer bulmaz (Şekerim, 2000: 32).

Böylece Kazakların özgürlüğünü isteyen şair eserlerine hürriyet motifi kalıcı bir damga vurmuştur.

5.10. Emek

Emek, eskiden edebiyatta çok sık karşılaştığımız bir konu halinde bulunmaktadır. Şekerim de, diğer düşünürler gibi kendi şiirlerinde emek vermenin önemi üzerinde fazlaca durmuştur. Özellikle gençlerin, sonraki neslin emeğe gönül vermesini, faydalı bir işle uğraşmasını istemiştir.

Onları kendileri için ve halk, toplum, vatan uğruna emek vermeye, eğitim almaya, bilimle ilgilenmeye davet eder. Araştırmacı S. İztileuova bununla ilgili olarak aşağıdaki görüşünü belirtmiştir: “*Şekerim Kudayberdiuli'nin edebî mirasının temel eksenini “samimi emek” sahibi olan insan-ı kâmilî oluşturmak, bundan hareketle toplumu düzeltmektir*” (İztileuova, 2007: 3). Şair eserlerinden anlaşılabilir husus, tembellik ve üşengeçlik, hareketsizlik, eğlence düşkünlüğü, insanı bozan illetlerdir. Bu açıdan bakıldığında, adı geçen kötü davranışlardan kurtularak emek vermeye çalışmak insanîyeti kemâlete erdiren büyük özelliklerin başında gelmektedir. Şekerim'in bu konudaki şiirlerinden manevî hocası Abay'ın amaç ve hayallerini görmek mümkündür. Kişideki iman niteliğinin önemini vurgulayarak gençlere insanlık, akıl, bilim ve emek vermeyi iyice öğrenmeyi tavsiye etmek de Abay'ın sunduğu örnektir. İkisi de, insandaki olumsuz davranışları yok etmenin yolları olarak ön plana bilim, akıl ve emeği yerleştirir. Haset, haksızlık, zalimlik, yalancılık, dedikodu yapmak ve cehalet, insanların iyi özelliklerinin görünmesine ket vuran zararlı mizaçlardır. Şair, bunların sadece bireysel davranış tarzları olmayıp toplumdan silinmesi gereken huylar olduğunu öne sürer.

Samimi emek, temiz kalp, vicdanlı aklın bulunduğu yerde insan nefisini dizginler, adaletsizliği, yalancılığı engeller. Söz konusu değerler vasıtasıyla insan doğru yolu bulur. Şekerim bu yüzden:

Talaptan da bilim men öner üyren,

Bilimsiz,

Önersiz,

Boladı akıl tül.

Maktnba salınba,

Mansaptın tağı uşin.

Napsine biletpe,

Basınnın bağı uşin.

Emekle,

Örnekle,

Sanat öğrenilse,

Ferahlar gönül,

İyileşir ömür,

Vicdan ilmi öğretilse.

Böylece o, insan mutluluğu bilimden, vicdandan, emekten ve aile huzurundan bulur görüşünü izler.

5.11. Tabiat

Doğa kavramı bütün şair ve yazarların, sanatçıların eserlerinde önemli bir yer edinmektedir. Kimi sanatçılar tabiatı kendi yaşadığı dönem şartları açısından ele alır. Kimisi tabiat ile yaşadığını dile getirir, kimisi de kendi şiirlerinde tabiatı betimlemekle birlikte o andaki halinden, davranış ve huyundan bahseder. Nitekim tabiat sözlü edebiyatta büyük bir ölçüde yer tutmaktadır.

Şekerim'in tabiat konulu şiirlerinde insan duygusu, psikolojik motifler, düşünceler, tabiat görünüşü detaylı bir şekilde işlenir. Onun “Kurt ile Bildircin”, “Ayazlı Günde Pencereye...”, “Altın Gibi Kırmızı Şarap”, “Kurt, Tilki ve Bildircin”, “Kardelen Bahçesi” başlıklı şiir ve nasihat sözlerini incelerken çeşitli tabiat olayları aklımıza gelir. Yazın iyi havasını, sonbaharın sert rüzgarını, kışın soğuk görünüşünü ve ilkbaharın güzel manzarasını hissediyormuş gibi olursunuz (Kocayeva, 2005: 85). Özellikle “Kardelen Bahçesi” adlı şiirinde kardelen çiçeği ve kokusu zengin niteleme yöntemleriyle tasvir edilir. Ona bakarak tefekküre dalan insanın aklı genişler, der. Tatlı meyve ve nurlu çiçeği sağduyulu, temiz kalpli gençlerin isteyebileceklerini belirtir.

Jemisti, jaksı iyisti bül baişeşek,

Aralayık, paydasın körem desek.

Üğımdı, milı jastın oyun kozğap,

Üktırar talay talim, talay esep.

Meyveli, güzel kokulu bu kardelen,

Gezelim faydasını görmek için.

Akıllı, zeki gençleri etkileyerek,

Öğretir birçok talim ve eğitim, der.

“Ayazlı Günde Pencereye...” şiirinde kışın pencereye düzen desenlere bakarak Tanrı'nın kudretini tanımanın önemini bildirir.

Kün ayazda terezege,
Neşe türli gül tüser.
Sonşa ademi tüsti nege
Kim tüsirdi, oy jiber.
Ayazlı günde pencereye,
Çeşitli çiçek düşer.
Bu güzellik düştü niye,
Kim yaptı bunu, düşün, der.

Şekerim'in tabiat konulu şiirleri çevrenin güzel manzarasını seyretmekle yetinmeyip ona Tanrı'nın kudretinin tecellisi olarak bakmanın önemini vurgular. Şair, tabiatın çeşitli sırlarını düşünen kişinin aklı zenginleşerek bilime yönelir, diyerek kendi görüşünü açığa vurur.

5.12. Dini Konular

5.12.1. Allah

Şekerim aşık edebiyatı geleneğiyle Allah'a olan sevgisini büyük bir coşkuyla dile getirir. Sıkıntılara kapıldığı anda da O'dan hiç umudunu kesmez. Bazı şiirlerinde Allah'ın dünyaya koyduğu nizamından bahseder, O'nun kaza ve kader sahibi olduğunu vurgular.

Düniyeniñ ol tuvralı cazası cok,
Biz sökti dep toqtay ma Alla atқан oқ.
Pärmenimen aynalğan çarkıfelek –
Kün men ay, culdız, äue, cer menen
kök.

Kimde-kim kayğı tartıp beynet körse,
Sum calğanniñ kılğanı bul dey berse,
Älbette, bul – tağdırğa narazılıq,
Tübi Allağa karşılık, ondayğa erse.
(Kudayberdiuli, 2007: 29)

Dünyanın bu hakkında cezası yok,
Biz kızdı diye durur mu Allah'ın attığı
ok.
Tüm gücüyle dönen çarkıfelek –
Güneş, Ay, Yıldız, hava, Yer ile Gök.

Birisi eziyet çekip, mihnet görse,
Kötü dünyanın yaptığı budur derse.
Tabii ki, bu kadere başkaldırı,
Sonunda Allah'a asilik devam ederse.

Şekerim, Allah'a gerçek gönülle yalvararak O'nun emirlerine uyan kişinin arzularının gerçekleştirileceğinden bahseder. Allah'a sığınmakla bütün manevi sıkıntıların giderilebileceğini ifade eder.

*Bir Allağa sığınan adam ölmes,
Kudaysız ku kolınan is te kelmes.
Belin bekem buğannın beli talmas,
El buzsa da, adaldık özgerilmes.
Bir Allah'a sığınan kişi ölmez,
(Kudayberdiuli, 2007: 34)*

Tanrısız kimsenin elinden bir şey
gelmez.
Bel bağlayan kişinin beli yorulmaz,
Halk bozsa bile samimiyet
değiştirilmez.

5.12.2. Peygamberler

Hz. Musa

Şekerim, “*Peygamber Musa rast gelse*” isimli şiirinde Hz. Musa ile ilgili düşüncelerini aktarır. Onunla görüşme fırsatı elde edebilirse ne söyleyeceğini anlatır.

*Payğambar Musa colıksa,
Söylesip köñlim ornıksa,
Adastı cebirey der edim,
Täurattı qayta tolıқта.
(Kudayberdiuli, 2007: 32)*

Peygamber Musa rast gelse,
Söylesip gönlüm kurtulsa,
Yanıldı Yahudi derdim ben,
Tevrat'ı tekrar doldur.

Hz. İsa

Şekerim de bazı şiirlerinde Hz. İsa'nın göğün dördüncü katında bulunduğu bahseder. “*Dost sohbetinde*” şiirinde sohbet sırasında aktarılan ilahisi ve hikmetlerin Hz. İsa'yı bile etkileyici gücünün olduğunu dile getirir.

*Tañda Şolpan än salıp,
Sözime qobız küylese.
Kökte Ğaysa qozğalıp,
Änimmen qosa biylese.
(Kudayberdiuli, 2007: 30)*

Sabahleyin Zühre şarkı söyleyip,
Sözüme kopuz çalarsa.
Gökte İsa hareket ederek,
Sazımla birlikte dans ederse.

Dini rivayetlere göre Hz. İsa'nın ebedi diri olduğu önemli bir gerçektir. Şekerim de bu delillere dayanarak Hz.İsa'nın sabah yeliyle birlikte yeryüzüne ineceğini söyler.

*Ğaysaday can beretin tañniñ celi,
Kayğımdı celge uşırıp tirilt meni!
Akılım, kârilikke cabırkama,
Talpınıp tağı da aktar dñniyeni.*
(Kudayberdiulı, 2007: 47)

İsa'ya can veren sabah yeli,
Kaygımı yele uçurup dirilt beni!
Akılım, yaşlılığa efkârlanma,
Çalışıp, yine de gez dünyayı.

Şair, diğer bir şiirinde Hz. İsa'ya rast gelirse neler söyleyeceğini de anlatmıştır.

*Ğaysanı körsem eger men,
En der edim kayta sen.
Seni Ƙuday dedi de,
Ayrıldı halkın dininen.*
(Kudayberdiulı, 2007: 32)

İsa'yı görsem eğer ben,
Diril derdim tekrar sen.
Seni Tanrı dedi de,
Ayrıldı halkın dininden.

Hz. Yusuf

Şekerim, şiirinde Hz. Yusuf'un Ken'an ayı sıfatından yola çıkarak onun nasıl Mısır padişahı olduğundan bahseder.

*Kanğamdağı ayımsın,
Mindin Mısır tağına.
Endi otırmak sağan mın,
Şık zındannan bağıma.*
(Kudayberdiulı, 2007: 98)

Ken'an'daki ayımsın,
Bindin Mısır tahtına.
Şimdi oturmak sana ayıp
Çık hapisten bahtıma.

Şekerim, Hz. Yûsuf'un güzellik nurunu Güneş ışığına benzetir ve ona aşk olan Züleyha'nın gönlündeki arzusunu yerine getirebilmesi için çeşitli çarelere başvurmak zorunda kaldığını söyler.

*Cüsiptegi suluv cüz,
Kündey nurın cayğızğan.
Zılıhanı bilemiz,
Ar-uyattan tayğızğan.*

Yûsuf'un güzel yüzü,
Güneş gibi nurunu saçmıştır.
Züleyha'yı biliriz
Namus ve vicdandan caymıştır.

Hz. Muhammed

Şekerim de Hz. Muhammed'e hitap ederek kendi yaşadığı zamanda sahte din adamlarının çoğaldığını ve Kur'an'ın yanlış öğretildiğini ifade eder. Hz. Peygamberle görüşürse bunları anlatacağına söz verir.

*Muhammeti köre alsam,
Söz aytıp cauap bere alsam,
Adastı molda der edim,
Kuraniñdi üyret kele alsañ.
(Kudayberdiuli, 2007: 32)*

Muhammet'i görebilsem,
Söz söyleyip cevap verebilsem.
Yolunu şaşırdı molla derdim,
Kur'an'ı öğret gelebilirsen.

5.12.3. Melekler

Şekerim şiirlerinde meleklerden de bahseder. Şair, melek kavramını genel anlamında kullanır. Ona göre melekler her zaman gaipten haberler getiren yaratıklardır. Aynı zamanda melekler merhametin, manevi temizliğin simgesidir. Onlar yeni doğan bebekler gibi paktır. Dolayısıyla insanlar kalbini kirlilerden arındırarak melek gibi temiz olmaya çalışmalıdırlar.

*Bayağıda cas bala ediñ sen,
Oyñ buzılmağan, köñil!
Periştedeý taza ediñ sen,
Kıyanat kılmağan, köñil!
(Şekerim, 2000: 55)*

Önce çocuktun sen,
Aklın bozulmamış, gönül!
Melek gibi temizdin sen,
Haksızlık yapmamış, gönül!

5.12.4. Şeytan

Şeytan, Şekerim'in şiirlerinde çok işlenmiş önemli konulardan biridir. Şekerim, hayatının son döneminde yazılan tasavvuf konulu şiirlerinde şeytanın kötülüklerinden sık sık bahseder. Çeşitli dünyevi arzuların, servet ve fazla malın bazen nefis ve şeytanın tuzağı olarak kullanılabileceğine dikkat çeker. Temiz kalpli insanın Tanrı'nın yolunu bulacağını, kötü yürekli, haksız insanın ise şeytan yoluna düşeceğini belirtir.

*Täñiri colı aq cürek,
Şaytan değen kıyanat.
Ak cürekti erterek,
Esker-dağı kıl âdet.
(Şekerim, 2000: 130)*

Tanrı yolu ak yürek,
Şeytan yoludur hıyanet.
Ak yüreğe erkenden
Dikkat et ve âdet et.

Şair, kimseye zarar ve zahmet vermeden aciz ve miskinlerin halini sormanın, elden geldiği kadarıyla başkalara yardımda bulunmanın mahiyetini vurgular ve bunları yapan kişiden şeytanın uzak duracağını anlatır.

Eşkimge ziyar tıgızbey,

Käriptiñ köñilin küygızbey,

Saytanğa betten süygızbey,

Cüregiñdi nurmen cuv.

(Şekerim, 2000: 287)

Kimseye zarar vermeden,

Miskinin gönlüne değmeden,

Şeytana yüzünü öptürmeden,

Yüreğini nurla yıka.

5.12.5. Semavî Kitaplar

Şekerim, şiirlerinde semavî kitaplar hakkında anlatır onların faziletlerinin üzerinde durur. Aslında Tanrı kelamında sevgi, şefkat, merhamet konusu iyice işlenmesine rağmen insanların onlarda geçen ayetleri kendi amaçlarına göre yorumlayarak birbiriyle acımasızca savaşa girdiğini şiddetle kınar.

İncil, Kuran bəri aytıp tursa-dağı,

Mağınasınan ayrılıp qara basar.

Söytip buzıp, büldirip esil dindi

Din dese bilimdiler tura qaşar.

İncil, Kur'an hepsinde söylense de,

Anlamından ayrılıp yoldan sapar.

Böylece gerçek dini bozarak

Din dese bilginler hemen kaçır

(Şekerim,

20

SONUÇ

Bu çalışmada, Kazakların ünlü şairi Şekerim Kudayberdiuli'nin şiirleri ve destanları, çevirileri, nesirleri dil ve üslûp, şekil ve tür bakımından incelenmiştir. Aynı zamanda şair eserlerindeki temel konular ele alınarak Kazak edebiyatına sağladığı katkısı önemli bir ölçüde söz konusu olmuştur. Hem şairi hem de şairin eser verdiği Kazak Millî Edebiyatını daha iyi anlamak açısından, önceden onun eserlerini toplu şekilde incelemeye ihtiyaç vardı. Çünkü Şekerim eserleri bugüne kadar Türk edebiyatı alanında yeterince tanıtılmamış, her ne kadar şairin şiirleri ve destanları üzerinde duran bazı kaynakların, özellikle de bir yüksek lisans tezi ile Kazak araştırmacıları tarafından yazılan makalelerin bulunmasına rağmen, bunlar meydana gelen boşluğu doldurmak için yetersiz kalmaktadır. Şairin yazdığı eserleri detaylı bir şekilde incelendiğinde, onun sanatçı kişiliği daha iyi anlaşılacaktır. Dolayısıyla araştırmada öncelikle Şekerim Kudayberdiuli'nin yaşadığı dönemi değerlendirilerek şairin, kendisi dile getirdiği gibi filozof, düşünür, sanatçı olmasını tetikleyen sosyal ve psikolojik faktörler geniş bir boyutta tartışılmıştır. Çalışmada XIX. – XX. yüzyılda Kazakların sosyal ve siyasî durumu izlenmiştir. Ayrıca Çarlık Rusyası'nın Kazaklara yapıldığı zulümler, toprak sorunu, millî davranışın değişmesi vb. sosyo-psikolojik olguların Şekerim ile aynı dönemde yaşayan Dulat Babatayuli, Şortanbay Kanayuli, Maşhur Cüsip Köpeyuli gibi şairlerin düşüncelerini nasıl etkilediği ele alınmıştır.

Şairin “Unutulmuşun Hayatı”, “Genlik Hakkında”, “İhtiyarlık Hakkında”, “Yaz Gelir”, “İnsanlık Vazifen” gibi şiirleri ve “Kalkaman-Mamır”, “Enlik-Kebek”, “Nartaylak-Aysulu”, aynı zamanda nazire geleneğiyle kaleme aldığı “Leyla-Mecnun” destanı, ünlü Fars şairi Hoca Hafız'den, Rus şairi Puşkin'den ve Rus yazarı Tolstoy'dan aktardığı şiirleri ve kısa nesilleri değerlendirmeye tabi tutuldu. Tüm eserlerin başlıkları ve özetleri kronolojik şekilde sıralanarak bazılarının özellikleri ile ilgili bilgiler verildi.

Şekerim şiirleri şekil ve tür bakımından incelenirken onun hece vezniyle yazdığı şiirleri de dikkate alındı. Şair, genellikle 7'li, 8'li ve 11'li geleneksel hece kalıplarını kullanmıştır. Bununla birlikte 9, 10, 12'li hece ölçülerini ilk olarak uygulayan şair olarak Kazak şiir geleneği tarihine geçmiştir. Şiir alanındaki yenilikçi faaliyetleri onun usta sanatçı olduğunu bir daha kanıtlamaktadır. Şekerim eserlerinde aruz vezniyle yazdığı mısralar yok denilebilecek kadar azdır. Çünkü genel olarak bakıldığında, Kazak şiir geleneğinde aruz vezni kullanılmamaktadır. Bundan dolayı şairin her ne kadar Doğu edebiyatını, Divan şiirlerine ait

yöntem ve tekniklerini iyi bilmesine rağmen kendi beslendiği geleneği takip ettiği söylenebilir.

Şiirlerde kullanılan kafiye yapısıyla ilgili olarak Şekerim'in yarım kafiye, tam kafiye, zengin kafiye, tunç kafiye, cinaslı kafiye, düz kafiye, çapraz kafiye çeşitlerini kullandığı tespit edilmiştir.

Şekerim Kудayberdiұlı'nın şiirlerinde işlenen temel konular, tema ve anlatım tarzı Kazak lirik şiir geleneği çerçevesinde değerlendirildi. Şekerim eserlerinde dini ve tasavvufi şiirlere sık sık rastlanmaktadır. Bu da, dönemin diğer şair ve ozanlarına has bir özelliktir. XIX. y. sonu – XX. y. başında yetişen Kazak aydınlarının tamamı dini okullarda, medreselerde tahsil görmüş, bu yüzden şiirlerinde genellikle dini konuları ele almıştır. Şekerim eserlerinde İlahi aşk, beşeri aşk, insanlık, tefekkür, iman, adalet konuları ön planda yer tutmaktadır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, Kazak edebiyatının gelişmesinde ve değişmesinde büyük bir katkıda bulunan 1930'lu zor dönemin temsilcisi Şekerim Kудayberdiұlı, eserlerinin içerik ve biçimi, kendi yaşadığı topluma ve sonraki kuşağa tesiri ve işlediği konuların çeşitliliği ile Kazak kültür ve maneviyatının derinliğine inebilmiş ve kıymetli söz hazinelerini toplayabilmiş bir edebî şahsiyettir.

Şair, kendi şiirlerinde Kazak Türklerine özgü, iyilik ve adaleti, sevinç ve kederi, umut ve hüznü paylaşma gibi iyi nitelikleri görebilmiş, eserleri ile Kazak Türklerinde millî düşünce ve bakış açısının nasıl olması gerektiği sorusuna cevap aramış ve yeni nesillere bunu aktarmaya çalışmıştır.

Şekerim'in dünya edebiyatı seyrindeki kendine özgü yerinin belirlenmesi için onun şiirleri, destanları, nesirleri, nasihat sözleri, çeviri ve hikâyeleri üzerindeki araştırmalar devam etmektedir.

Biz de çalışmamızı özetleyerek binlerce yıllar öncesine dayanan köklü ve derin bir kaynaktan temelini alan; değişik ülkelerde, çeşitli sosyo-psikolojik ve siyasal şartlarla gelişerek bugüne yetişen Türk edebiyatları ile ilgili olarak yapılan karşılaştırmalı çalışmaların çoğalacağına inandığımızı belirtiriz.

KAYNAKÇA

- ABAY, “Olender Cinagi” I Tom (2006), Cazuşı Yayınevi, Almatı.
- ABDİĞAZİULI, Baltabay (2002), “Şakarim Audarmaları jane Nazira Dastüri”, Millet Talimi, S.1, s.93-99.
- ABDİĞAZİULI, Baltabay (2004), “Şakarim Jane Halık Adebıyeti Mirastarı”, Abay, S.4, s.19-24.
- ABDİĞAZİULI, Baltabay (1994), “Şakarim Lirikalık Şıgarmaları”, Devlet Yayınevi, Almatı.
- ABDİLDİNA, Kalamkas (2007), “Şakarim Tilindegi Frazelogizmdır”, Şekerim, S.1, s.54-57.
- ABDİMANULI Ömirhan (2012), “Abay – Şakarim”, Kazak Üniversitesi Yayınevi, Almatı.
- ABDİRASILOVA, Gauhar (1994), “Şakarim Oyunın Ereşelikleri”, Akikat, S.6, s.85-88.
- ABYIR, Akbota (2002), “Şakarim Kudayberdiyev Audarmaşı”, *Kazak Edebıyatu Gazetesi*, 12.07.2002.
- AHMETBEKOVA, Akbota (2007), “Şakarim Ölenderinde Sopılık Terminder”, Kazak Millî Üniversitesi Bülteni, S.2, s.102-107.
- ALBAYRAK, Nurettin, (2004), Ansiklopedik Halk Edebıyatu Terimleri Sözlüğü, Leyle ile Mecnun Yayıncılık, İstanbul.
- ALŞİNOVA, Akmaral (2013), “Şakarim Enbekterinde Din Maselesi”, Eğitim Aracı, S.2, s.38-40.
- AŞİMİHANOV, Didahmet (1992), “Bes Arıs: Estelikter, Enbekter Jane Makalalar”, Calın Yayınevi, Almatı.
- AUBAKİR, Candos (2010), “Şakarim Joli”, Ana Dili Gazetesi, 03.02.2010.
- BABATAYULI, Dulat (2011), “Osıyetnama” Calın Almatı.
- BATIRŞAYEV, Beysen (2006), “Şakarim Oyındağı Din Maselesi”, Akikat, S.9, s.54-56.
- BAYĞARAYEVA, Mağripa (2001), “Şakarim Enbekterinde Sopılık”, Kazak Millî Üniversitesi Bülteni, S.1.s.143-151.
- BAZARBAYEV, Müsilim (1994), “Körıkti Oydan – Kırkem Söz”, Rauan Yayınevi, Almatı.

BİĞOCAYEVA, Canar (2012), “Şakarım Kudayberdiuli Dastandarı”, Şimdiki Okul, S.3,s. 10-12.

BİSENĞALİ, Zeynol-Ğabden (2010), Şakarımın Adil-Marya Romanındaki ereşelikler, Kazak Üniversitesi Yayinevi, Almatı.

BÖKENKIZI, Gülzira (1999), “Şakarım Dastandarıdaki Frazeologizmden Men Türleri”, Kazak Dili ve Edebiyatı, S.10, s.62-63.

CETİBAYEV, Erzat (2006), “Şakarımın Dini Közkarastarı”, Abay, S.3, s.57-59.

CURTBAY, Tursın (2004), “Kunanbay Tarihi Jane Adebî Tulga” Alaş, Almatı.

CÜNDİBAYEVA, Aray (2010), “Şakarım Ölenderinin Takırıbı”, Kazak Dili ve Edebiyatı, S.8, s.106-110.

DİLÇİN, Cem, (1995), Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, 3. bs., TDK Yayınları, Ankara.

DOSMUHAMMEDULİ, Halil. Alaman. Ana Dili, Almatı, 1991.

EKREM, Ayan, (2009) “Çağdaş Kazak Edebiyatının Kurucusu İbray Altınсарın – Hayatı ve Eserleri”, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkic, Volume 4/8.

ERDEMBEKOV, Bavurcan (2014), “Şakarım Dastandarı: Tarihi Şındık”, Şekerim, S.2, s.20-31.

ERTEM, Rekin, (1982), “Kafiye”, Türk Dili ve Edebiyat Ansiklopedisi, Cilt V, Dergah Yayınları İstanbul, s. 72.

FEDOROV, Evgeniy (1954), Kazakistan Çarlık Rusya Bağımlısı, Nauka, Almatı.

İBRAGİM, Damira (2013), “Kazak Şair Şahkerim (Şekerim) Kudayberdiuli'nin Şiirlerinde Sevgili”, Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, S.11, s.177-194.

İZTİLEUOVA, Saltanat (2007), “Şekerim Poetiği”, Şekerim Dünyası, S.3, s.43-63.

KUTLU, Sönmez (2007), İRAN ve Orta Asya'da Tasavvuf Bildiriler Kitabı, Dayk-Press, Almatı.

KABDOLOV, Zeynolla (2007), Söz Öneri, Sanat, Almatı.

KALİYEVA, Bakıt (2009), “Şakarım Ölenderinde Adam Türü”, Akikat, S.11, s.98-101.

KANAYULI, Şortanbay (2002), “Kayran Halkım Zaman Ay” Raritet, Almatı, s. 216.

KAYA, Doğan, (2000), Türk Halk Şiirinde Çok Kafiyeli Şiirler, Âşık Edebiyatı Araştırmaları, Kitabevi Yayınları, İstanbul, s.56.

KİŞİBEKOV, Dosmuhammed (1994), “Şakarım Filozof”, Akikat, S.7, s.88-91.

KOCAYEVA, Asem (2005), “Şakarim Ölenderinde Tabigat jane Adam”, Semey Devlet Pedagogjik Enstitüsü Bülteni, S.2, s.82-88.

KONARBAYEVA, Aigül (2005), Şakarim Kудayberdiulı Enbekerindegi Dini jane Felsefi Sözderdin Koldanı, Medya-Alyans Yayınevi, Öskemen.

KÖPEYULI, Meşhür Cüsip (2003), “Şıgarmalar Cinagi” I tom, Alaş Almatı.

KUDAYBERDİULI, Şekerim (1911),” Türk, Kırgız hem de Hanlar Şeceresi”, Ümit, Orınbor.

KUDAYBERDİULI, Şekerim (1912), “Kazak Aynası”, Yardım, Semey.

KUDAYBERDİULI, Şekerim (1988), “Jolsız Caza: Ölender men Dastandarı”, Calın, Almatı.

KUDAYBERDİULI, Şekerim (1990), “Ölenderi men Dastandarı”, Rauan, Almatı.

KUDAYBERDİULI, Şekerim (1991), “Üş Anık”, Kazakistan, Almatı.

KUDAYBERDİULI, Şekerim (1993), “Müsılmandık Şartı”, Merey, Almatı.

KUDAYBERDİULI, Şekerim (2007), “Şıgarmaları” I-II Ciltli, Cibek Colı, Almatı.

KUDAYBERDİULI, Şekerim (2016), “Akılmen Jol Tabayık: Ölenderi”, Uluslar arası Abay Kulübü, Almatı.

KUDAYBERDİULI, Şekerim (1918), “Ültsıldık Turalı”, *Abay Dergisi*, S.3.

KUDAYBERGENOV, Bilim (1995), “Şakarimnin Aleumettik İzdenisteri”, İzdenis. Beşeri Bilimler Serisi, S.2, s.103-105.

KUNDAKBAYEVA, Leyla (2010), “Şakarim Ölenderinin Tili”, *Ana Dili Gazetesi*, 14.07.2010.

KURMAMBAYEVA, Karlığaş (2014), “Şakarim Kудayberdiulının “Enlik-Kepek” Dastanındağı Nazira Dastürü”, Şakarim, S.2, s.52-54.

KURMANALİNA Ş., MUKANOVA B., GALİMOVA A. ve İLYASOVA R., (2010), Pedagogkiga, Foliyant Baspası, Astana.

KÜMİSBAYEV, Ötegen (2015), “Teren Tamır”, C.III, Daur Yayınevi, Almatı.

MEİRMANOV, Amancol (2000), “Şakarim Akıl jane Din Tuwralı”, *Adam Âlemi*, S.3-4, s.110-112.

MUHANOV, Sabit (1997), Halık Mirası, Cazuvşı, Almatı.

MUHAYAEVA, Banu “Abay Ölenderinin Takırıbı jane Türü”, *Bilig-6* 1997.

ONAY, Ahmet Talât, (1996), Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i, Akçağ Yayınları, Ankara.

ORDA, Gülcihan (2013), “Şakarimnin Adebî Mürası”, Şekerim, S.4, s.9-13.

ÖTEPBAYEVA, Alima (2014, 4 Mayıs). Şekerim Eserlerindeki Dini Görüş, Abay ve Şekerim Miraslarını Orta ve Yüksek Okulda Öğretme Yöntemleri, Ulusal Sempozyumunda sunuldu, Almatı.

PALA, İskender (1995), Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ankara: Akçağ Yayınları.

SAĞLAM Mehmet. “20. Yüzyıl Başlarında Kazak Edebiyatında Hikâye”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. – İzmir, 2006.

SAHİPOVA, Feride (2005), “Kazak Aydın Şekerim Kudayberdiuli: Hayatı ve Eserleri” (1858-1931), *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C.II, S.1, s.149-161.

SALKINBAYEV, Muhiddin (2004), “Şakarim jane Şıgıs Alemi”, Kazak Millî Üniversitesi Bülteni, Şarkiyat Serisi, S.1, s.48-51

SIDIKOV, Yerlan (2014), “Kazak Edebiyatının Abidevî Şairi ŞAKARİM”, Bengü Yayınevi, Ankara.

SIDIKOV, Erlan (2014), “Şakarim Türkçe Söyledi”, Didar Gazetesi, 21.10.2014, Almatı.

SULTANOVA, Nurgül (2007), “A.Kunanbayev, Ş.Kudayberdiuli, M.Awezov Enbekerindeki Pedagogikalık Oylarının Karım-katınası jane Olardın Bilim Salasında İske Asırılıu”, Evney Böketov Karağandı Devlet Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karağandı.

SÜLEYMENOV, Bekecan (1982), “Kazakistan Resei Aumagında”, Gılım, Almatı.

ŞAKARİM (2000), “İmanım”, Arıs, Almatı.

Şakarimtanu Gılımı Zertteu Ortalığı (2008), “Şakarim Enciklopediyası”, Semey: ŞGZO.

Şakarimtanu Maseleleri: Gılımı Enbeker: I. tom (2007), Raritet, Almatı.

Şakarimtanu Maseleleri: Gılımı Enbeker: II. tom (2007), Raritet, Almatı.

Şakarimtanu Maseleleri: Gılımı Enbeker: III. tom (2007), Raritet, Almatı.

Şakarimtanu Maseleleri: Gılımı Enbeker: IV. tom (2007), Raritet, Almatı.

Şakarimtanu Maseleleri: Gılımı Enbeker: V. tom (2007), Raritet, Almatı.

Şakarimtanu Maseleleri: Gılımı Enbeker: VI. tom (2008), Raritet, Almatı.

TÜNDİKBAYEV, Murat (1995), “Şakarim Turalı Estelikter”, Culdız, S.7-8, 197-200

Türk Dili ve Edebiyat Ansiklopedisi C.7 (1990), İstanbul, s. 520.

EK

ŞEKERİM KUDAYBERDİULI'NIN ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

KAZAK TÜRKÇESİ METİN

ADAMSHYLYQ

Kisige adamshylyq nege kerek?
Adamdyq – ózge aıyannan artyq demek!
It talağan tóbetten qalaı deısiń,
Aıamaı ál kelgenin julyp jemek.
Meirimsiz qasqyrda da kúshti ómir bar,
Artylğan jeriń qaisy onan bólek?
Únemi sen jerińdi qaidan bildiń?
Bul dúnie kezek berer isti óńgelep.
Onan qorqyp, obyrlıq qoımasań da,
Adam bop, haıyannan bolsańshy erek!
Jalmaǵansha, járdemiń tıgizseńshi,
Jyǵylğan, jylaǵanǵa bolyp kómek.
Marhamatty teris dep kim aitady,
«Adamshylyq – sol» deidi tamam zerek.
«Meirim – jaqsy, zulymdyq – jaman» deısiń,
Qasqyrlyqqa qaitesin qur dóńgelep.
Jany ashyp járdem qylmaı ótken adam –
Ósip, óship qulaǵan bir báiterek.

ÁLEMDİ TÚGEL MEN KÓRİP

Álemdi túgel men kórip,
Eshkim meni bilmese
Muqtajym, nápsim joq bolyp,
Zıanyń jańǵa tımesese.

Mısyz myna kóp jyndy,
Osy birin bilese.
Zalymy jeńip momyndy,
Basylǵan nandaı ilese.

Partıa bolyp talasyp,
Birine-birin shúilese.
Boq jegen aıyzyń jalasyp,
Ylyqqan ittei kúilese.

Túzettim dep ómirin,
Buzǵanyn ózi túimese.

Tomasha etsem kómirin,
Órtensin dep kúmese.

Qıanatsı qylsa imanyn,
Aramnan tapsa jıǵanyn.
Aılamen tóрге syǵanyn,
Ulyq dep bári qalasa.

Biikti dese alasa,
Jalǵandy shyńǵa balasa.
Ulyqqa shaǵyp momynyn,
Tamtyǵyn qoımaı talasa.

Shyndy birey jaqtasa,
Jazasyzdy aqtasa.
Adaldyqta maqtasa,
Arsyldap ony qamasa.

Keshegi yagda búgin joq,
Keıde jalyn, keıde shoq.
Balshyq qora buz da soq,
Batpaqta júrgen balasha.

Minezin kórip shoshynsam,
Túzeimin dep qosylsam.
Ornyqta-ay dep otysam,
Syrǵanaı berse shanasha.

Qarasa da kóz ashyp,
Kórmese, menen adasyp.
Qasynda tursam janasyp,
Meni joq dep sanasa.

Saitanǵa ıgen moıynyn,
Qylyqqa tolǵan qoıynyn,
Kóp jyndynyń oıynyn,
Qylsam-ay sútip tamasha!

ANYQ PEN TANYQ

Oılańyz, aqyl-bilim qaıda bolmaq,
Denede qandaı oryn-jáıda bolmaq?
Bilý, naný, unatý – aqyl ici,
Qaitse zıan, qaitkende paıda bolmaq?

Tán sezip, qulaq estip, kózben kórmek,
Muryn ıis, til dámnen habar bermek.
Beseyinen mıdaǵy oı habar alyp,
Jaqsy, jaman ár isti sol teksermek.

Oı sonda neshe tolǵay shımaı salmaq,
Qaitse jóni keler dep ólsheýge almaq.
Dál solai qylatyn dep unaǵanda,
Ádiletı júregiń bir qozǵalmaq.

Bir bilik sol júrekten shyǵarylmaq,
Denege ol shymyrlap áser qylmaq.
Oıyńdy durys dei me, teris dei me,
Sol arasyn anyqtap baiqa, biraq.

“Jaraidy”, – dep unasa, bas izemek,
Jek kórse, jirkenip dirildemek.
Júregińniń tili joq, ymbaly sol,
Uǵyp al da bola kór soǵan kómek.

Qazaqta joq aqylmen oı bekitpek,
Nápsi unasa bolǵany, bári bitpek.
Táyekel dep at qoıyp yqtımalǵa
Bailaıy joq nárseden paıda kútpek.

Tabamyn dep talpynyp oıyna almaq,
Óz álınshe o daǵy synǵa salmaq.
Az oılansa, qazaqtyń basy qatyp,
Zıan isti paıda dep qoıyp qalmaq.

Yqtımaldyń esigi ekey bolmaq,
Ishine paıda, zıan... bári tolmaq.
Nysanany syǵalap dáldep atpai,
Kózin jumyp oq atqan qaitip ońbaq?

Is qylady taptym dep bizdiń qazaq
Onan kórgen paıdasy bolady az-aq.
Aıaǵynda ol isi zıan shyǵyp,
Kóringenge kúlkimen bolar mazaq.

Aram oımen ar satyp úzip-julmaq,
“Mine, paıda qyldym”, – dep maqtan qylmaq.
Birey bilgen aılany birey bilip,
Ózi qurǵan daryna o da asylmaq.

Sholaq oılap, sholtańdap, syrttansymaq,
Asa myqty jan shyǵyp kózden tym-aq.
Aıdarysyp júrgende aıyp ketip,
Abyroiń ashylar, baiqa, shyraq.

Sholaq oıdyń aıaǵy osy bolmaq,

Biraz kúnge kónildiń hoshy bolmaq.
Arsyz, aram, asyǵys, aılakestik –
Munyń bári shaitannyń dosy bolmaq.

“Qudai keshher alda”, – dep kúná qylmaq,
Ar ketirip ant iship, jan satylmaq.
Ne jalǵanda, nemese aqyrette
Ońa almastai ókpeden bir atylmaq.

ARMAN

Jaz shyǵyp, jamanshylyq joǵalǵanda,
Tal gúldep, shalǵyn ósip, ońalǵanda.
Kólbeńdep kókoranda kúrildetip,
Oraqshy pishen shaǵyp shóp alǵanda.

«Búldirgen, qaraqatty teremiz» dep,
Qyz-kelinshek saı-saıǵa joǵalǵanda.
«Aýlaqta qumarymdy qandyram» dep,
Asyǵy izdep barar so barganda.

Olarǵa tal — shymyldyq, shalǵyn — tósek,
Basyna jastyq qylar tomardan da.
Kóz toıyp, kónil tolmaq pendede joq,
Bolady airylǵan soń so da armanda.

Adamdy, sanai berseń, kóp armanda,
«Minsiz baq, sansyz dáýlet» dep armanda.
Jannyń bárin jalmaıtyn kúsh te kerek,
Aılakeske aldaityn ep armanda.

It pen qarǵa, shoshqaǵa boq armanda,
Mergenge túzý myltyq, oq armanda.
Tamaqsyz, tabysy joq káripterge
Jalǵyz kúngi tamaqtyń toǵy armanda.

Jalańashqa kiimniń joǵy armanda,
Tońǵanǵa otyń menen shoq armanda.
Talap qylsa, tabylar sonyń bári,
Mal jaısyn ba olarǵa joǵarydan da.

Jastyq kóksep kempir men shal armanda,
Ósip úlken bola almaı bala armanda,
«Erkekter erkin ómir súrmedik» dep,
Aıelder de bolady jáne armanda.

Tamam janǵa baq penen mal armanda,

Uryǵa júrik attyń jaly armanda.
Jerdiń júzin jese de kózi toımaı,
Patshalar da bolyp júr áli armanda.

Kerbezge kiiminiń sáni armanda,
Naıqasqa jalǵyz shybyn jany armanda.
Kek qyǵan ker, yzaqor, kúnshilderge
Jutatyn duspanynyń qany armanda.

Baǵalagam, adamnyń bári armanda,
Sanaı bersem, tabylar san arman da.
Ózi bilmes, bilgenniń tilin almas,
Anyq oilap qarasam, áne, armanda.

AJALSYZ ÁSKER

Patshalar sansyz shyǵyn qylady,
Daiyndap soǵys úshin ǵaskerin.
Aıamaı birin-biri qyrady,
El alar oqqa bailap jastaryn.

Turaqsyz shyr analǵan dúnie,
Jutady báriniń de bastaryn.
El túgil jerlerine kim ie,
Aıtpasań molasynyń tastaryn.

Shyn patsha men emes pe ýaıymsyz,
Ǵaskerim – óleńim men sózderim.
Olardyń patshalyǵy daiynsyz,
Kóredi baıansyzyn kózderiń.

Oılańyz, bizdiń ǵasker óle me,
Qaǵazǵa bir basylp qalǵan soń.
Bul myqty ásker emei nemene,
Jaiylp talaı oryn alǵan soń.

Qarýmen qansha qatty ursa da,
Sózime jannyń áli kelmeidi.
Bul dúnie shyr analyp tursa da,
Ǵaskerim qartaımaıdy, ólmeidi.

Bilesiz, bul sózime ólim joq,
Taǵy da júrgen jerin qyrmaıdy.
Dúnieniń rahatyna senim joq,
Eshbiri baıandy bop turmaıdy.

Almaımyn patshalyqty berseń de,
Qateiin, ólim tartyp alady.
Men-daǵy, ajal jetip, ólsem de,

Ǵaskerim aq qaǵazda qalady.

Oqıdy keingiler sózimdi,
Biri unap, biri synap kúledi.
Ózimniń kórmese de kózimdi,
Zarlanyp ótkenimdi biledi.

ER QOSPAQ PEN SÓZ SÓILEMEK

Er qosqanǵa uqsaidy sóz sóilemek,
Qısyndyryp, jympıtyp qoısam demek.
Atqa tynysh, adamǵa jaily kelip,
Kózge sulý, ózi ónli bolsa kerek.

«Ol qalaısha uqsaidy?»—dep oilama,
Baiqarsyń sózimdi oqyp, qylsań shama.
Er men sózdi qaralyq salystyryp,
Bireýine-bireýi uıqasa ma?

Keı erdiń aldy biik, arty alasa,
Ony kórsem qalamyn tań-tamasha.
Aldy qańqaq, eriniń arty jalpaq,
Atyn jaýyr qylady-ay, baiqamasa.

Bireý sóiler basynda batyr shyǵyp,
Jep jiberer kisimsip jerge tyǵyp.
Er júrekti erkekke jolyqqanda,
Yrjań qaǵyp, jalynyp ketedi yǵyp.

Keı erdiń aldy alasa, arty biik,
Minbei jatyp atyńdy qylady ıyq.
Bas bitimi báseńdeý kórinse de,
Adyraıǵan artynda bolmas sıyq.

Keı bireý basqy sózin tym maıda aıtar,
Azdan keın sózinen kónil qartar.
Qaljyńdasyp otyryp yza bolyp,
Kózi alaryp, kúresin adyraitar.

Keı er bar janǵa jaily, ústi jalpaq,
Jatyp alar jalpaiyp, atqa salsaq.
Jeldik salmai minýge jaramaidy,
Tegis tier oqpany sonsha taltaq.

Keıbir sóz alasalaý, kózge synyq,
Kóriner, baiqamasań, móldir, tunyq.
Jeldik salyp, saqtanbai, mine kórme,

Asty aram, ústi jatq, ol bir qylyq.

Kei er bar tar qosylǵan, toqym qappas,
Shaptaı tartyp qoısań da atqa jatpas.
İlgerindi-keindi qoqań qaǵyp,
At arqasyn yspalap tynym tappas.
Muny aıtpaı-aq bilersiń ózderiń de,
Ondaıardy kórip júz kózderiń de.
Qoqań qaqqan qolaisyz bir adam bar,
Bailaı, mataı bolmaıdy sózderinde.

Kei erdi som qosylǵan deimiz táyir,
Atqa jaily bolsa da kisige aıyr.
Bir jelgizbeı astyńa taq-taq etip,
Minip alsań qylady qońdy jaıyr.

Keıbireı tik aıtıdy qylady óner,
Onyń sózi topastaı, ashshy keler.
Órshil jigit degenge aıtyp salyp,
Aızy-basy qan bolyp shyǵa berer.

Atqa tynysh, adamǵa jáne jaily
Aldy-arty birdei sulı, qózge yńǵaily.
Oǵash, oǵat, oqyra, syzaty joq,
Er qaida syr-symbaty túgel saily!

JAR KÓRMEGEN NADANDAR

Jar kórmegen nadandar
Jaryń kim dep kúledi,
Oqyǵan oısyz adamdar
    Jansyz ómir súredi.

Oılasam, olar – jandy ólik,
Meńireı, mısyz bir kólik.
Osydan joq óńgelik,
    Adammyn dep júredi.

Qanjaryń ber, barıyn,
Meńireıdiń ishın jarıyn.
Nuryńnan sáyle salıyn,
    Sonda oǵan jan kiredi.

Nuryńmen jaryq júregim,
Ǵayıptan habar bilemin,
Jarymnan alǵan tilegim
    Qap taıyn nandaı tiledi.

Nuryńdy kórse, bolyp mas,
Meili kári, meili jas,
Meńireý muny jaratpas,
Dep táńirisin biledi.

Sıqyr kózben arbasań,
Tabıgat basyn ıedi,
Kárlenip kimdi qarǵasań,
Qatesiz oǵyń tiedi.

Nuryńdy túgel jasyrsań,
Jaralys kebin kiedi,
Ólshemeı shekten asyrsań,
Kóz shaǵylyp kúedi.

Ólshep jiber nuryńdy,
Bilsin álem túrińdi,
Bir-birlep ash syryńdy,
Sonyńdy kónilim súiedi.

JASYMNAN JETIK BILDIM...

Jasymnan jetik bildim túrik tilin,
Sol tilge áydarylǵan barlyq bilim,
Erinbei eńbek ettim, eńbek jandy,
Jarqyrap qarańǵydan týyp kúnim.

Oıatqan meni erte – Shyǵys jyry,
Aınadaı aıqyn boldy álem syry.
Talpynyp orys tilin úrenýmen
Nadandyqtyń tazaryp, ketti kiri.

Tanbaimyn, shákirtimin Tolstoidyń,
Aldampaz, aram sopy kápir qoidyń.
Janymen súidi ádilet, ardyń jolyn,
Sondyqtan ol ıesi tereń oıdyń.

Tolstoı kápir emes, kápir óziń,
Din emes – bári aldaý aitqan sóziń.
Kóniliń soqyr, nadansyń, beiliń qara,
Nur, jaryǵyn qalaısha kórsin kóziń.

Kónbeimin dindi teris burǵanyńa,
Sopynyń bara qoıman qurbanyna.
Haqıqat syrymdy aıtsam – Tolstoidyń
Myń sopyny almaımyn tyrnaǵyna.

Adaspaisyń aqyldy, arlyǵa erseń,
Jolai kórme jylmaıy sopy kórseń.
Tapqyr, adal, aq niet adamdardyń

Aldanbassyń artynan ere berseń.

JARYMDY JANYM SÚIDI, SÚIE ALMAI TÁNIM KÚIDI

Taza araqty ákel, shyraq,
Bolayn qaiǵydan jyraq.
Boıym – erkin, oıym – ujmaq,
Tilim – bulbul, sózim – bulaq!

Ýaıym joq, tabyldy arman,
Túsip sáyle asyq jardan.
Kóterdi perdesin ábden,
Qyzyl gúlim ashylǵan shaq.

Nuryna kún nury jetpes,
Qasy – jaı, kirpigi – oq rettes.
Kónilden sýreti ketpes,
Júzi – sıqyr, shashy – tuzaq.

Qara kózi ótip oıǵa,
Áseri jaiylyp boıǵa,
Turǵandaı shaqyryp toıǵa,
Boıymda joq sabyr-turaq!

Ernińde qıyn syr bar,
Janym soǵan tym yntyzar.
Súiein deıtuǵyn shyǵar,
Laiyq pa eken denem, biraq?

Teń emes ernine ernim,
Eringe, mini, jan keldiń.
Súip kel, seni jiberdim,
Tura tursyn denem aýlaq.

Boıaýy minsiz, sulý shyn jar,
Júregimde sıpatyń bar.
Bolyp yntyq qylamyn zar,
Bu álemde barmysyń shyn-aq?

Kórip kóz nuryńa qansa,
Baryp jan lázzatyn alsa.
Tánim qurban bola qalsa,
Munan artyq bolar ma baq?

JAZ KELER

Jaz keler, qystygúngi qysym ótip,
Qar, sýyq, aıaz, boran – bári ketip.
Qasyqtai qar, tobyqtai toń qalmaıdy,
Tabıǵat barsha janǵa rahym etip.

Jetpekke úlkendikke jas balalar,
Júgírer qyrdan oıǵa dúbirlesip.
Shal-kempir kúnshyaqtap, kónili jai bop.
Ótken kún, ómirin atyp, kúbirlesip.

Bota, qulyń, buzaý, laq, qozy týyp,
Qýanyp oınaqtady, olar da ósip.
Sútse de adam kózi bir toımaıdy,
Qudayym berse-daǵy qansha nesip.

KETTI, KELDI...

Ketti, keldi,
Toldy, semdi,
Ózgelendi bul ǵalam.
Týdy, óldi,
Jandy, sóndi,
Órship, óndi qaitadan.

Dóngeletken,
Óngeletken
Túk bilimsiz kúsh pe eken?
Tipti minsiz,
Kemshiliksiz
Esti qylǵan is pe eken?

Jan degen ne,
Múlde óle me,
Shyn joǵalyp, sóne me?
Dene jóndep,
Joǵary órlep,
Taǵy «Men» dep kele me?

QAZAQTYŃ JAMANY BOLMAS

Qazaqtyń jamany bolmas,
Jamannan amany bolmas.
Birigip is qylatuǵyn,
Túzeler zamany bolmas.

Bul elde adaldyq bar ma,
Ondaıyn baiqadyńdar ma?
Ísteıdi neni de bolsa,
Nadangá aramdyq ar ma?

Ar satar shaıǵa da bolsa,

Bir asam maıǵa da bolsa.
İzdenip tabady, jeıdi
Aramdy qaida da bolsa.

Jýany qylady zorlyq,
Momyńnyń kórgeni – qorlyq.
Tep-tegis qýlyq pen urlyq,
Al endi qatip el boldyq?

QOBYZYM NEGE SARNAIDY

Qobyzym nege sarnaidy –
Ajaldan habar beredi.
Sybyzǵym nege zarlaıdy –
Dep tur: «Iem óledi!»

Dúniedegi qýanysh,
Bir azǵantaı jubanysh,
Onyń túbi bir nalys,
Qaıǵy men rahat tel edi.

Basqa túsken árbir is,
Ne qyzyqty, ne keis,
Oılasań, ol – kórgen tús,
Soǵyp ótken jel edi.

Baq bermeıdi esirkep,
Ý salady jesin dep,
Imanyń men janyń jep,
Jerge aparyp kómedi.

Aq maltadaı ezedi,
Túbinde senen bezedi,
Ony aqylyń sezedi,
Nege nápsin senedi?

Bile tura talai jan,
Saýdaǵa salyp ar, iman,
Aldap bergen ýynan,
Kóp jutqysy keledi.

Sulý betin súıgizse,
Ýlatyp janyń kúıgizse,
Mańdaıyn jerge tıgizse,
Eshkim ary júrdemedi.

As bergenin dedi: “Toı”,

Ol – qasapshy, bular – qoi,
Kóp mısyzda bolmady oi,
Bul neǵylǵan el edi?!

QOSH!

Jas ótti tynımsyz,
Ónersiz, ǵylymsyz,
Nadandyq joly men
Kettim-aı bilimsiz.

Oqytpai balamdy,
O da ósti tyıysyz.
Oılamaı shamamdy
Aldy-artym jıysyz.

Baq qaıda qıynsyz,
Bos tilek syıymsyz,
Qazaq ta qajytty,
Kúnim joq jıynsyz.

Bir jol bar kelgisiz,
Qaita ómir kórgisiz.
Ízim joq, túzim joq,
Óttim-aı belgisiz!

Qaǵazym — joldasym,
Qalamym — syrlysym,
Ólgen soń belgili,
Qaita kep turmasym.

Til sorly jyrlasyn,
Bekerge turmasym,
Aldymnan jarylqap,
Alla kár qylmasyn.

El anaı, men mynaı
Qaitein, bir basym.
Aman bol, aǵaıyn,
Tatıym, qımasym.

Nadandyq jaman ǵoi,
Oqyǵan — adam ǵoi.
Ízdenip kórińiz,
Ǵylymdy zaman ǵoi.

Nasıhat tegin ǵoi,

Salýly egin ǵoı.
Eńbek qyl, erinbe,
Arazdyq kegin qoı.

Ǵylym bir keniń ǵoı,
Aýyrsań, emiń ǵoı.
Bárine jetedi,
Taýsylmas kóliń ǵoı.

Men qaiǵy jedim ǵoı,
«Qapy óttim» dedim ǵoı,
Qazaǵym, qam oılan,
Sen de adam ediń ǵoı.

MEN KETEMİN, KELEDİ TAǴY ÓMİRGE MENDEI

Men ketemin, keledi taǵy ómirge mendei,
Olar mindi kóredi, qısyq jerin jóndei.
Bara-bara aıqyndalyp aqtyq istiń anyǵy,
Adasqanmen, haqıqatqa qoımaq emes senbei.

Aq júrek pen taza aqyl,
Qylsań Adal eńbek,
Bárinen de sol maqul –
Artqyǵa jol bermek.
Arsyrdardyń túkke turmaı aram oıy joılyp,
Aıaǵynda haqıqatty bul úsheyi jeńbek.

Sen bola gór aqqa jaq, bolam deseń adam,
Adal eńbek berer baq, bassań soǵan qadam.
Aınymaıtyn aq júrek pen taza aqyldy adamnyń
Tappasy joq bul ómirde, osynymdy uq, balam!

Qosh, jurtym
Sharlaısyń, oıym, sharlaısyń,
Alystan meni barlaısyń.
Tataı tur ajal aldyńda,
Saryńǵa salyp sarnaısyń,
Maqsutyń ne endigi?

Bostandyq tańyn kórgenim –
Kemelime kelgenim.
Qorqytpaıdy meni ajal,
Arman emes ólgenim,
Keiiter istiń kemdigi.

Qalǵan qarańǵyda elim,

Oılap tolǵaýmen synatuǵyn meniń belim.
Bul altyn tańnyń atqan nurynan
Tur ese ala almaı erim.

Qazaqtyń jainar dalasy,
Jetiler oqyp balasy.
Shoshytatyn meni sol –
Olardyń kúndes, talasy,
Daǵdysy sińgen boıyna.

Tastańdar kúndes, maqtanyn,
Kórgen soń tańnyń atqanyn,
El bastatyn jastarym,
Jón emes jai jatqanyń,
Nur quımaı eldiń oıyna,

Basta adal jolǵa eldi!
Eńbek janatyn zaman mynaý, erlerim keldi,
Qosh, armanym joq, jurтым, jasarsañ,
Men sapar shegem endi!

MEN QORQAMYN, QORQAMYN

Men qorqamyn, qorqamyn,
Qoryqqanymnan jortamyn.
Ashý menen yzaǵa,
Toly emespin, ortamyn.

Qyzdyrmanyń — qyzyl til,
Qyzǵan otqa salar ol.
Kek saqtaǵysh kekekshil,
Aıamaı qaýyp alar ol.
Bilmese de bilgenge
Ózin-ózi balar ol.

Qany qyzyp qutyryp,
Ar-abyroıy umytylyp.
Ashýdy qarý jutynyp,
Artyńnan nege qalar ol.

Jaqsyny qaýyp jamanyń,
Qabyлмаı qalmas amanyń.
Osy emes pe zamanyń,
Deme tentek talar ol.

Adalyńdy «aram» dep,
«Men adalǵa baram» dep,
It jeıtuǵyn jemtikti,
Jiirkenbei jalar ol

Yzadan jetse buiryǵyń,
Tutpa ashýdyń quiryǵyn.
Taza aqyldy júrigim,
Osy sózge nanar ol.
Júrikterim nanbasa,
Týra sózdi almasa,
Qaiǵyly shaldy qarmasa,
Jónin ózi tabar ol.

TÁÑIRINI IZDEP BIR MUŃGYL...

Táñirini izdep bir muńǵyl
Tas sýretke shoqynsa,
Ólse de, bolyp soǵan qul,
Imanyn buzbaı otýrsa.

Ataq, paıda izdemeı,
Oıynda maqtan joq bolsa,
Qıanatty kózdemeı,
Qanaǵatqa toq bolsa.

Moldeke, oǵan tańdanba,
Sol kiredi beiske,
Eki júzdi sandalma
Sen qalasyń keiiste.

Qudayıń men dúnięe
Kezekpe-kezek shoqynsań,
Inedeı paıda tie me
Meshitte myń jyl otýrsań?

Kimde bolsa shyn minez,
Bolmas onda eki sóz,
Óltirse de kózbe-kóz,
Imanyn satyp, almas bóz.

Iman da sol, din de sol –
Adaspaıtyn aıqyn jol,
Kúnde, meiliń, yza bol,
Beiske anyq kiredi ol.

Mysal emes yndynym,
Álgi muńǵyl – áylie,
Imanyn satqan jyndynyń
Izdegeni – dúnie

TÜRKİYE TÜRKÇESİ METİN

İNSANLIK

Kişiye insanlık niye gerek?
İnsanlık – diğer hayvanlardan fazlalık demek!
İtin taladığı erkek köpekten nasıl dersin,
Acımadan, gücü yettiğinde koparıp yer.
Merhametsiz kurtta da güçlü bir ömür var,
Çoğalan yerlerin hangisi ondan ayrı?
Her zaman sen yerini nereden bildin?
Bu dünya sırayla verir işi değiştirip.
Ondan korkup açgözlülük yapmasan da,
İnsan olupm hayvandan olsan başka.
Yok ettikçe yardımını ulaştır,
Toplanan ağlayana olup yardım.
Merhameti yanlış diye kim söyler,
İnsanlık odur der tam kabuliyetliler.
Merhamet iyidir, zalimlik kötü dersin,
Kurtluğa dönersin sadece yuvarlanıp.
Canını açıp yardım etmeden göçen insan,
Büyüyüp yok olup yıkılan bir çınardır.

ALEMİ TAMAMEN BEN GÖRSEM

Alemi tamamen ben görsem,
Hiç kimse beni görmese,
Gururlanıyorum, nefsim yok olup,
Zararım cana değmese.

Beyinsiz işte çok cinli (deli),
Dansını oynasa.
Zalim yenerse mümini,
Bastırılmış ekmeğ gibi yoğursa.

Parti olarak tartışıp,
Birbirine düşman etse.
B.. yediği ağzını yağlayıp,
Serseri it gibi kızışsa.

Düzelttik diye ömrünü,
Eskidiğini kendisi anlamasa,
Seyretsem kömrünü,
Tituşsın diye yamsasa.

Uzuna dese kısa,
Yalanı gerçeğe bağlasa,

Hana Őikayet etse usluyu,
Kalıntısını bırakmadan yağmalasa.

Kıyamet kılsa sevabı,
Haramdan bulsa topladığını .
Hile ile baş köşeye sığdığını,
Büyüyerek hepsini beğense.

Dünkü verilen söz bugün yok,
Bazen gam, bazen kor,
Çamurlu ahır boz da tekrar yap,
Batalıkta yürüyen çocuk gibi.

Gerçeği birisi korusa,
Cezasız aksla,
Adaleti methetse,
Saldırıp onu hapstse.

AÇIKLIK VE TANIK

Düşünün akıl, bilim nerededir
Tende hangi yerde nerededir,
Bilmek inanmak uyandırmak akıl işini,
Ne yapsa ziyan ne yaptığında fayda olur.

Ten sezer kulak duyar göz görür,
Burun koku dil tatlı haber verir.
Beşinden de beyindeki düşünce haber alır,
İyi kötü her işi o tetkik eder.

Düşünce orada neşeli şiir söyleyerek karalar,
Ne yapsa doğru gelir diye ölçer.
Tam o kalayım diye uygun bulduğunda
Hazretli yüreğın bir kıpırdar.

Bütün hüküm o yürekten çıkarılır,
Tenini o ürpertir tesir eder,
Fikrini doğru söyleme ters söyleme
Bunların farkını belirleyip dikkat et fakat.

Uygun diye yakışana baş sallar,
Nefret etse iğrenip titrer,
Yüreğının dili yok ipucu o
Anlayabil da ediver oma yardım.

Kazakta yok akılla fikir tasdik edecek
Nefis beğense tamamı bitecek,
Tevekkül diye ad koyup ihtimale
Bağı olmayan şeyden fayda güdecek.

ECELSİZ ASKER

Padişahlar sayısız masraf yapar,
Hazırlayıp savaş için askerini.
Acımadan birbirini kırar,
El alır oka bağlayıp gençlerini.

Durmadan dönen dünya,
Yutar hepsinin de başlarını.
Halk bir tarafa, yerlerine kim sahip,
Söylemesen mezarının taşlarını.

Padişah değil miyim ben sıkıntısız,
Askerim, şiirim ve sözlerimdir.
Onların padişahlığı sabırsız,
Görür söylenmeyeni gözlerin.

Düşünün, bizim askerimiz ölür mü,
Kağıda bir basılıp kaldıktan sonra.
Bu sağlam asker değilse ne,
Yayılp çeşitli yerler aldıktan sonra.

Kuvvetle ne kadar sıkı vursa da,
Sözüme canlının gücü yetmez.
Bu dünya durmadan dönse de,
Askerim yaşlanmaz, ölmez.

Bilin kibu sözüme ölüm yok,
Daha da yürüyen yerini kırmaz.
Dünyanın rahatına güven yok,
Hiçbiri devamlı olup durmaz.

Almam padişahlığı versen de,
Ne yapayım, ölüm çekip alır.
Ben bile ecel yetip ölsem de,
Askerim ak kağıtta kalır.

Okur sonrakiler sözümü,
Bir beğenip bir tenkit edip güler.
Özüm görmese de gözümü,
Ağlayıp geçmişimi bilir.

YAZ GELİR KIŞ GÜNÜ KIŞIM GEÇMİŞ

Yaz gelir kış gelir kışım geçmiş
Kar soğuk ayaz boran hepsi gitmiş.
Kaşık kadar kar, topuk kadar don kalmaz,
Tanrı bütün canlılara gürültüler yaparak.
Yaşlı adam ve kadınlar güneşlenerek gönülleri genişler,
Geçmiş günlerini ömürlerini anlatıp fısıldayarak.

Deve kulun buzağı oğlak kuzu doğar,
Sevinip oynaşırlar onlar da büyüyerek.
Yine de insanın gözü doymaz,
Allah'ım verse bile bunca nimet.

YAR GÖRMİYEN NADANLAR

Yar görmeyen nadanlar
Yarın kim diye güler
Okuyan düşüncesiz insanlar
Cansız ömür sürerler.
Düşüncem onlar canlı ölü
Akılsız beyinsiz bir vasıta
Ondan yok farklılık
İnsanım diye yaşarlar.

Nurunla parlak yüreğim
Gaipten haber verir.
Yarımdan aldığım dileğim
Kaf dağımı ekmek gibi yer.

Hançerini ver varayım
Beyinsizin içini yarayım
Nurundan ışık salayım,
Orda ona can girer.

Nuruna gürse olup mest,
Arzusu yaşlı arzusu genç
Beyinsiz bunu kullanmaz
Diye tanrı işini bilir.

TAZE KIMIZ AL GEL SEVGİLİ

Taze kımız getir sevgili
Olayım kaygıdan uzak,
Vücudum vurdumduymaz düşüncem cennet,
Dilim bülbül sözüm pınar.

Kaygı yok bulundu dilek
Düşerek ışık aşık yardan
Kaldırdı perdesini tamamen,
Kızıl gülümün açıldığı zaman.

Nuruna güneş nuru yetmez,
Kaşı yay kirpiği ok gibi
Gönülden sureti gitmez,
Yüzü sihirli, saçı tuzak.

Kaza gözü düşüp akla,
Etkisi yayılıp vücuda,
Durduğu gibi çağırıp akla
Vücutumda yok sabır artık.

Dudağında zor bir sır var,
Canım onu pek arzular,
Seveyim belki der
Layık mıymış tenim fakat.

Denk değildir dudağına dudağım
Dudağına işte can geldin
Sevip gel seni gönderdim
Duruversin vücudum uzak.

Renkli kusursuz güzel gerçek yar
Yüreğimde suretin var
Arzu duyup yalvarayım
Alemde var mısın gerçekten.

Görüp gözünün görünüşüne kansa
Varıp canının lezzetini alsa,
Tenim yoluna kurban olsa,
Bundan fazlası olur mu ama.

YAŞIMDAN İYİ BİLDİM TÜRK DİLİNİ

Yaşımdan iyi bildim Türk dilini
Dile aktarılan bütün bilimi.
Erinmedim emek verdim hizmetim yandı
Parlayıp karanlıktan doğmuş günüm.

Uyandıran beni erken Doğu şiiri
Ayna gibi açık olsa alemin sırrı.
Emekleyerek Rus dilini öğreniyorum
Nadanlıktan temizlenip gitti diri.

Bağlamıyorum talebesiyim Tolstoy'un
Yalancı kötü niyetli sofu diye isimlendirdin.
Canıyla sevdi adaleti hak yolunu,
Bu yüzden o sahibi derin düşüncenin.

Tolstoy kafir değildir, kafir sensin
Din değildir, bütün aldatmaktır bütün sözün
Gönlü kör nadansın meylin kara
Nur ışığını nasıl görsün gözün.

Kabul etmem dini yanlış anlatmanı
Sofunun gitmem kuranına
Gerçek sırrımı söylesem Tolstoy'un
Bin sofuyu değişmem tırnağına.

KAZAKLARIN KÖTÜSÜ OLMAZ

Kazakların kötüsü olmaz,
Kötünün iyisi olmaz.
Toplanıp iş yapanın,
Düzelecek zamanı olmaz.

Bu memlekette asdalet var mı,
Onun gibileri fark ettiniz mi?
Her şeye el atarlar,
Nadana haram olan ayıp mı?

Namus satar çay pahasına da olsa,
Bir tutam yağa da olsa.
Gayret edip bulur, yer.
Haramı nerede olsa da.

Sağlamı yapar zorluk,
Uysal olanın görđiđi eziyet.
Yanlıştır aldatmaca ve hursuzluk,
İşte şimdi nasıl bir memleket olduk?!

KOPUZUM NİYE ÇABUK SÖYLER

Kopuzum niye çabuk söyler,
Kazadan haber verir
Flütüm niye ağlar,
Der ki sahibim ölüyor.

Dünyadaki sevinç,
Bir parçacık aldaniş
Bunun asıl kaynağı bir isyan
Kaygı ve rahat bir aradadır.

Başa gelen her bir iş
Ne dikkate değer ne de üzüntüye
Düşünürsem bu görülen düş
Uğrayıp geçen bir rüzgardır.

Bak vermez koruyarak
Zehir katar yesin der,
İmanın ile canını yer

Yere sokup gömer.

Bilir bunu pek çok can
Ticarette atıp arını imanını
Aldatıverdiği zehir ile
Çoğunun yutacağı gelir.

Güzel yüzünü sevdirse
Zehirleyip canını yaktırsa
Ben gibi yere değdirse
Hiç kimse yaklaşma demez.

GİTTİ – GELDİ

Gitti geldi,
Doldu zayıfladı
Değişti bu alem
Doğdu öldü,
Yandı söndü,
Kalkınıp filizlendi tekrardan.

Yuvarlatan,
Değiştiren,
Hiçbir şey bilimsiz güç müymüş
Özellikle kusursuz
Hatasız
Akıllının yaptığı iş miymiş
Can denen ne,
Tamamıyla ölür mü,
Gerçek yok olup söner mi,
Vücut eksiklerini giderip
Yukarı yükselip
Bir de “ben” diye gelir mi.

BEN GİDİYORUM, GELİR ÖMRE BENİM GİBİ BİRİSİ

Ben gidiyorum, gelir
Ömre benim gibi birisi,
Onlar kusuru görür
Adaletsiz yerin eksiklerini gidererek,
Gide gide açıklanıp hüsnüniyetin belirliliği,
Yolunu kaybetmekle birlikte gerçeğe getirmek değil inanmadan.

Ak yürek ile temiz akıl,
Verirsen dürüst emek,
Hepsinden de bu makul,
Geridekine yol veriyorum.
Arsızların haram düşüncesi hiçbir şey kalmadan yok edilip,

En sonunda gerçek olanı bu üçü yenecek.

Sen doğruluğun tarafında ol,
Olayım dersen adam.
Dürüst emek verir bak,
Atsan ona adım.
Sözünde duran ak yürekli ve saf akıllı canın
Bulamayacağı şey yok bu hayatta, bunu anla ocuğum!

BEN KORKARIM, KORKARIM

Ben korkarım, korkarım,
Korktuğumdan yola ıkarım.
Asabiyet ile sinire,
Dolu değilim ortayım.

Kızdıran kızıl dilini,
Kızgın ateşe bırakır onu.
Düşmanlık besleyen kindar.
Hafiflemekten tehlike alır o.
Bilmese de bilene
Kendi özünü bağlar o.

Kanı kızıp kudurup,
Arı, şerefi unutup.
Asabiyeti güç gibi ilke edinip,
Ardından ne hale kalır o.

İyi kötüleyip kötünün,
Kabullenemez iyiliğini.
Değil mi zamanın,
Olma yaramaz, kabullenici ol.

Dürüstlüğüne kötü niyet deyip,
Ben doğruluğa ereyim deyip,
İtin yemediği leşi,
İğrenmeden yiyen ol.

Sinirden yetse buyruğun,
Tutma asabiyetin kuyruğun.
Saf akıllı bilgeyim,
Bu söze inanan ol.

Hatiplerim inanmasa,
Doğru sözü almasa,
Dertli ihtiyarı kavrayıp da,
Yönünü kendisi bulan ol.

TANRISINI ARAYIP BİR MOĞOL...

Tanrısını arayıp bir Moğol
Taş surete tapınsa,
Ölse de olup ona kul,
İmanını bozmadan kalsa.

Nam, fayda aramadan,
Fikrinde gurur yok olsa,
Hıyaneti maksat edinmeden,
Kanaate tok olsa.

Hey molla, ona şaşırma,
O da girer cennete,
Yalan dolaşma
Sen kalırsın üzüntüde.

Hüdan ile dünyaya
Sırayla tapınsan,
İğne kadar faydan değer mi,
Camide bin yıl otursan?

Kimde olsa gerçek huy,
Olmaz onda iki yüz,
Öldürse de göz göze göre,
İmanını satıp almaz bez.

İman da o din de o,
İstikametini Şaşmayan malum yol,
Her gün sen bilirsin, öfkelen,
Cennete apaçık girer o.

Misal değil söylediklerim,
İşte o Moğol evliyadır,
İman satan delinin,
Aradığı dünyadır.

HAYAL

Yaz çıkıp kötülük yok olduğunda,
Dallar çiçek açıp çalılar büyüyüp düzeldiğinde,
Salınarak yeşilliklerde gürültü yapar
Orakçı kışlık otları biçip çöpleri aldığında.

Çilekleri üzümü toplayalım diye,
Kız gelin vadilerde yok olduğunda,
Uzakta hevesimi doyurayım diye
Yerler aşık kemiğini bulayım diye.

Onlara dal perde, çalı döşektir,

Başına yastık yapar ağacın kökünden de.
Gözün doyup gönlün dolması kimsede yok
Olur ayrıldıktan sonra o da hayal.

İnsanda sayıversen pek çok arzu var
Kusursuz baht, sayısız devlet diye,
Ruhun tamamını yutacak bir güç de gerek.
Hilekara birisin aldatacak hayal da gerek.

İt karga ve domuza pislikler var hayalinde,
Nişancının tüfek ok var hayalinde
Yemeksiz kazanç yok gariplere
Yalnız oldukları gün karınlarının tokluğu emellerinde.

Çıplağa elbisenin yokluğu arzudur,
Üşüyene ateşle odun arzudur.
İsteseler bulunur bunların hepsi,
Zenginlik yağsın mı onlara yukarıdan.

Gençlik özlemi var yaşlıların hayalinde
Gelişip büyümek var çocuğun hayalinde
Erkek gibi rahat yaşamadık diye
Kadınlar da olur bu hayal peşinde.

Kamil insan baht ve mülk hayalinde,
Hırsıza koşan atın yelesi hayal.
Yerin yüzünü yese de gözü doymaz,
Padişahlar hala kendi emelleri pesinde.

Nazlı güzele giysisinin çeşitlisi arzusudur,
Hastaya yalnız sinek canı emelidir.
Kin besleyen kibirli kıskançlara
Dökülen düşmanın kanı hayaldir.

YAZ GEÇTİ KARARSIZ

Yaz geçti kararsız
Hünersiz, bilimsiz
Cahillik yoluyla
Gittim ben bilimsiz.

Okutmadan balamı
Büyüdü uyarısız,
Düşünmeden durumu,
Önüm arkam kaldı desteksiz.

Bak nerede zor olmayan,
Boş dilek uygunsuz.

Kazak da usandı,
Günüm yok toplantısız.

Bir yol var gelişsiz
Tam aksine ömür görgüsüz.
İzim yok düzum yok
Gittim ben belirsiz.

Kağıdım yoldaşım
Kalemim sırdaşım
Ölen son iz bırakan
Benim söz durmazım.

Dil çaresiz ağlasın,
Karşılıksız durmasın.
Önümden iyilik yapıp,
Allah kahr kılmasın.

El şuna ben buna
Ne edeyim bir başım
Sağ salim ol akrabam,
Arkadaşım hürmetim.

Cahillik kötüdür
Okuyan adamdır
İzleyip gözünüz,
İlimli zamandır.

Nasihat bedava,
Ekilmiş ekindir.
Emek ver erinme,
Küskünlük intikamındır.

YİĞİT BÜYÜTMEK VE SÖZ SÖYLEMEK

Er büyütmeye benzer söz söylemek
Uydurup düzeltip koysan demek.
Ata sessiz insana kolay gelir,
Göze güzel kendi iyi olsa gerek.

Bu nasıl benzer diye düşünme
Fark edersen sözümü okuyup tahmin etsen
Yiğit ile sözü adamakıllı karşılaştırıp,
Birisine birisi benzer mi

Bazı yiğidin önü büyük arkası kısa
Onu görürsem kılarım tam temaşa
Önü hareketsiz yiğidin arkası geniş,

Atını yarlar dikkat etmese.

Birisi söyler başında bahadır çıkıp,
Yer atar beğenip yere gizlenip
Yiğit yürekli erkeğe rastladığımda
Gülümseyerek yalvarır rüzgara kapılıp.

Bazı yiğidin önü kısa ardı büyük
Binmeden atını eder uyuz
Düşüncesi azalır gibi görünse de
Düşmanca bakanın arkasında olmaz geçim.

Her birsi ilk sözünü yumuşakça söyler
Azdan sonra sözünden gönül döner,
Şakalaşır sinirlenip,
Gözünü büyütüp mücadelen sinirli bakar.

Bazı yiğit canına yakın sırtı geniş
Yatıp alır saygı gösterir ata bıraksak
Minder atarak binmeye yaramaz
Ters değer eyerin altındaki boşluğa öylece bacaksız.

ÖZ GEÇMİŞ

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Telefon: 5519482161

E-posta: rakhatmaneke@gmail.com

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı: Rakhat MANEKEYEVA

Uyruğu: Kazak

Doğum Yeri: Kazakistan

Doğum Tarihi: 04.01.1990

Medeni Durumu: Evli

EĞİTİM DURUMU

2014-.... Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Programı
2007-2011 Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi, Yabancı Dilbilimi - İngiliz dili
1996-2007 Ahmet Baytursın Okulu

YABANCI DİL

Türkçe: İyi

İngilizce: İyi

Rusça: İyi

AKADEMİK ÇALIŞMALAR

Tezler

2011 Kazak ve İngiliz Dillerindeki Ünlem Cümleler

2019 Şekerim Kudayberdiulı'nın Sanatı ve Şiiri Üzerinde İnceleme

